

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

III РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН НА ДАН 26 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПРЕТСЕДНИК СЕНАТА

Д-р АНТЕ ПАВЕЛИЋ

ПОТПРЕТСЕДНИК СЕНАТА

Д-р ФРАН НОВАК

СЕКРЕТАР:

Д-р ДРАГИША СТАНОЈЕВИЋ,
СЕКРЕТАР НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Присутни г. г. Министри: Министар унутрашњих послова Др. Милан Српкић, Министар просвете Др. Драгутин Којић, Министар грађевина Никола Прека.

ПОЧЕТАК У 9 ЧАСОВА ПРЕ ПОДНЕ

С А Д Р Ж А Ј:

ПРЕ ДНЕВНОГ РЕДА: Читање записника.

ДНЕВНИ РЕД: Наставак претреса Адресе.

Говорници: Народни посланик Салих Баљић, народни посланик Др. Милорад Костић, сенатор Милутин Драговић, народни посланик Др. Стеван Крафт, народни посланик Др. Мирко Дошен, народни посланик Др. Владимир Малацкец, народни посланик Ивац Прекоршек, народни посланик Др. Марко Кожуљ, народни посланик Др. Бошко Зељковић, народни посланик Др. Ђуро Остојић, народни посланик Милан Ђурковић, народни посланик Др. Милан Секулић, народни посланик Милан Радоњић, сенатор Спира Хаџи-Ристић, сенатор Др. Мића Мићин, народни посланик Витомир Видаковић, народни посланик Др. Ото Гавранчић, сенатор Др. Валентин Рожић, народни посланик Др. Никола Кешелевић, народни посланик Др. Гавро Санто, сенатор Милан Симоновић, народни посланик Стеван Ђирић, народни посланик Методије Цицусевић, сенатор Др. Васо Глушац, сенатор Крста Смиљанић, народни посланик Гавро Милошевић, народни посланик Др. Анте Куитарин, народни посланик Јован Довезенски.

Секретар Народне Скупштине Драгиша Станојевић прочита записник II редовног заједничког састанка Народног Претставништва.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко од госпoде народних претставника приметбу на прочитани записник? (Одзив: нема)

Пошто нема никакве приметбе оглашујем да је записник прошле седнице примљен.

Прелазимо на дневни ред. На дневном реду је наставак расправе о Адреси. Има реч народни посланик г. Салих Баљић.

Салих Баљић: Високо Народно Претставништво, први пут окупиљени као народни претставници изабрани огромном већином нашега народа, а на једном једином програму бескомпромисног народног и државног јединства и јединствене нераздељиве Краљевине Југославије, упукујемо Адресу своме Господару Њ. В. Краљу Александру I као поздравни одговор на Узвишену Бесједу, којом је 18 јануара отворио Народно Претставништво.

Требало је да прође више од једног деценија, у којем су се одиграли ситни и крупни сукоби у унутрашњем животу наше младе државе, као немили

Претседник Народне скупштине Др. Коста Кумануди: Отварам III редовни и заједнички састанак Сената и Народне скупштине. Изволите саслушати записник прошле седнице.

рефлекси наше мучне прошлости док смо се нашли опет на једном широком друму, измирили и поновно сједињени око велике јединствене мисли, која је произашла из свих дванајест милиона срдаца, — око југословенске народне мисли.

Кад смо се након хиљадугодишње одвојености и више вјековног робовања први пут нашли у својој народној држави, слободни и уједињени, нијесмо се могли отрести порока доношених из прошлости, који су били вештачки и силом убризгавани у наша поколења разним вјерским културама и туђинским цивилизацијама. Тај нам је непријатељ стао одмах нагривати наш подмлађени народни организам па нијесмо били у стању у најважнијем моменту да га савладамо, да себе и своја искључива посебна схватања побједимо, како је наш народ у прошлости и у најновије доба до нашег ослобођења знао и најљућег ваљског непријатеља да победи, како то лијепо веле узвишене речи у Престоној Бесједи Нашег Витешког Краља.

За мало не дође у питање остварено дјело народних напора од Косова преко Љутовида Посавског, Поносног Твртка и херојског Карађорђа, али свемоћни народни Геније изнесе на крилима својим витешког нашег Краља, који у најтежем часу поведе земљу и народ, и народну лабу приведе у луку спаса.

Јест, наш међусобни партијски и ситни политикански живот, међусобно трвење и тровање разоружало је вриједне и ваљане елементе и ови не бијаху у стању да предусретну злу, које се је спремамо нашој испашеној земљи и нашем измученом добром народу. У некадашњој непотпуној Народној скупштини, несложној и немоћној у себи, јављали су се разни гласови у доба највеће узрујаности, који су с правом забрињавали сваког патриоту и пријатеља наше младе државе. И како је надошао час, да готово нико ни с ким није хтио заједно, а земља са зебњом чекала шта ће даље бити, тргнуо се је први Домаћин у овој земљи и узео кормило народне и државне политике у своје јуначке руке. Да, господо народни претставници, наш јуначки Краљ смјело и отворено преузима одговорност пред Богом, пред завјетном мисли славних својих отаца, пред својим народом и пред читавим свијетом — уклања посреднике између Себе и народа и историјским актом од 6. јануара 1929 год. заводи нов ред и поредак у нашој земљи. Сав је народ тада одахнуо душом и отворено говорио: „Хвала Богу, доста је свега било!“ Са свих страна валови Народног одушевљења били су досад у историји незапамћени плебисцит одобрења једног револуционарног и јуначког геста, какав је био Манифест Његовог Величанства Краља од шестог јануара 1929 год. Проговорио је тада Краљ и народ! Сви смо људи од рада и од политике и пуне народне одговорности били позвани да помогнемо свога Краља у новој и тешкој ери нашег народа и државе. И шта смо требали учинити: Одаввати се на позив Великог Домаћина и Господара и ставити све своје умне и моралне снаге у службу Краља и народа. Јест, господо, лако се је китити народним поверењем у доба, кад све тече у реду и кад се дијели одговорност с другима, али је мушки искупити народно повјерење у тешким данима, кад треба спасавати и земљу и народ и несобично и искрено прећи преко свих ситних и неких укочених начелних партијских,

верских и племенских ограда. Народ не може стати укочен, народни живот не може мировати и чекати, како то извјесна политичка господа мисле и хоће.

Ко не иде с народом, ко не иде с народном струјом, тога ће време и народ да прегазе. Народ више неће бесконачне и бескорисне борбе и међусобно трвење. А о том смо се осведочили, јер је народ мирно био прихватио ванпарламентарно стање и одушевљено поздравно и Краља и Краљевску Владу као представнике и носиоце новог режима. Нигде се не диже буна, нигде не плану пушка, никоме не полете ни један влас са главе због шестојануарске привремене политике и новог режима у нашој земљи. То је истина, то нам признаје и страни свет, а Слава Богу, који нам у Краљу Александру I Карађорђевићу даде Краља — Државника, Краља — Јунака и Краља — Реформатора. (Живо одобравање). Слава и част нашем јуначком народу, који у непробојним редовима остаје увек уз свога Краља, миран и спреман. (Одобравање).

Ето с тога, како у нацрту Адресе стоји није било више места оштанку Видовданског Устава, јер је био немогућ даљи развој нашег политичког живота, јер је од првог часа Видовдански Устав сматран каменом спотицања, о који се разбијао сваки споразуман рад и слога међу једнокрвном браћом. Предложени нацрт Адресе право има када каже, да је Видовдански Устав изгубио своју моралну подлогу, која даје законима живот. Интереси народни и државни су диктирали да се без овог Устава донесу такви закони и заведу такве мере, које ће обезбедити целину државну и народу омогућити његов миран живот и несметан његов економски и културни развој. Зато је законом од 3. октобра 1929. године наша земља место пређашњег троплеменског имена добила једно име: Југославија, које одговара и нашем народном јединству и давнашњој жељи нашег народа да буде и у народном и у државном називу једно и само једно. Сама подела земље на девет бановина, која је истим законом извршена, ишла је за тим да учврсти земљу од било каквих свесних или несвесних прохтева, који би, градећи даље политику на историјским индивидуалитетима, хтели продужити старинске методе племенске и покрајинске подвојености. Ова подела није ишла за тим да се затре славно име Србије, Хрватске, Далмације, Црне Горе, Херцег-Босне и Словеније, него је ишла за тим да нас економске, социјалне и саобраћајне потребе приближе једне другима, да се не осећамо више као удружени, често пута заостављени, него приближени и истински уједињени. (Бурно одобравање). Свако друго схватање је настрано и непатриотско. Нису прошле ни три пуне године нове ере у нашој државној политици осетили су се повољни резултати у земљи и народу. Походи Његовог Величанства Краља у народ, походи чланова Краљевске Владе, били су неприсилена манифестација народа за нову политику. (Гласови: Тако јел)

Рад Краљевске Владе осетно се у доношењу нових и јединствених закона, у привођењу крају разних одредаба и у решавању разних економских и социјалних проблема, и у завођењу навјесних рефорама. Што је најважније, народ је стекао поновно веру у закон и правду и у државну заштиту, а заборавио је на дојучерашњу завађеност и

партијску поцепаност. Кад су се духови смирили и кад је брат брату братски у очи погледати могао, кад су се прилике нормализирале, онда је Њ. В. Краљ, веран Својој краљевској речи и веран светој традицији Свога узвишеног дома, одлучио да извођење народних послова и даље изграђивање државне организације постави на основе широке народне сарадње и дао је своме народу 3 септембра прошле године државни Устав. На изборима 8 новембра пр. године народ је својим огромним учешћем одобрио историјска акта свога узвишеног Господара, одобрио рад Краљевске владе и са два и по милиона гласова, палих за листу Председника Владе г. Петра Р. Живковића (Пљесак) послао нас овамо да будемо његов веран тумач и да у општем складу и хармонији радимо на његову бољитку и на напредку наше отаџбине. (Пљесак).

Њ. В. Краљ, у Својој узвишеној Беседи вели нам, да смо се састали у врло озбиљно време. Јесте, ми изјављујемо своме Господару: „Ми смо свесни великог задатка, који поставља на нас народ и земља, а заветујемо се своме Краљу, да ће сав наш рад бити посвећен чувању народног јединства и целине државне, која не може бити предметом никаквог погађања, а која ће нам увек бити изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“. (Пљесак).

Наш Устав даје могућности, да се, како поједини грађани, тако скупине и читав народ развијају у циљу свога моралног јачања, културног напретка и слободног материјалног развоја равноправно и слободно, како то узвишена Краљева беседа потврђује.

Наш Устав садржи јасне одредбе, по којима се има да разраде општинска и бановинска самоуправа, како би народно учешће у овим самоуправним јединицама долазило до пуног изражаја и како би потребе свога села, места и краја народ лакше, јевтиније и брже свршавао. Посебице бановинска самоуправа са баном, Бановинским одбором и Банским већем по Уставу има да растерети централну управу и тиме постане правим носиоцем пренесеног дела оних послова, који оптерећују централну управу, отежавају државну администрацију и покупују свршавање народних послова и потреба.

Народно Претставништво прихватиће са највећим весељем, како нацрт Адресе гласи, законски предлог, који буде Краљевска влада у циљу изграђивања самоуправе и извођења Устава ставила на дневни ред.

Поред политичког изграђивања наше земље, ми стојимо пред важним питањем економског сређивања нашег народа и наше отаџбине. Сви народи, читав свет заталасан је једним процесом врења и сви осећамо један мистични моменат који нас све заокупљује. Многи су народи изгубили праву оријентацију и, што је најтеже, народе је окупила сумња и међусобно неповерење. И то се све у читавом свету оцртава једном речи: Криза. Јест, наступила је у првом реду криза међусобног и народног поверења. И то је једна борба у којој се данас не налазимо само ми него читаво човечанство. Зато је јуче са овога места лепо речено: није криза особина само нашег друштва и наше економске, наше финансиске снаге, нити се сме назвати кризом невоља због једне неродне године у појединим кра-

јевима наше Отаџбине. Наш народ је пребрдно јачих и тежих криза и у невољи очеличио своју снагу и одхравао се и постао јунак, побједник и зла и ђавола и великих криза. Наша је земља богата и пшеницом и вином и дуваном и шумом и угљеном и разним рудама и марвом, па смишљеним нашим газдинством, обогачени и најновијим искуством, на Краљевској је Влади и свима искреним пријатељима и поборницима напретка нашег народа да наш народ у нашој земљи не осети биједе. Уколико су нам велики светски рат и поратни сукоби донели и по коју злу навику, ипак се можемо с вером ослонити у гро нашег пучанства, у сељака. Он мало треба и с малим је задовољан, он је штедиша. Погледајте како се је наше село опоравило, откад је сељак постао господар земље. Зар нијесу добро доста сламнате куће у нашим селима замењене кућама са ћерамидним крововима? Зар нису кроз наша села проходе цесте куда пре нису ишле? Зар наш сељак не пије чисту и здраву воду, попут сељака других већих, културних народа, а до јуче је пио каљужу? Зар у нашим селима нису уведене хигијенске и друге установе, којих пре није било? Зар у нашим селима нема сада школа, којих кроз толико стотина година на пушкомет хода нису многа мјеста видела. Једним тешким али лаганим кораком покочио је наш народ и наша земља напред. Велика брига лежи пред очима Краљевској Влади и Народног претставништву, како то лепо предложени нацрт Адресе каже; да се порески терети прилагоде стварним народним дохотцима; да се уклоне разлике између цена пољопривредних и индустријских продуката; да се јевтиним и дугорочним кредитима истргне народ из лихварских и зеленашких руку; да се путем задругарства очува привредна моћ нашег народа.

Народно Претставништво ће се старати да све гране привреде развије под погодним условима, нарочито домаће занатство и домаћу индустрију, како би се ојачао наш народни новац за потребе наше привреде у земљи, и коначно како би се заштитио рад и осигурао живот свих радних слојева у духу социјалне правде. Очинској бризи израженој у узвишеној Беседи Његовог Величанства Краља одговара и предложени нацрт ове Адресе, па је на Краљевској Влади и на Народног Претставништву да у овим историским данима оправда наде које у њих полаже земља, Краљ и народ. (Гласови: Тако је).

Политичко изграђивање наше државе, економско сређивање нашег народа и духовно изграђивање нашег подмлатка путем Сокола, путем народне школе без икакве вјерске примјесе и племенске суревњивости, опћа штедња и брза и јевтина администрација, нека свесно заокупе наш рад и дјеловање на овом путу и ми можемо онда да се одужимо и Краљу и народу.

Народ је схватио позив свога Краља. Главна војска креће за својим Врховним Командантом. Куд плови лађа нашег Императора, туд заплускују вали и тону мале лађице, које не могу да пркосе великој пучини.

Господо, прихватајући овај нацрт Адресе, дозволите ми да на ријечи нашег Краља: „Нека би вас Божја милост и помоћ пратила у вашем раду!“ отпоздравим: „Нека би велики Бог подарио дуг живот и неисцупне снаге нашем Краљу Александру

1., да своју државу доведе до славе, моћи и величине и да нас води у редовима осталих моћних и угледних држава! Живео Краљ, Живела Југославија! (Аплауз).

Председник Народне Скупштине Д-р Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Др. Милорад Костић.

Д-р Милорад Костић: Господо, привредна криза тражи хитне и одлучне, али и добро промишљене мере. Незапамћен пад цена пољопривредних производа створио је тешке прилике у нашем сељачком свету. Омогућити сељаку примерном ценом његових производа напредан живот, подигнути опет његову потрошну снагу и створити му повољније услове за привредни кредит, главни је проблем који стоји пред Вама.

То су речи нашег Узвишеног Краља, које је упутио нама, а које нам показују на најважнији проблем, који морамо хитно и одлучно ријешити.

Ријешити правилно привредну кризу значи потпуно заћи у суштину њезину, изнаћи узроке њезине, без страха погледати истини у очи, а затим одлучно и без сентименталности употребити сва средства, да се то критично стање уклони, да се болест излечи а не само залијечи, и да се постигне потпуно оздрављење.

Гро нашег народа, око 80% целокупног становништва Југославије, је сељак. Према томе је и тежнште наше привредне кризе у пољопривреди, у критичном стању нашег сељака. На сељаку код нас почива сав наш национални и државни живот. Оздравити сељака значи рјешити нашу пољопривредну кризу.

А у чему се састоји та криза, која је захватила нашега сељака, како је настала и како је излечити?

Наш је сељак дошао у немогућност не само да одговори својим приватним и јавним обвезама, него и у немогућности да води поље пристојан живот, да се пристојно нахрани и одјене, дакле, у немогућност, да удовољи најосновнијим и најнужнијим потребама, а о задовољењу каквих већих културних потреба не може ни сањати. Ово је, господо, стварност и њу треба добро учити.

Разлози оваковог стања сељаковог су многи и разни. Кривње има и до сељака самог, али је несправљиво много више изван њега. И у колико има кривње до самог сељака, она се у највише случајева може оправдати његовом економском несавесношћу, којој смо сви ми криви. Јер, господо, нико није сељака учио како ће што боље и економскије да ради и живи, него је свако гледао, како ће с његових леђа што више да скине. Нико му није био учитељ, а свако експлоататор.

Сељак је презадужен и није у стању да исплати своје повјерице, па се мора наћи начина, да се сељак раздужи. Докле год се сељак не отресе дугова, он не може крочити напријед нити постати корисна привредна јединица.

Признајемо, да је у 20 на сто случајева презадужености крив сељак, његова лакомисленост, несправљиво прихода и расхода, лукеуз и т. д., али у 80 на сто случајева имате добре и честите домаћине, који су дошли у стање презадужености без своје кривње, стицајем разних околности и кривњом других.

Сељак се задужио у највише случајева купујући земљу, стоку и остали потребни инвентар и правећи нужне господарске зграде. То је задужење настало у доба, када је цијена његовим производима била висока и када би сваки разуман човек настојао да што више повећа основни капитал, који му баца лјеп приход. Сасвим је схватљиво, да у то време сељак није много размишљао о тежини дуга, а још је мање могао да увиди сву тежину камата које му се за тај дуг наплаћују. И да није било тих великих, превеликих, зеленашких камата, данас би било 50 на сто мање сељачког дуга. (Тако је!)

Сељак се је, господо, задуживао и за храну и одјећу и објуху, јер нисмо ми у цјелој држави имали увек родну годину, него су поједини крајеви страдавали и од суше и од поплаве и од града, а међутим су и у тим крајевима цијене његовим производима и стоци падале према приликама у цјелој земљи и цијенама на светским пијацама.

И док су се приходи сељакови смањивали, гомилао се је дуг његов и то у таком обиму, да је данас дошло дотле, да га сељак не може платити и када би му се сво имање продало.

Док је сељак могао, плаћао је, и то плаћао не само оно што је право, него плаћао и такве камате, које су забрањене и грађанским и казним и моралним законом. Плаћао је од 20 до 50 на сто камате, плаћао је и 100 на 100 а плаћао је и 400 на сто камате на храну, коју је узео у пролеће на версију, да је плати по жетви.

Нема, господо, никакве трговине ни индустрије која би могла опстати плаћајући овако високе камате. То је могао да плаћа само наш сељак, који је своје потребе свео до минимума, да одржи голу душу. То је могао да плаћа само наш сељак, који је научно да чува образ и да дадне све само да би остао у поштењу. Плаћао је наш сељак, али је данас дотерао дотле да више не може плаћати. Не може плаћати, јер су цене његовим пољопривредним производима и стоци тако ниско пале, да не може више покривати ни најнужније своје потребе, а камо ли да плаћа дуг и камате на дуг. Јер, господо, ако је сељак дужан само 4.000 динара, а плаћа само 20% камате, њему треба само за продужење менице, за отплату камате на 4 месеца 300 динара, а то је данас крава. Рачунајте и сами колико треба да прода крава онај чији је дуг већи и који плаћа већу камату, да продужи само меницу на 4 месеца.

Поред ове презадужености због зеленашке камате, чему је у осталом крива и наша небрига за организовање јевтиног пољопривредног кредита, крива је данашњој пољопривредној кризи и наша трговинска политика. Неоспорно је, господо, да наша земља, према својој структури, не би требала да буде само земљорадничка, него да би се у њој морале да развију и друге привредне гране и морамо у будућности настојати, да се те привредне гране заоста и развију, али, господо, то је песма будућности, а стварност је да смо ми земљорадничка држава. Полазећи с тога факта мора према томе бити удешена и наша трговинска политика. Њен циљ мора бити изнажалење и осигурање тржишта, на којима ћемо што боље уновчити наше пољопривредне производе и стоку.

Ми смо, међутим, ишли другим путем. Ми смо уводили место извозних премија, извозне царине на сељачке производе и увозну царину на робу од тих производа. Ми смо на пример увели извозну царину на олајну репицу 1 динар од килограма, а увозну царину на уље. Ова извозна царина само у једној години оштетила је Брчански срез са 4,000.000 дин. Шта значи 4,000.000 динара само за један срез, само у једној грани и само на једном пољопривредном продукту, то и сами можете да знате. Код нас се продаје 1 кгр. испране вуне 18 динара, јер постоји извозна царина, а ми увозимо вуну са стране. Каже нам се: ми увозимо вуну са стране, јер наша вуна не ваља, она није мерино вуна. Ако, господо, та наша вуна не ваља за нас, зашто отежавамо да се она изведе и прода ономе коме је и наша вуна добра. Наш се шећер продаје у Солуну по 2.80 дин., а ми га плаћамо код своје куће по 15 дин. Ако солунској цјени додате трошарину државну од 6 дин., значи да би ми требали имати у кући шећер по 8.80 дин., па да опет шећеране зараде. Јер, мислим, нико неће веровати да наше шећеране продају у Солуну шећер на губитак.

Наше вино, господо, не може да се у довољној количини изведе у иностранство, јер је требало дати компензацију увозу друге робе, на пример пива.

Али ми смо сматрали, да су корисније по нашу националну привреду неколике шиваре од хиљада наших винограда.

Ово је, господо, само неколико примера нашег лошег расуђивања, шта је корисније за нашу националну привреду.

Нико од нас није против подизања наше домаће индустрије, па ни против њене заштите. Али у првом реду морамо бити на чисто, шта је све наша индустрија, а затим имати границу докле треба да иде та заштита. Нама треба индустрија само у толико, у колико она помаже наш привредни развјат, па је у толико морамо помагати и штитити. Чим она изгуби из вида ову своју сврху и почне да искоришћује свој повлаштени положај на општу штету, она губи право на помоћ и заштиту.

Према свему наведеном наша се криза у основи својој састоји у критичном стању нашега сељака, у његовој презадужености и немогућности одговарања обвезама. Ова је презадуженост настала плаћањем превисоких камата на дугове направљене у време инфлације и у доба добре прође сељачких производа, а инсолвенцију је изазвао незапамћени пад цена њихових.

Сада настаје питање, како и на који начин да санирамо дугове сељачке и да оспособимо сељака за даљи привредни рад.

Питање раздужења сељака врло је сложено и немогуће га је решити напречац без уочења и оцене свих елемената, из којих је то питање састављено.

У првом реду потребно је тачно установити висину дуговања. Један од начина јесте, да дужници и повериоци пријаве своја дуговања односно потраживања код општина или пореских управа. Даља је потреба да се утврди висина односно постотак, који је платив и за који треба наћи сретстава. Кажемо, господо, постотак, јер сам мишљења, да је искључена могућност наплате целокупног дуговања, ако се мисли и жели да сељак оздрави

и да постане корисна економска јединица. И код сељака мора да дође до примене онај исти закон, који се примењује на инсолвентног трговца и банку и уопште на инсолвентног појединца. Тај постотак може бити само у односу према имању сељака — дужника, а никако према своти дуговања, јер је то једини реалан начин. Ако би повериоц тужно сељака-дужника, провео му заплени имања и продао то имање на јавној лицитацији, он не би на лицитацији добио за то имање више од 50% његове вредности. Ако сада одбијете 8% за преноску и продајну таксу и око 20% за судске, адвокатске и друге трошкове, не би повериоцу остало више од 20% од продајне цене, и то ако то имање не дугује никаква пореза. Ако би се повериоцу осигурало 40% од вредности имања дужникова, то би му се дало два пута толико, колико би добио када би тужно. Овај би постотак био у исти мах максимум до кога би се могао оптеретити сељак-дужник, ако се жели да он оздрави и да се опет подигне његова потрошачка моћ.

Овако установљен постотак дуговања као и сва дуговања испод овога постотка исплатила би се повериоцима, а дужници би то имали да отплате у року од 10—15 година (са 3—4% камата) и то тако, да у име отплате и у име камата не би плаћали више од 6% годишње.

На овај би се начин омогућило сељаку да исплати своје дугове и да се привредно подигне.

Сад настаје питање, одакле узети средства, да се плати повјерљивцима сељачковим.

Држим, да би инфлација била рђаво сретство, јер се тиме не би уклонила диспропорција између цијена онога што сељак продаје и онога што он купује, — а осим тога опет би се дошло у исто стање, када би касније прелазили са инфлације на дефлацију. Поред тога инфлација би врло много оштетила друге сталеже а нарочито би тешко погодила оне, који имају сталне плате. Уз то би то имало хрђаво дејство и на наш државни, а и на самоуправне буџете.

Исто тако не би било згодно задужити се на страни, јер су данас тешке финансијске прилике, па би и услови зајма били тешки, а годишњи ануитети много би теретили наш буџет и вјероватно повећавали пасивност наше платне билансе.

Једини је прави и здрав начин уздати се усе и својом се снагом подићи. Иако је једини унутрашњи зајам, који ће дати оним који имају новац и који нису ни осјетили ову тешку кризу.

Увјерен сам, да ће они и сами бити толико увиђавни и добровољно уписати потребну своту зајма, јер и њихов новац има данас ову вриједност само зато, што су и сви други придонијели жртве за његово ојачање, а највише баш сам сељак.

Увјерен сам, да ће то учинити и као добри трговци, јер само ако се сељак раздужи и привредно оснажи, могу и они имати зараде, иначе је питање, колико ће дуго њихов новац очувати своју данашњу вриједност.

У осталом, господо, и правда захтијева, да се равномјерно подијели терет данашње кризе на све слојеве друштвене. (Аплауз).

Ако и они који могу неће добровољно да допринесу свој дио за оздрављење цијелине, ако они сами не буду свијесни да то тражи и њихов властити

интерес а и праведност, онда нема другог пута него принудни зајам.

Можда ће се ово учинити и сувише радикална мјера, али је она неопходно нужна, јер је и данашња привредна криза тако тешка а раздужење сељака тако хитна и озбиљна потреба, да се несмије превати ни од какве мјере, ако се жели добра држави и народу.

Може се приговорити, да је овај начин задрање у приватно власништво, али се на тај приговор мора одговорити, да је већа светиња опстанак државе и народа од приватног власништва.

Када је у питању држава дирају се и већа права и прелази преко јачих осјећаја. Када је држава у питању жртвује и животе својих грађана, одваја и дјецу од родитеља њихових, да их стави на браник слободе.

Уосталом, господо, нема апсолутнога и неограниченога власништва нигде. А и ми нећемо сада први пут задријети у приватно власништво. Ми смо то учинили одмах по ослобођењу, када смо поставили лозинку „земља је онога ко обрађује“, па према тој лозинци раздијелили земљу сељацима.

Данас је лозинка постарљена са највишег мјеста, да терети ове страшне кризе треба да буду подијељени равномјерно, па када се тражи спас народа и државе, престају сви сталешки и посебни обзири и интереси.

Раздужити сељака и омогућити му привредни опстанак и развој, значи спасти нацију и државу, а предузети одмах хитне мјере, да се устави гомилање камата и трошкова и тиме спријечи без потребе и сврхе повећавање превадужености, значи пружити сељаку прву помоћ у тешкој невољи (Аплауз и живо одобравање).

Претседник Народне скупштине Д-р Коста Ђумацуни: Има реч сенатор г. Милутић Драговић.

Милутић Драговић: Господо сенатори и народни посланици, пред нама се налази Престона Беседа Његовог Величанства Краља, коју је прочитао 18 јануара овде, у овом Народном Претставништву. Тако исто, пред нама се налази и Адреса, састављена од наших изабраника, која треба да одговори у свему оним жељама и потребама, које је Његово Величанство Краљ у Престоној Беседи 18 јануара овде, пред нама, прочитао. Обадва та акта заједно су везана и политичке су природе. Политичке су природе због тога, што дају пут и правац нашем државном и народном животу. Кад би човек оба два та акта прочитао, он би био начисто с тим којим путем треба да иде наша држава; којим путем треба да идемо сви ми, и шта треба да радимо па да помогнемо Краљу и држави. Али, како је парламентарни обичај, да се из Народног Претставништва чује и жива реч у овој прилици, узео сам реч и ја да кажем оно што мислим; али, да вам искрено кажем, ја сам у доста тешком положају; јер имам да говорим после доста великог броја добрих и паметних говорника, који су пре мене говорили. Народно Претставништво не би ништа интересовало, када би се овде стално понављале поједине реченице оних говорника који су говорили пред нама.

Ја овде у клупама Народног Претставништва видим доста својих старих другова, који су са мном заједно радили од 1918 године па до данас, у нашем Парламенту. Ја ћу и о том периоду рада прогово-

рити неколико речи, јер мислим да сви ми, који смо радили у оно доба, нисмо грешили зато што смо хтели, него смо грешили зато што смо 1918 године донели у ову нашу уједињену државу сваки из својих крајева доста обичаја и обавеза у својим торбама. Донели смо друштвене и политичке прибелешке; и онда, када је сваки човек хтео да прво сачува те своје обичаје, те своје прибелешке, те своје друштвене и политичке организације, морало је да иде у раскорак у нашем народу од 1918 године па до 6 јануара 1929 године.

Ви сте ми сведоци, да је било министарских криза које су трајале по 15 до 20 дана, јер се поједине политичке организације нису могле да погоде, те да саставе потребан кворум за рад у Парламенту и да владају овом државом. Те страсти доста су допринеле томе, да ранији Парламенат није могао одговорити своме вадатку и дати и народу и држави оно што им треба.

Ја сам, као резервни официр, господо сенатори и народни посланици, читао једну књигу, која се зове „Војничка тактика“. Тамо се на једном месту каже: „Кад се трупе поколебају, кад се војска ускомеша, старешина треба да командује: Мирно!“ и сама та реч „мирно“ доводи до тога, да сваки војник помисли на своју одговорност и дужност да ради за добро народа и државе.

И Његово Величанство Краљ, када је видео да су политичке страсти, политичке трзавице и болесне амбиције појединих политичара довеле до толиког раздора и несреће у Парламенту, Он је морао да узме власт у своје руке и да заједно са народом поради на томе, да се то зло излечи. Дошао је 6 јануар 1929 године, и од тога дана до данас, ми ћемо сви признати, било је доста успешног рада, било је доста добрих дела, учињено је доста на стишавању племенских и партијских трзавица. Али, нећу да кријем, — хоћу да говорим поштено, било је и неких одлука, може бити и неких наредаба, које нису довољно биле складне и сагласне са појединим месним и материјалним приликама у нашој држави. Било је можда пореских такса и обавеза, које је народ неправилно сносио и које су биле неправилно распоређиване. Али онај ко ради тај и греша. Влада је учинила те смо ми дошли данас на овај скуп да заједнички братски радимо. Ја верујем да и Ви сви тако мислите да је наш положај тежак, да није лак. Ми имамо да гледамо истини у очи. Ми имамо да радимо неуморно да помогнемо и нашој држави и нашем народу.

Економска навала, нећу да кажем криза, као што кажу појединци, захватила је и нашу земљу; као што је захватила суседе наше, па и цео свет. Ја знам да је пре неколико година из разних крајева наше државе било пуно људи који су ишли у Америку да траже рада и паре. Тада је у Америци било богатство; тако исто у Енглеској, као у најкултурнијим земљама. А данас шта читамо? Тамо у тим земљама, у Америци и Енглеској, има по 7—8 милиона незапослених радника, који су пружили руке да им држава из државне касе да новаца да купе хлеба. Тога данас код нас, хвала Богу, нема. Ми немамо толико незапослених радника. Ми, господо народни посланици и сенатори, немамо да решавамо питања појединих колонија нити да водимо рачуна о томе како ћемо те колоније уредити.

Ми смо један народ и по срцу и по крви и по језику и нама је потребна само искрена сарадња и искрена љубав. Ми немамо да се заводимо поједицим обећањима или да будемо под притиском наших бирача, него имамо да радимо истински, да помогнемо нашу земљу и државу. Да тако нису радили наши синови и наши очеви, да нису давали своје животе на бранику Отаџбине, ми се не бисмо ни нашли сада у овој нашој великој и уједињеној Југославији! (Пљескање и узвици: Тако јел!).

Традиција је била и остала династије Карађорђевића да влада са народом, да за народ не чини ништа без народа. Ово привремено одсуство Парламента у нашој држави од 1929 год. па до данас показало је, да је Његово Величанство Краљ само хтео да ради са народом; а најбољи доказ да је хтео да ради са народом било је то Његово дружење са народом за ове две и по године и по хрватским и по другим крајевима наше државе. Краљ је хтео од самога народа да чује како треба управљати и владати овом земљом, шта тај народ воли, да види и чује његове осећаје.

И, господо сенатори и народни посланици, ми, као што рекох; стојимо пред једним крупним питањем, јер морамо да одбацимо све наше обичаје ранијих наших политичких организација, све наше обавезе према ранијим нашим политичким и партијским организацијама. Ја се, господо, радујем кад видим овде из свих ранијих политичких организација велики број другова, што значи да смо решили да појемо новим путем, новим правцем, да све што је било оставимо у запећак и да радимо само на добро земље и на добро Краља нашег.

Господо сенатори и народни посланици, као год што ви видите да једна кућа има неког штетног члана своје задруге, нерадника, тако исто и наша држава има суседа који не гледају пријатељским очима на наше данашње стање, као што гледамо ми, и као људи који не могу због своје кратковидости, због своје партијске затрваности и тесногрудости да погледају целокупни интерес народа и да ставе себе, сву своју снагу и сву своју моћ на расположење, да се томе народу и тој држави помогне.

Ви знате, да је наш народ показао свуда, кад год је требало да се жртвује за државу, да је он увек стајао уз Његово Величанство Краља и уз државу. А ја верујем да од највиших палата у Београду, Загребу и Љубљани, па до најмање колибнице у планини овчарској, влада уверење да су се народ и Краљ толико зближили и спојили, да код свакога влада уверење, да као год што једна биљка не би могла да расте и успева без сунца и ваздуха, да, тако исто, и данашња наша Југославија, по своме склопу, не би могла да живи и делује без династије Карађорђевића. (Бурно пљескање).

И кад је то тако; господо, ми као изабраници народа и Њ. В. Краља морамо озбиљно, морамо свесно, морамо истински поћи за тим да требимо све оно што нам стоји на путу, да остваримо добре интересе и захтеве Њ. В. Краља написане у Престоној Беседи, која је овде прочитана, морамо да будемо најискренији сарадници Краљевске Владе, јер између Народног Претставништва и Краљевске Владе треба да буде увек искрена сарадња, треба да буде што чешћи додир и што чешћи састанци. (Одобравање и пљесак). Ја верујем, господо, да има

пуно неоправданих захтева и жеља народних посланика, али један члан Владе и опште чланови Владе морају те прохтеве да чују и морају народне посланике уверити да је такав захтев неоправдан и да су они погрешно обавештени. Али сам уверен, господо, сенатори и народни посланици, да имамо право да тражимо у овим тешким данима, као што рече г. предговорник, у овим тешким данима економске невоље, јер је код нас толика невоља, да сељак нема зашта да купи ни килу гаса, јер су његови производи у цени пали у таквој великој сразмери, пали за једну петину или једну шестину, да имамо право тражити од Краљевске Владе да, заједно с нама, настоји да се та невоља лечи. Данас ми имамо 20—30% који су се лакомислено задужили, али 70% задужили су се с рачуном надајући се, да ће производи остати на истој цени као што су и пре били. Зато у данашњим данима те тешке економске невоље ја мислим, господо, да ми, као народни претставници, треба да тражимо од наше Краљевске Владе, да у сваком послу, да у сваком задатку не чини никаква лутања, него да чисто, јасно и отворено гледајући на садашњицу покаже правац којим има да се помогне у овој невољи, којим треба да сачувамо оно што је добро и да то спасавамо, а оно што не ваља да лечимо. (Одобравање и пљесак).

Према томе, господо, ми морамо водити рачуна о нашим приликама у целој држави, ми се морамо старати о том да овде буде сваки на свом месту, да сваки који хоће да има право да има и дужности. Ја сам уверен, господо, да и држава као и приватна кућа мора да има омладину, мора да ту омладину гаји, мора да ју подиже, мора да ју изводи на прави пут. Али смо ми дужни да се старамо о томе, да та омладина не буде размажена па да мисли, да она може радити шта хоће по кући и по држави. (Одобравање и пљесак).

Господо, народ нас је овамо послао, да помогнемо нашем Краљу, да помогнемо Краљевској Влади, а ја мислим, да не треба да нас то смета што ће неко погинути или ће изгубити своју популарност. Кад би свако гледао само на своје личне погледе и само на свој лични положај, онда ми никад не би извршили оно велико дело као што је препорођај наше државе и уједињење целог нашега народа. И, када се ради о препорођају државном, друштвеном, економском и политичком, ја мислим да ми морамо да будемо искрени сарадници, па да заборавимо на све оно што је раније било, не смемо са неповерењем гледати једни у друге, него морамо да радимо истински и искрено за добро земље и нашега Краља. (Одобравање и пљесак). Ја верујем, господо, да је успех ту, ако будемо тако радили, и да ћемо поћи здравим путем, да ћемо пребродити све невоље које нам буду стајале на путу, да ћемо доћи до једног истинског јединства, до једне истинске организације, до једне истинске љубави и да ћемо онда бити страх и трепет свима онима, који не гледају оним очима као што гледамо ми на данашње стање, као и онима који су отишли из наше државе и клеветају нашу државу. (Одобравање и пљесак). Треба да буде за свакога јасно, да за ни једнога Југословена нема топлијега сунца него на територији Југославије. (Бурно одобравање и пљесак).

И кад вас видим све овако на окупу овде, ја

верујем да је успех ту и да ћемо поћи здравим путем и да ћемо пребродити све непогоде и невоље и да ћемо доћи до једног истинског јединства, једне истинске организације, до једне истинске љубави међу нама и да ћемо збиља бити страх и трепет свима онима који на ово данашње стање не гледају оваквим очима као ми, и онима који су отишли из наше државе и који у друштву са нашим непријатељима клеветају и лажу и проносе лажне гласове о нашој држави, па ћемо им показати, господо сенатори и народни посланици, да буде за сваког јасно: да ни за једног Југословена нема чистијег и топлијега сунца него што је ово на територији Југославије. (Одобравање).

И да вас не бих дуго замарао, ја сам уверен да ће Краљевска Влада, на челу које седи човек који до сада није зашћао ни у партијске организације, ни у племенску мржњу међу нама, да ће он нас повести једним правим искреним путем, да се што боље одужимо Краљу и нашем народу. (Одобравање).

Ја, господо сенатори и народни посланици, изјављујем да ћу гласати за ову Адресу. (Одобравање).

Председник Народне скупштине Д-р Коста Ђумануди: Има реч народни посланик г. др. Стеван Крафт.

Д-р Стеван Крафт: Господо сенатори и народни посланици, Уставом од 3 септембра 1931 године Његово Величанство Краљ дао је основу, на којој треба да се изгради државно уређење Краљевине Југославије и остваре оне уставне и она државна управа, која ће најбоље одговарати општим народним потребама и државним интересима. Тиме је отворено ново раздобље у јавном животу наше земље. Ми ево, господо сенатори и народни посланици, стојимо на прагу ове нове ере, у којој и Владалац и народ очекују од Народног Претставништва пожртвован, одговоран и успешан рад на решавању озбиљних и тешких националних, политичких, привредних и социјалних питања нашег државног живота у циљу коначне стабилизације и јачања државне заједнице.

У овом важном и одлучном часу, а поводом одговора Народног Претставништва на Престону Беседу Његовог Величанства Краља, сматрам угодном дужности, да будем тумач осећаја грађана из редова грађана немачке народне припадности, да у њихово име најтоплије заблагодарим Његовом Величанству на очинској бризи коју је показао према целој нашој земљи своје лене и широке земље и да најискреније зажелим, да се испуне и очекивања Његова и верног Му народа и да Му Свевишњи да, да поведе народ свој и државу своју ка лепшој и срећнијој будућности. (Одобрење и плескање).

Господо сенатори и народни посланици, молим вас да будете уверени, да народне мањине, а понаособ наш немачки живаљ, најбоље жели овој земљи и заједничкој нам Отаџбини; (Бурно одобравање) да је вољан, да са њоме дели и добро и зло (Одобравање) и да са југословенском народном већином удружи све своје силе и способности на добро и на процват њен. И ми у тој земљи, у којој обитавамо стотинама година, желимо да нађемо и верујемо да ћемо у братској заједници са југословенским на-

родом наћи не само обезбеђени привредни и социјални, него и национално-просветни опстанак и будућност своју.

Зато у њеном напретку и благостању видимо напредак и благостање своје и зато ћемо је и у тој вери, коју се надамо да ћете нам и Ви трајно очувати, заједно са Вами верно служити.

Ја сам срећан, господо сенатори и народни посланици, да је овај у пуној мери позитиван и лојалан став, који је немачки наш живаљ заузео од како је ушао у састав ове југословенске државе, наишао на признање и на највишем месту и да могу са нарочитом благодарности да констатујем, да је режим 6 јануара, оправданим жељама наше немачке народне мањине, законом о народним школама и некојим управним мерама, изишао више у сусрет, него пријашње парламентарне владе.

Нарочиту благодарност дугујемо, сви без разлике грађани ове земље, Њ. В. Краљу на бризи, коју је посветио решавању привредне кризе. Утешно је за цео земљораднички народ, да сам Владалац показује колико разумевања и тоглог интереса за претешку његову ситуацију и да тражи и налази путеве како да се помогне земљораднику, а преко њега и осталим гранама народне привреде, које страдавају услед наглог осиромашења и пропадања села и сељачког света.

Прихваћам разлагања нацрта Адресе, која се односе на привредну кризу. Са осталим преставницима земљорадничког народа у житним крајевима, надам се, да ће се Краљевска Влада одлучно заложити за то да се према земљораднику испуне све свечане обавезе које је Влада преузела житним законом и да ће му се очувати за цео жетвени принос године 1931 законом загарантована минимална цена.

Ригурозна штедња у газдинству државном, бановинском и општинском, треба да омогући Краљевској Влади да што пре изађе пред Народно Претставништво са законским предлогом о реформи нашег пореског система, а нарочито пореза на земљиште, како би се јавни терети, које има сељак да носи, свели на сношљиву меру. Нарочито је потребна и једна ефикасна и строга штедња у општинама и бановинама.

Изажање у сусрет овим оправданим жељама и очекивањима народа значило би велики морални и политички успех за Краљевску Владу и Народно Претставништво и зато сам уверен, да ће Краљевска Влада скоро изнети пред Народно Претставништво спремљене већ у томе циљу законске нацрте, нарочито законски нацрт о општинама и општинској самоуправи.

У томе убеђењу и у вери, да ћемо на путевима, које је показао Његово Величанство Краљ у Престону Својој Беседи пребродити тешкоће садашњости, гласају за предложени нацрт Адресе. (Плескање са узвицима: Живео).

Председник Др. Коста Ђумануди: Има реч народни посланик Др. Мирко Дошен.

Др. Мирко Дошен: Господо сенатори и господо народни посланици, исто тако као што је у своје време историјска француска револуција остварила идеју народне суверености, остварио је велики светски рат мисао демократије. Процват демократије као најважније последице овога рата поводи за

собом и проширење идеје народне суверености коју најновији послератни светски Устави усвајају као основе државних закона. Немци прихватају амерички систем председничке владе: председника бира непосредно народ и санкционишу идеју народне суверености у своме Уставу 1919 године. Чешки и аустријски Устави усвајају ову мисао 1920 године, а пољски Устав 1921. После грандиозног светског рата у часу, кад је изгледало да су велике и напредне демократске идеје однеле дефинитивну победу у целом свету, почело се озбиљно говорити о кризи демократске мисли у Европи. Једни постављају тезу, да је узрок ове кризе и заједнички за све државе и за све народе који нагло уђоше у нов компликовани демократски режим. Слаба просвећеност широких бирачких маса за компликовани и тешки демократски систем управљања и њихова дојучерашња навика субординације и следе покорности предратном правном поретку који је ратним правним редом доведен до крајности, уродише потпуно авервијама према самосталном спором и компромисном решавању друштвених проблема које за собом доноси свака демократија. Други постављају тезу, да узрок демократске кризе у Европи није исти, јединствен и да постоје индивидуални разлози за ову кризу и говоре о кризи немачке, чешке, бугарске и југословенске демократије. Известна европска штампа иде тако далеко и дели кризу демократије од кризе парламентаризма, а сви они тачно и јасно виде да се демократија манифестује једино преко парламента и да је парламент најосновнија и најглавнија институција за функционисање компликованог демократског режима и говоре повезано о кризи парламентаризма и кризи демократије.

Јасно је и тачно да су они генерални просветни и психолошки разлози узрок криза демократије код свих народа и код свих држава, али је тачно и то да су ти исти разлози код свакога народа дошли на специфичан, на његов индивидуалан начин у конфликт са његовим дојучерашњим правним и политичким животом и да се, према томе, логично може говорити индивидуално о кризи немачке, о кризи чешке, о кризи бугарске, о кризи југословенске демократије, итд. Криза демократије код сваког појединог народа добија његов жиг, његов печат по коме се она разликује од криза демократије у коме другом народу. Криза југословенске демократије пропраћена је кризом нашег национализма, и то је њена индивидуална карактеристика међу кризама осталих демократија. Сам факат да смо ми имали у тешком и компликованом демократском режиму да проводимо основну мисао нашега национализма, да проводимо идеју наше националне консолидације, сам тај факат компликовао је кризу наше демократије у ванредној мери. У нашој политичкој историји поновила се једна интересантна политичка игра, игра, која је била у томе да су носили најразноврснијих политичких концепција, да оправдају резоне својих концепција, износили разне тезе о постанку друштва и државе. Та иста игра, која се одигривала у историји и многих западних европских народа, одиграла се и у нашој најновијој политичкој историји, и у овој нашој новој држави. Тако смо ми добили четири тезе о постанку наше младе државе: хрватску, српску, комунистичку и југо-

словенску. Јасно је, господо сенатори и народни посланици, да ове тезе нису могле објективно решити питање постанка наше државе. Јасно је да је наша држава могла постати само на један од ова четири начина. Али су ове тезе интересантне по томе, што илуструју политичке тенденције затечене на овом терену, које су ишле за тим да осигурају ове терене, и да утичу на остварење државне политике у логици своје личне идеологије. Да не улазимо у разлагање појединих ових теза, како су схватале постанак Југославије, ја ћу рећи само толико, да је тачно и јасно да настанак наше државе нема никакве заједнице са хрватском експанзивном државно-правном идеологијом, да настанак наше државе нема ничег заједничког са српском експанзивном идеологијом и да је најјасније од свега тога да се не може акцентирати комунистичка идеологија, јер наша држава није дело реакције, као што они тврде, него смо ми у овој држави извели своју националну револуцију, коју су други европски народи многу пре нас извели. И према томе, ово стање, којим је резултирала ова револуција, за нас је напредак, према ономе стању које смо до јуче имали.

Господо сенатори и народни посланици, једина исправна концепција о постанку ове државе, једина исправна теза о њеној конституцији, то је југословенска главна мисао нашег народног јединства. Интелектуална аристократска мисао, што многи тврде, могла је бити распрострајена у овој земљи од двоцоца племенске идеје да у овој земљи, али без те државне и националне мисли, ова држава не би могла бити овако територијално велика као с њом.

Господо сенатори и народни посланици, жртве Краљевине Србије силне су у великом европском рату, релативно веће него ли и једне од држава које су у овоме рату биле ангажоване. И ја пре свега тврдим, одајући поштовање тим жртвама, да су оне и два пута биле веће.

Из свега овога, господо сенатори и народни посланици, следи да је од свих затечених идеологија на овоме терену, које су својом концепцијом о постанку државе покушале да оправдају свој резон, једино југословенска мисао била конструктивна за постанак ове државе. Да тога није било, не би ова држава била оволико велика као што је сад.

Ако је то тачно, а с друге стране, ако стоји факат да основна линија сваке државне политике мора бити у логици постанка државног, онда је тачно и то, да је фундаментална линија југословенске државе морала од увек бити југословенска и никаква друга. Зато, ја држим, да целокупна она политика пре 6 јануара није ништа друго него једно лутање у коме се није ишло правим, јасним и тачним путевима.

Господо сенатори и господо народни посланици, ја сам јуче чуо овде врло лепих и врло красивих говора, али морам да кажем да ми се није у главном допао онај пасус, кад се је хтело са извесним скрупулама, да пређе преко онога што је некад било. Немојмо причати и говорити много како су биле заслепљености страначке и како је било неких партизанлука и како су се вође помеле него поставимо смело, искрено и отворено ову тезу: Док смо имали племенске партије нисмо могли развити југословенску демократију. (Бурно одобравање). А, господо сенатори и народни посланици,

зашто? Да чујете зашто. Племенске партије нужно су водиле до племенских коалиција на влади. Племенске владине коалиције делиле су нашу државу у интересне племенске зоне. (Бурно одобравање). У интересној племенској зони српској, Хрвати су били грађани другог реда, а у интересној племенској зони Хрватској, били су то Срби. А, господо сенатори и господо народни посланици, ја Вас питам: да ли такву државу, где се држављани деле у грађане првог и другог реда можемо назвати демократијом или не. Ја тврдим да је наша демократија до јуче била једна обична демократија на папиру, а није била она за којом идемо. Ја ћу бити још смелији и поставити ову тезу: да данашњи правни поредак, ма како формално може имати приговора са гледишта либералног и теориског, али ја тврдим да је овај данашњи правни поредак, ово данашње стање много ближе будућој југословенској правој демократији, него што је било стање засновано у Видовданском уставу. (Бурно одобравање). Оно још не претставља потпуно демократију, али претставља прав пут ка тој потпуној демократији, и то за то што је уклоњена, оборена највећа запрека за југословенску демократију, а та је била у племенским партијама.

Трећи октобар, шести јануар и трећи септембар претстављају нов материјал за нашу нову југословенску зграду. Па како је, господо, дошло до шестог јануара? Ја то тумачим на овај начин. Наша држава пре шестог јануара била је формално правна демократија, либерална држава, а у суштини, у ствари, претстављала је она владу организованих друштвених скупина у форми политичких партија над осталим друштвима.

Италијан Фил Фредо Парето казао је: једна партиска држава у суштини је много ближе феудалном друштву него модерној демократији.

По мишљењу модерних практичних ауторитета, излаз из тешке ситуације једне партијске државе може бити само у два правца. Први је правац концентрација правих демократских снага, а други је концентрација ових снага ван парламента. Како прва солудија није успела, а ми знамо да је било покушаја, па да није успела, а велико је питање колико је она претстављала праву демократију, а ја тврдим да није, онда се наметала друга солудија.

Онда се наметнула концентрација снага ван парламента. Према томе да поставимо јасну дефиницију 6 јануара. Шести јануар није ништа друго него једини могући излаз из тешке ситуације наше дегенерисане демократије наше партијске државе, који је имао ту задаћу да амортизује, да усмрти све заостале елементе наше партијске државе и да сондира терен за велику и здраву југословенску демократију.

Трећи октобар фиксирао је фундаменталну линију југословенске државне политике у југословенском правцу. Све до 3 октобра није код нас била фиксирана та линија. Уједно је 3 октобар рекао да је од свих затечених идеологија на овоме терену једино југословенска идеја конструктивна за постанак ове државе. И од 3 октобра југословенска мисао добија своју легитимност, која је у својој рођеној држави све до тада сматрана као револуционарна идеја, што је био највећи нонсенс.

Господо сенатори и народни посланици, ја ми-

слим да смо ми пошли здравим путем наше националне консолидације. Ми смо је добили додуше декретарним путем, али ипак смо добили југословенског држављанина, а на нама је да створимо југословенског човека. Како стварање југословенског човека постулира измену менталног склопа наше средине, то је на нама да поведемо један енергичан и фанатичан југословенски покрет у овој земљи. И ја тврдим да сваки парламентаризам, па и овај наш нема трајне гаранције за своје функционисање све док у једној држави не буде изграђено суверено јавно мишљење. И зато је на нама да наградим суверено југословенско јавно мишљење, које ће увек бити најбоља гаранција за функционисање свих наших народних режима.

Ми одајемо част нашој историји, ми не негирамо своју прошлост, ми хоћемо да живимо од те прошлости, али једно је што нећемо: ми нећемо у 20 веку да живимо у својој прошлости.

У енглеском политичком свету постоји једна изрека, која гласи овако: „Нико није тако велики данас, да би он имао право тражити од своје прошлости да живи у прошлости. Обожавају традиције може се у своме срцу, али то не сме бити запрека друштвеном развоју“.

Ми Југословени треба да смо скромни и да отворено и искрено признамо, кад велики британски свет верује да не може живети у својим традицијама, још мање можемо ми то. Ми традиције поштујемо, али желимо да живимо од њих, а не у њима.

У једном тешком моменту у Француској, када су традиције прошлости завладале догађајима савременог живота, загремо је један велики француски политичар овим речима: „Слава је плаћа прошлости, снага је потребна садашњости, величина је цена будућности“. Због тога можемо и ми отворено да кажемо: „слава је плаћа наше прошлости, снага је потреба југословенске садашњости, а величина је цена наше народне будућности“.

Са извесне стране, на крају да кажем и то, долази једна сугестија, која нам отприлике поручује ово: „Касно је у ери социјалних и великих економских покрета да ви Југословени формирате једну нацију, ви сте закаснили; после руске револуције, који народ није доспео да то учини, закаснио је“. Ја мислим, господо, да ми нисмо закаснили, ја мислим да рад на потпуном формирању наше нације не искључује рад на решавању наших социјалних проблема. Ја тврдим да се наши социјални проблеми могу најбоље решити само у оквиру ове нације и у оквиру ове државе.

Господо сенатори и господо народни посланици, ми смо социјално један од најхомогенијих народа у Европи — преко 80 % сељака и зато нам управо то социјално јединство даје најбољу гаранцију и за само национално јединство. Тешке задаће чекају прво југословенско Народно Претставништво, а још теже задаће чекају данашњу генерацију! Уверен сам да ћемо у своме послу успети.

У једном свом спису каже Макнавели: „Ја упоређујем народну судбину са једном од оних бујних река, које када надођу плаве равнице, обарају дрвеће и зграде и руше све што им је на путу. Док су оне у акцији нико им се не може одупрети. И ма да су оне такве, људи би могли, кад је мирно

време, припремити бедеме и бране, тако, да би се после упутиле каналом и мирно прошле.

Слично се догађа, и са судбином. Она показује своју моћ тамо, где се храброст није спремила, да јој се одупре, и тамо управља своје нападе, где зна да јој нису постављени бедеми и насипи.

Одбацимо и ми једном малодушност, јер наша судбина лежи у нашим рукама. Поставимо за времена све националне и социјалне бране у нашој држави, па се нећемо морати да бојимо неизвесне будућности.

На крају свога говора, кажем да гласам за нацрт ове Адресе и прихваћам је у целини и у појединостима. (Аплауз).

Председник Народне скупштине Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Др. Маленчећ.

Д-р Владо Маленчећ: Господе сенатори и народни посланици, до 1918 године, нарочито до 1 децембра, до дана нашег уједињења, југословенска мисао владала је у срцима и душама и жељама код најбољих и највећих синова нашега народа. Борили су се за ту мисао и за њено провођење и речју и пером, борили су се и делом и залагали су чак и своје животе и све што су могли, да до оног великог дана — 1 децембра 1918 године — што пре дође. Жеља је била највећих синова и умова наше историје да дође тај час. Посао је био тежак и тај дан није дошао изненада, него се припремао од оних људи који су деценијама и столећима радили и стварали и улевали га у душе и срца нашега народа. Много је на томе учинила и наша емиграција за време светскога рата, која је споразумно радила са владом Краљевине Србије, и која је у оно доба залагала свој живот да заврши и проведе у живот ову велику југословенску мисао. И зато јој морамо одати сваку част и свако признање.

Кад је дошло до 1 децембра 1918 године, кад је проведено оно што смо сви желели, настало је одушевљење у нашем народу, онда троименом, настала је срећа, тако да смо сви ми са великом безграничном надом гледали у величину и славу будућност наше нове Краљевине. Али није било онако како смо се надали, јер се радило по систему ускогрудном и племенским тежњама, те ради тога није могло доћи до онога што се испунило тек са 6 јануаром 1929 године. Било је много важних питања која су се овде већ третирали и било је говора и о томе, то јест о размаку и раду од дана нашега уједињења па до 6 јануара 1929 године, те сматрам да није нужно да то ја све специјално сада поновно додирујем. Само могу рећи, да је један од главних узрока што наша национална политика није могла да се развија у правом духу, на темељу на коме је требало, јер је тада владало неповерење између племена и неповерење између чланова првака ондашњих политичких странака. То је неповерење долазило до изражаја у парламентарном раду и из тога се родила једна катастрофа, али на срећу она је засечена и оно несносно стање укинато, после чега је дошла нова ера нашег политичког развоја. На сваки начин, мора се томе што данас влада слога и разумно и паметно схватање нашег политичког и привредног живота, приписати у заслугу томе, што је наш узвишени Краљ и владар имао среће, те што је Својом великом способношћу умео себи да изабере сарад-

нике који су га сви својим радом, и то корисним радом својски помагали безувјетно у провођењу великог циља, крај чега је настало поверење између владе и народа, што је ванредно корисно деловало на целокупни наш народни и привредни развој. Овај рад био је снажан и био је у стању да развеје све оно неповерење и све оне мисли о некаквој хегемонији једнога племена над другим, те сумње о повлашћеним и неповлашћеним грађанима у овој држави. Овај рад прибавио је закону оно поштовање које закон у правно уређеној држави треба да има.

Настало је дакле поштовање закона и пакња, поверење спрема владе и наредба, те није стало код тога, да влада ради увек из свога центра, него су врхови управе, не жалећи труда, обилазили народ и тамо на лицу места настојали да чују од народа шта му је потребно и нужно да дође до што бољег економског и социјалног развоја и напретка, то јест до општег благостања. Шефови наше администрације успели су те је народ дао признање њима онда када је дао поверење нама, то јест на дан избора 8 новембра 1930 године.

Тиме смо дошли до великога поверења Краља и народа, а наша је, ето, дужност да то поверење оправдамо. Ја сам дубоко уверен да у ову високу кућу није ушао ни један члан са икаквом другом жељом него да нашем народу што више и што боље помогне и да учини да парламент изврши оно што је требао да изврши и пре 6 јануара 1929 године.

Са весељем мора констатовати сваки непристрасни слушалац, да је наш досадашњи рад протекао у великој слози и то оправдава моје дубоко уверење да ће будући радови Народниог Претставништва бити такав, те да ће уништити све сумње и слабе мисли оних, који се надају противноме, који су песимисте и са скепсом гледају у наш рад, желећи га приподобити ономе парламентарноме пословању, као што је био нун натевања у пријашњим парламентима наше државе. Ми смо дошли, као што рекох, да радимо са најбољим жељама и ја мислим и надам се да ћемо успети да извршимо онај програм који је изнесен у нацрту Адресе Народниог Претставништва. Овај нацрт, то је наш политички кредо, јер нацрт саме Адресе је у главном наш политички програм, јер се у њему третирају најбитнија питања нашега политичкога, привреднога и социјалнога живота, а прецизно и тачно врло лепо одговара на узвишене речи Престоне Беседе.

Разуме се, да је једно од главних питања решење нашег сељачког питања. Разуме се, да је врло лепо изнесено у нацрту, да је врло лепо означена важност вођења сељачке политике, да је она врло велика и, као што су и г.г. претговорници казали, о решењу сељачког питања, о решењу сељачког раздуживања, о решењу кризе међу сељаштвом овиси и напредак, нарочито економски напредак и код осталих сталежа. Сељак је код нас у апсолутној већини са 80%, он је господар ове ситуације. Немогуће је без њега, без да се унесе благостање у сељачке редове, да се замисли напредак у осталим редовима. Врло се добро дојмило свакога кад се то прочитало, да се томе питању придаје велика важност. Али треба, господо, да се помогне и другима којима треба да се помогне. Не само сељачким питањем, ми морамо да се позабавимо и пи-

тањем останака и напретка нашег радништва. Врло је важни питање радништва, ма да је опасност незапослености у другим државама много већа него код нас. Ми немамо велику индустрију, ми нисмо велика индустријска земља, ми смо аграрна земља и код нас је радништво у извесним индустријским центрима, али чим је криза већа, опажа се у тим индустријским центрима да је незапосленост већа. То радништво у индустријским центрима у највећем броју регрутује се из сељачког staleжа. Друге државе баве се са овим питањем много више, јер су оне индустријске, али ћемо и ми морати да се позабавимо и да створимо законе на темељу којих ће се то питање решавати.

Ја сам дубоко уверен, као што сам рекао, да ћемо ми успети у овом програму рада који је у нацрту Адресе Народног Претставништва јасно изнет, да ћемо успети провести тај програм. Ја сам дубоко уверен да је исто тако и одговор на Високу Беседу, у коме су била унета сва та питања, да је исто тако и тај наш нацрт пуц свих оних животних питања које ми сада треба да решимо. Тај нацрт Адресе данас је био примљен са највећим симпатијама, исто онако као што је Увишнена Престона Беседа примљена од целог народа са великим разумевањем и одушевљењем, ја верујем да ће и овај нацрт Адресе исто тако одјекнути. Али тешкоћа нашег положаја састоји се у томе да ми проведемо све оно што је у нацрту Адресе назначено. Ми морамо то провести од почетка до краја, јер тиме оправдавамо наш рад овде пред онима којима смо упутили наше речи. Као што рекох, ова је Адреса програм овога Претставништва. У ово Народно Претставништво упире народ очи, упиру очи и противници и непријатељи јаче него што су упирали у ранија Претставништва. Ми ћемо нашим сложним радом разбити сваку несагласност и сумњу у напредак наше државе; ми ћемо разбити сваку сумњу у рад овог Претставништва и ми морамо са успехом показати нашим радом да ми то поверење и заслужујемо. Овај наш програм је и политички програм и ми ћемо га вршити на Славу Краља и народа. Ја ову Адресу одобравам и немам што да јој додам, нити да јој одузем и за њу ћу гласати. (Одобравање).

Председник Народне скупштине г. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Иван Прекоршек.

Ivan Prekoršek: Ko mi je dana prvič v življenju možnost in čast, da govorim iz tega mesta kot predstavnik naroda, se polnoma zavedam vse velike odgovornosti; ki smo jo prevzeli z dnem, ko nas je narod poslal v I. jugoslovensko Narodno predstavništvo. To mesto našega bodočega udejstvovanja za narod in državo je posvetil naš vladar s svojo prestolno Besedo.

Beseda N. J. V. Kralja ni bila izgovorjena, da se zadosti historijskim tradicijam, ta Beseda je prihajala od srca in je našlo pot do src naroda. Ker je Beseda prihajala iz srca, je bila odkritosrčna, ko je obravnavala preteklost kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, stvarna, ko je orisala sedanost kraljevine Jugoslavije, in bodreča ter polna vere, ko nam je začrtala pot v srečnejšo nacionalno bodočnost.

Naše nacionalno telo se je vilo v bolečinah in krčih, bilo je bolno in obolelo je med močnimi narodi s privlačno civilizacijo. Naš Kralj nas je ozdravil,

rešil nam je življenje. Kot dobar zdravnik je spoznal vzroke in bistvo bolezni in ni odlašal, ko je bilo treba rešiti bolnika s težko, opasno operacijo. Zdravnik pa, ki reši človeku življenje, sme in more računati na trajno hvaležnost in neomejeno zaupanje.

Mi zaupamo neomejeno, zato smemo in moramo dati odkritosrčno izraza vsem čustvom, ki prevevajo naše duše. Nam ni treba lepih demagoških besed, narod jih od nas ne pričakuje, ker noče in ne sme biti več varan v svojem zdravem zaupanju, kojemu je dal ponovno izraza ob volitvah dne 8. novembra preteklega leta.

Tisočletni san in stoletni naperi najboljših slovenskih sinov so našli svoj cilj in ideal v svobodni Jugoslaviji, kojo nam je v vsej veličini in resničnosti ustvaril šele naš veliki Vladar. V beh razdvojenosti naše zgodovine so nam naši misleci in proroki kazali pot k bratom na jugu, in v najtežjih borbah za naš nacionalni obstoj so bile naše oči uprte v Beograd kot žarišče jugoslovenske svobode. Meje in barijere, ki jih je umetno gradila med nami Dunaj in Pešta, niso bile dovolj visoke, da bi jih ne bile mogle prestopiti naše misli, in da bi jih ne bila mogla v danem trenutku porušiti naša volja. Zato nas danes ni strah za slovensko kulturo in slovenski jezik, ki je našel ves svoj razmah v okviru velike jugoslovenske kulture, h koji želimo tudi mi iz severa in zapada prispevati svoj delež, priborjen in očuvan iz stoletnih borb.

Največja tragika slovenske historije je v tem, da nismo imeli domovine, in kadar smo služili domovini, smo služili tujini in delali za našo lastno propast. Ako še kdo izmed Slovencev danes tega ne more doumeti, temu ni pomoči. Jugoslavija je presilna in prevelika, da bi se mogla na take pojave anahronizma ozirati.

Ko vidimo trdno zasigurane temelje našim nacionalnim idealom, ko se čutimo en narod in eno enotno edinstveno državo, v kojoj imamo vsi vse poverenje, si ne smemo medsebojno in ne pred narodom prikrivati pravega stanja, povedati si moramo resnico, pa če tudi boli posamnika ali celoto.

Danas je kriza gospodarstva po celem svetu. Težka gospodarska kriza je zajela tudi našo zemljo. Nočem zmanjševati resničnega obsega gospodarske in materijelne krize, ako pravim, da je kriza pri nas tudi duhovna. V naši državi se ni v preteklih dobah partijskih borb zapravljalo samo materijelnih dobrin, porušeni so bili temelji zaupanja in vere v zakon in pravico, vsaj so najvišji ideali domovine in nacije bili predmet eksploatacije za račun posamnika in partije. Očiščeni teh grehov preteklosti in osvobojeni vsega strankarskega sovraštva gremo na delo z ljubeznijo po oni poti narodne solidarnosti, ki nam jo je začrtal naš Kralj.

Na vasi, v našem selu je beda. Kmetija, glavni steber države, je težko prizadeta, ker je njen donos nezadosten, da bi mogel kriti javne dajatve in tekočo potrebščine. Kmetija je prezadolžena in ne zmoro visokih obresti, pa naj se kmet še tako trudi iz dneva v noč, on ne najde več ravnotežja v svojem gospodarstvu, ker ni zdrave relacije med ceno tega, kar pridela, in med ceno tega, kar mora za svoje življenje kupiti. Temu problemu bo moralo Narodno predstavništvo posvetiti vso intenzivno pažnjo, ker le zdravo selo je podlaga zdrave Jugoslavije. Ako pomoremo kmetu in rešimo kmetijo propasti, ne delamo s tem

razredne politike, ampak v pravem pomenu besede nacionalno in državno politiko.

Več banovin je po žitnem režimu prizadetih, ker so žitno pasivne — medtem ko imajo gotove druge pokrajine vsled žitnega monopola gospodarsko korist.

Gospodarsko stanje zemlje je danes tako, da se s težavo prenašajo javna bremena, na drugi strani smo se pa toliko navadili na izvestne pridobitve novejšega časa, da jih ne moremo pogrešati. Ni dvoma, da moramo priti do znižanja izdatkov v proračunih države, banovin in občin. To hočemo doseči s štednjo. Tu je pa treba previdnosti, ker postoja opasnost, da nam izvajanje principa štednje naše gospodarsko stanje še bolj oslabi, in da se pri tem zlasti poostri položaj širše mase, predvsem šibkejših slojev. Štednja mora biti racionalna. Štednja ne sme iti tako daleč, da se uničijo vrednote, ki so s tolikimi naporji v toku dobe ustvarjene. Ne more biti govora o štednji tedaj, kadar gre za to, da vzdržujemo naša prometna sredstva, naše ceste, naše zdravstvene ustanove. Pa tudi pri ostalih javnih delih je treba imeti na umu, da so baš javna dela ona, ki dajo zaslužka najširšim plastem in najšibkejšim slojem. Štednja tedaj naj nikakor ne gre preko one meje, katero postavlja kraljeva Beseda, ko pravi, da se javni izdatki spravljajo v sklad z realnostjo dohodkov in finančno močjo naroda. Realnost dohodkov pa je treba objektivno in pravično oceniti. Tu ne pridemo do pravilnega rezultata, ako ne bomo individualno proučili prilik in upoštevali objektivno vseh onih činjenic, ki dajo pravo sliko tako o potrebah kakor tudi o možnosti realiziranja sredstev. Priznati moramo, da gospodarsko stanje ni v vseh občinah isto, da se bistveno razlikuje tudi v posameznih banovinah, radi tega je omogočiti proračun posameznih edine v obsegu, kakor te v resnici prenašajo bremena. Ta neenakost gospodarskega stanja v posameznih občinah nas pa sili k ukrepom, ki so v stanu ustvariti rezultate, da se šibkejša občina s pomočjo jačjih okrepijo.

Nujen je problem komasacije občin. Združiti treba male občine, ki imajo prenizko davčno osnovo, v velike, življenja zmōžne edinice, ki bodo zmōžne, uvesti dobro občinsko in zadostiti zahtevam na polju šolstva in zdravstva. Bremena za šolstvo naj se preložijo na višje upravne enote, ker jih narod težko občuti in niso v korist šoli in napredku. Vprašanje komasacije občin po zdravih vidikih gospodarstva in ekonomične uprave je tako nujno in pereče, da bi se po mojem globokem prepričanju naj ne odlašalo in čakalo na občinski zakon. Komasacija občin se naj izvede takoj na podlagi zakonskih obstoječih poblastil. Saj je vendar upravni in gospodarski monstrum in luksuz, da imamo v dravski banovini 1060 občin, ko bi jih zadostovalo 300—500.

Nezaposlenost predstavlja danes veliko socialno zlo, ki je tem večje, ker ne gre samo za nezaposlenost gotove klase, nezaposlenost objema vse širše plasti naše male kmetije, obrti, trgovine z vsemi katastrofalnimi posledicami za delavce in nameščence in za ves duševni proletarijat. Prave socialne politike ni brez zdrave gospodarske politike. Vse javno življenje se mora bolj prilagoditi duhu resnične socialne demokracije, ker danes ni prave relacije v obremenitvi. Socialno šibejši so sorazmerno mnogo bolj obremenjeni. Davčna politika ne sme poznati in priznavati kapitalu nekega privilegija izjemnega stanja na školo malega delavca, kmeta, nameščenca, male obrti in male trgo-

vine. Mi ne smemo prepuščati kapitala brez neke potrebne državne kontrole. Narod ne živi od danes do jutri, država ne vzdržuje reda in varnosti za to, da se nekontrolirano eksploatirajo dobrine zemlje in delo milijonov delavnik rok v korist in preveliko bogatenje posamnikov, ki postajajo nevarni in neomejeni diktatorji vsega gospodarstva.

Naša slovenska zemlja je majhna, kmetski sin, ki ni imel kruha na domačem posestvu, je moral v svet. Iskal je dela v industriji, če ga tam ni dobil, je zapustil domovino in šel po svetu. Po Ujedinjenju se je naša industrija mogočno razvila iz potrebe, pa tudi iz navdušenja. Zadnji faktor nima trajnosti, prvi pa je podvržen neštetim uplivom, domačim in tujim. Če odločujejo v industriji domači vplivi, je to dobro in zdravo; če pa gospodarijo tuji uplivi, je to gospodarski in nacionalni minus. Nacionalizacija industrije morea biti efektivna, in ne fiktivna. Dobro domačo industrijo podprimo, trhla slabo zgrajena naj izgine, ker nam je v gospodarsko škodo. Zahtevi po podpiranju domače proizvodnje pridružimo zahtevo po pocenitvi izdelkov domače industrije, ki ne sme živeti na račun konsumentov in graditi upravičenost svojega obstoja na zaščitne carine. Ne pozabimo obrtnika, strnimo ga v zadruge in dajmo tem zadrugam polno pomoč in podporo, obrtniku i njegovemu naraščanju pa zadostno strokovno naobrazbo, da bo zmōžen vsestranske konkurencije.

Med bednimi so najbednejši naši vojni invalidi in staroupokojenci. Naši državljani so nam ravni in jednaki. Sveta naloga in dolžnost države je, da jim da skromno eksistenco, da ne bodo v isti državi ljudje 4. in 5. reda v pravicah. Ne tirajmo činovnika na cesto v vrste defetistov. On je izvrševalec državne volje, on mora biti pozitiven z vsakim utripom svojega srca za državo. Od činovnika zahtevamo polno moralno kvalifikacijo in 100% delo, dajmo mu tudi eksistenco in pustimo mu vero v pravico in zakon, kojega zvesti čuvar naj bo ob vsakem svojem koraku. Činovnik mora biti materijelno in duševno močan, ker narod vidi v činovniku državno oblast, in on vidi prav. Naša uprava mora biti urejena tako, da bo v skladu z naporji vseh ostalih činiteljev, da daje pozitivne rezultate. Uprava pa mora skušati doseči ta svoj cilj s kolikor mogoče enostavnimi sredstvi in brez nepotrebne obremenitve. Zaradi tega jo je treba ponestaviti. Naš Vladar je v svojem prestolnem govoru — gotovo namenoma — potem, ko je konstatiral, da morata biti nacionalno edinstvo in državna celota izven vsake diskusije, povdaril, da mora živeti naš narod svoboden, ravnopraven in nacionalno nedeljiv v decentraliziranju unitarni državi. Decentralizirana unitarna država se praktično odraža v decentraliziranju in dekoncentriranju uprave. V tem duhu, pravi kraljeva beseda, se bodo morali ustvarjati bodoči zakoni, in prepričan sem, da bo tudi sicer praksa morala dovesti do tega, da se prenesejo na nižje upravne edinice vsi posli, ki se morejo tamkaj skladnejše z interesi življenja naroda reševati. Saj zlasti velike naloge, katere zaposlujejo v tako težki dobi našo centralo, zahtevajo, da se ta razbremeni, da bi se mogla kolikor mogoče intenzivnije baviti z vsemi onimi problemi, ki zadevajo interese celokupne države in vsega naroda. Zato bo trebalo pristopiti čimprej k faktu izgraditvi samouprave v banovini in v občini. V banovini in v njeni upravi naj se združuje kolikor mogoče široki de-

lokrog, in naša zakonodaja naj ima pred očmi, da se mnogoteri problemi z ozirom na reliefno mnogoternost naše zemlje ne dajo rešiti z detaljiranimi odredbami, ki naj bi enako veljale za področja cele države. Mnogo koristnejše bi bilo, da bi bili zakoni bolj okvirnega značaja, katere bodo dopolnjevale banovinske uredbe, upoštevajo posebnosti posameznih delov naše zemlje.

V težkih časih je gotovo treba pri vsekam koraku dvojne previdnosti, in treba graditi na predpostavkah, ki so absolutno zanesljive. Ne sme biti tu varanja in ne besed, ki mogoče dobro odmevajo v masi, temveč moramo si biti na jasnem, da se težki problemi ne rešujejo vsikdar z ukrepi, ki so po godu masi, temveč je treba poseči po sredstvih, ki trenutno niso prijetna, ki so pa včasih edino zdravilna. V tem pogledu moramo zlasti mi narodni poslanci prednjačiti ter se otresti vsega tega, kar je v naši preteklosti vzelo delu zastopnikov naroda pravi efekt. Ne sme biti tu nobene demagogije. Vsi skupaj se moramo potruditi, da pri razmotrivanju vsakega problema iščemo objektivno resnico, da ne pretiravamo, temveč da gledamo na stvar tako, kakor je. Če bomo storili to, se nam bo marsikateri problem prikazal lažji in tudi rešitev bo pravičnejši. Mi moramo pa to miselnost premestiti tudi v narod; tudi narod je treba odgojiti, da se ne bo dal impresionirati od uplivov, ki gredo za tem, da se vzbuja pesimizem, da se sile hromijo, ker oni, ki se preda samo premišljevanju in pesimizmu, je a priori postal nesposoben za pozitivno delo. Našemu narodu je treba iskreno vlti vere v boljšo bodočnost, treba mu je vzbuditi prepričanje, da je boljša bodočnost mogoča le z aktivnim njegovim delom in z njegovimi žrtvami, ki morajo biti v okviru njegove gospodarske sposobnosti. Vcepiti moramo posamniku prepričanje, da je dolžnost prispevanja k javnim napravam, plačevanja davščin in izpolnjevanja javnih obveznosti njegova moralna obveznost, ki ga še le kvalificira za pravega državljana. Vzbuditi moramo v narodu ponos, da so z njegovo silo in z njegovimi gospodarskimi sredstvi napravljene javne ustanove, ki so državna ali javna svojina, njegovo delo pa tudi njegova svojina, njemu v čuvanje izročena in povezana z njegovim lastnim interesom.

Preden končam, se obračam s prošnjo do Narodnega Predstavništva in kraljevske vlade, da posveti jugoslovenski nacionalni vzgoji naše omladine vso skrb in pažnjo. Od osvojenja imamo šole v narodnem jeziku. Nočem sicer delati prosvetni upravi in šolnikom krivice, vendar pa trdim, da smo v teh letih po ujedinjenju pravi jugoslovenski zgoji našega naraščaja v šolah posvečali premalo pozornosti. Vzgojanje naše omladine k ljubezni do domovine naj bo jedna izmed glavnih nalog vseh naših prosvetnih činiteljev. (Navdušeno ploskanje in odobravanje).

Kar se pa tiče načrta adresa na Kraljevo Besedo, čast mi je izjaviti, da se z isto popolnoma strinjam, kakor v bistvu tako tudi glede forme, in da bom glasoval za njo. (Živalno ploskanje in živio klici s pritrjevanjem).

Прејседник Народне скупштине Д-р. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Д-р Марко Кожуљ.

Д-р. Марко Кожуљ: Господо сенатори и господо народни претставници, што се тиче првог дела одговора на адресу Његовог Величанства Краља, ја га у свему усвајам, јер се он базира на југословенској идеологији, коју су идеологију први од нашег

троименог народа Хрвати из царства идеје превели у реалан живот. Ви знате да су Хрвати први који су 1840 године, и даље били ти који су основали југословенску читаоницу и који су издавали књиге у југословенском духу. Хрвати су први основали Југословенску академију зnanости у Загребу. И кад је славни Колар 1841 године, долазио у Загреб и у њој нашао и српске и словеначке новине и разне друге публикације и слике српских, хрватских и словеначких великана, он је рекао ове знамените речи: „Кад бисмо ми Словени имали Пантеон као што га имају Италијани и Французи или Валхале, као што је имају Немци, тада би ми у тај Пантеон требали да поставимо лик Људевита Гаја, — и ја бих први тај лик овенчао лаворовим венцем“. — То су речи знаменитога Чеха који је овековечно историју чехословачког народа. Колар је тиме хтео да каже да је Људевит Гај заслужио не само за Јужне Словене већ за Словене уопште, те би његов лик требало поставити у Пантеон.

Господо сенатори и народни претставници, Хрвати су били они који су увек гајили и у срцу носили ту идеју Југословенства и који су је први довели у реалан живот, — и кад је тако они нису могли ни данас, у овом нашем склопу а да не допринесу свим оним што су имали у својој историји, те увеличају и ојачају ову нашу државу. Не може бити — рекао је јуче један брат Словенац — Југославије без Словенца, али још мање може бити без Хрвата. Сваки Хрват који у овој држави хоће да постигне све што би мислио постићи у великој Хрватској, неће у томе успети ако није за идеју Југословенства (Буран аплауз и плескање).

Господо, што се тиче политичког програма, ми га сви усвајамо и ми смо сви за југословенски програм.

Али, мислим да се он, као што је рекао преговорник г. Дошен, не спроводи онако снажно, онако радикално као што би то требало. Треба имати снаге за спровођење једне идеје. Не морамо се обазирати ни на десно ни на лево, нићи на приговоре са које било стране, него треба безобзирно проводити ону идеју коју хоћемо да проведемо, али јој морамо наћи пионире, ако хоћемо да она успе у народу. Ако ћемо се још обазирати на партијске прошлости; ако ћемо се ослањати на партије, а у исто време провађати југословенску идеју, то ће онда једно друго искључивати и доћићемо до слома. Идеја југословенска је бескомпромисна и треба да буде као чиста и велика засађена у срцу народа нашег, ако хоћемо да је проведемо и одбранимо од свих оних који је данас нападају и руше. А они нису тако незнатни. Немојмо се варати да та идеја нема својих противника, и то јаких противника. На све оне који су се одазвали овом програму, а специјално баш код нас Хрвата, упирано је прстом и говорено: „То су издајце народа.“ Нисмо ми издајце народа, који хоћемо јединствену државу, који хоћемо нашега Краља за владара, који хоћемо да се у нашој земљи поштива ред и закон, који хоћемо да у нашој држави влада закон. Ми смо против оних који су рушили наше мостове. Ми смо против оних који дижу железнице наше у зрак. Ми смо против оних који у туђим, нама непријатељским, државама траже савезнике да руше ову нашу државу. (Буран аплауз.) И само, тако, јединственим духом и снажним вољом,

можемо да срушимо све наше противнике, унутарње и вањске, противнике који у иноземству добијају новчану и материјалну потпору да руше нашу државу и нашу слободу.

Политички део одговора је доста јасан и прецизан. Али, да бисмо савладали све оне запреке у народу у ово доба кризе и господарске беде, морамо да порадимо на економском, господарском и финансијском пољу тако, да народним жељама и потребама изађемо у сусрет, те да побијемо оне приговоре, који кажу: да је свој боди, свој невољи и финансијској слабоћи наше државе тобож крива наша Влада и ова политика. То није тако, али противници се и тиме служе, а ови садашњи моменти економски и господарски, који су додуше лоши, иду у прилог тој њиховој теорији. И с тога наша Влада мора да пође тако далеко, да што је више погуђе изађе народу у сусрет, те да на тај начин отуни жалац тих њихових приговора.

Претговорник г. др. Гавранчић рекао је да у Адреси није у опште споменуто наше море. О нашем мору у Адреси нема ниједне речи. Наша обала је дуга, не 700 км, као што рече г. Гавранчић, него 1540 км, а ако се узме у обзир и наши отоци, и то већи отоци, онда је наша обала дуга 5.740 км. Предратна Србија борила се за то да дође на те наше обале, да изађе на море. Међутим, у Адреси то наше море није споменуто ниједном речи. Зато је једна велика правина и велики празан простор у том одговору, који захтева да се понуди, или да се бар у раду Владе покаже добра воља, да се нашем Приморју и нашој трговачкој морнарици дође у сусрет. (Аплауз.) Ми смо са нашом трговачком флотом, можемо рећи, најмањи народ у Средоземном Мору, према смо морали да будемо први.

Наша флота броји данас 326.000 тона, али се може рећи да су то бродови који ће кроз пар година да се баце сви натраг, јер су стари, а нови се бродови не купују, док је Грчка пре 5 година имала 400.000 тона а данас има 1.500.000 тона и то бродова модерних и добро изграђених.

Ми знамо да је наше бродарство свуда по свима морима. Наш поморац је свуда први у свету и он у своме мукотрпном раду носи преко наше заставе славу наше државе по свима океанима. Томе поморцу ми морамо да изиђемо у сусрет, јер он није нити осигуран нити има пензије нити ма каквог народног признања и то од прве југословенске Скупштине.

Ето, господо, то сам морао да истакнем као једну тачку, којој особито југословенска Народна скупштина мора да посвети највећу пажњу. И ако није у Адреси ништа у томе смислу назначено, ја мислим да ће Влада на томе порадити и да ће се изградити социјални закони, који ће нашег поморца, наше поморске капетане, стројаре и у опште морнаре осигурати, као што је осигуран сваки други радник, који ради на пример на путевима и по фабрикама, да му барем тиме признање дамо.

Господо, специјално баш у ово доба, кад се у једној, нами суседној, држави од стране наших емиграната развија особита делатност против наше државе и где се носе табле са написима словима „Vogliano Spalato italiana, Vogliano Sibenico italiano“ — морам да нагласим да је ово једна провинција, као једна бановина, у овој држави, у којој живи најчистији словенски елемент (Пљескање).

Нема ту, господо, нити један постотак страног елемента, а то ћу доказати статистичким подацима, који нису наши да се не би рекло да смо их ми направили према нашим жељама а не према стварности, него баш њиховим подацима или подацима једне треће државе, која није баш у пријатељском ставу према нама, да докажем да је ту чист словенски, српско-хрватски елемент.

Још године 1861, кад је овај део Далмације био у талијанским рукама, статистика је овако звучала, статистика која је била направљена од самих Талијана, да на име има Хрвата и Срба 369.000 у Далмацији а Талијана 200.000. Године 1870, немачки писац Фишер издаје статистику и каже да има 392.000 Хрвата и Срба а 40.000 Талијана. Службени бечки попис од 1880 године каже да има 440.000 Хрвата и Срба а 27.000 Талијана. Службени попис бечки 1890 године каже да има Срба и Хрвата 501.307 а Талијана 16.000. А у извештају службеног пописа од 1910 године каже се да има 527.000 Хрвата и Срба а Талијана 12.000, па се наодоје да је од тих 12.000, 6.000 имигрирало и да правих мештана Талијана има свега 6.000. Ето, господо, тако говори статистика од 1910 године.

А данас, господо, они имају смислости да тврде, да то није словенска земља него која припада господарима преко мора. Ја морам, господо, као син тога краја да одлучно протестујем са овога места против таквих изазивања, јер у оно доба, у најтеже доба, кад су Талијани палили и уништавали, а то је био и Бијоград на мору који су спалили и Шибеник који су спалили, они су мислили да ће тим поступком придобити срце народа, али од тога доба па до данашњег дана народ је остао у суштини својој словенској, јест и бићел (Бурно пљескање).

Господо, та теорија коју они проводе о mare nostrum, то је једна тежња свих народа, који живе на једној обали, тежња да пређу на другу обалу. Тако је и код Јапанаца, тако је и код Енглеза, тако је код свих народа који не могу да се развијају на своју територију, тежња је да пређу на другу обалу. Али то се може онде дозволити из социјалних разлога, где је земља пушта, где нема становништва. Али да се тежи на другу обалу, где живи становништво хомогено, становништво политички одложено и зрело, то се не може одобрвати. Зато та теорија о mare nostrum, може бити само теорија и ништа друго. Господо, да буде поможено нашем народу и то, што скорије, ја ћу ставити један врући апел на Народну скупштину. То морам ја да учиним, јер је то категорички императив данашњег тешкога времена, што се тиче Далмације и врлетне Лике и Приморја, на име, да се укине житни закон барем за наше пасивне крајеве. (Бурно одобравање и пљесак.)

Ја ћу, господо, да Вам причам једну жалосну чињеницу, коју сам ја сам доживио пред осам дана. Ја сам био vis-a-vis Задра на једном отоку и видно сам, где долази некакав моторни чамац у нашу луку. Лађа је пловила под нашом заставом, дакле наша својина. Кад је лађа пристала уз обалу, на једанпут се почело искрцавати мноштво света и видно сам, да жене и људи носе сваки по једну врећу, у којој је било по 10 кгр. белог брашна. То су носили наши сељаци из Задра у нашу државу, а то је брашно дошло пред пар дана из Сплита у Задар, плаћано

по 1.50, а код нас га морамо плаћати по 3.50 динара. Ево то је једна аномалија, која се не може тријети, и како ће народ онда бити задовољан? Наше брашно можемо добити у Задру по 1.75 динара, а у земљи плаћамо га по 3.50 динара. То је, господо, највећи разлог, ради којег би требало да се тај закон укине, а с друге стране не можемо у овим тешким годинама, где је народ без зараде, гдје су наши бродови привезани уз луке, јер од 326.000 тона можда да њих 10.000 не плови, гдје су ваљда милијонима људи остали без посла и у Француској и у Белгији, ми у ово тешко доба не можемо плаћати крух по 3.50 динара, кад га можемо имати по 1.50 динара. (Одобравање).

Ево, господо, то треба да се одстрани мудрим и паметним законима, па ће народ бити задовољан и прва југословенска скупштина, и ако неће сва доћи у Пантеон, као што рече један преговорник, али ће доћи они, који буду заслужни. (Пљесак). Ја гласујем за предложени нацрт Адресе. (Одобравање и пљесак).

Председник Народне скупштине д-р **Коста Кумануди**: Има реч народни посланик г. Бошко Зељковић.

Бошко Зељковић: Господо сенатори и господо народни посланици, пролазећи последњих дана кроз села уже бивше Босанске Крајине, која се услијед хотимичне туђинске запуштености а због високо вазда дизане националне свијести, налазе на незавидном културном нивоу, у очима њиховим приметно сам сузе истинске радости и на њиховим испијеним лицима снажан одраз наде и вере у бољу будућност изазвано историском Беседом нашега владара.

Нада и јака вера наших Крајишника свакоме је појмљива кад се зна, да је буди глас Онога, који је у најодсуднијим часовима читавога народа, кад се је решавало питање бити нас или не бити, увео на себе не само сав терет власти да народ спасе распањања и поведе га бољој будућности, већ је неустрашиво примио сву одговорност како пред Богом тако и пред историјом.

Позната је и непобитна истина да су народи творци своје историје, а исто тако векови су осветили вечиту истину да народи без својих великана немају своје историје. Наш народ изграђујући своју најновију историју која привлачи срца нас свију и читавог културног света, био је у могућности да постигне вјековима постављене циљеве у тако кратком историском раздобљу, јер је био вођен по својим великанима — бесмртном оцу и Његовом јуначком сину, који је већ сада са пуним правом добио историско име — Краљ Ујединитељ Југословена. (Одобравање).

Сваки Крајишник носи дубоко у своме срцу лик бесмртног Петра Мркоњића, великог Краља Петра Ослободиоца, јер је он био тај, који је у отсудним часовима, када се је решавало питање националног опстанка, спустио се у срце Босанске Крајине, у врлети и непролазне гудуре Торковаче да дадне читавог себе за спас и уједињење свога народа. (Гласови: Слава му!). Ово је Њега крунисало још онда и од тада наш народ га је сматрао и ми смо га Крајишници сви сматрали својим јединим законитим владаром, који је на врховима Торковаче непрекидним појасом опасао за сва времена подељену браћу Србе, Хрвате и Словенце, још тада духовно их ујединивши са великом и ослободилачком Ср-

бијом. Захваљујући срећном, духовном и крвљу посвећеном, јединству на врховима Торковаче, сав једноплемени народ кроз најтежа искушења изашао је очеличен снагом националне свијести, безграничне љубави, који су га водили остварењу идеала вјековне завјетне мисли нашега народа.

Наслеђену безграничну љубав и повјерење, наш узвишени владар знао је својим јуначким делима, својом мудро државничком политиком повећати у земљи и извана тако да може, могуће једини у свету, да води свој народ кроз буру поратних страховитих биједа у мирно пристаниште срећног стваралачког живота.

Вођен историском истином да је наше село пролазећи кроз вјековне буре и олује било путир, из којег су примали причешће сви народни великани у одсудним борбама за остварење народних идеала, достојан син великог оца као идеју водиљу своје државничке политике ставио је: културно и привредно подизање села уз строго чување његовог националног карактера не допуштајући и помисли на могућност дискусије о постигнутом нашем највишем циљу: народном јединству и државној целини.

И ако се наше село угибље под теретом привидно безизлазног господарственог стања и створене међународне послератне коњунктуре, и ако се налази у привредној економској агонији под теретом преваздужености, културне заосталости и елементарних непогода, ипак је он пул снаге за душевни и економски препород, јер је научен на патњу током читаве мучне историје, која га је довела до ослобођења а безгранично вјерује и одан је ономе ко га води подједнакој и праведној расподели терета на све слојеве народа, а тај народ и наша лепа и пространа земља извор су неиспринивог душевног и материјалног богатства. У томе часу нека се са овога места подигне из дубине срца свих Крајишника поклик: Да живи Наш Врховни Вожд Његово Величанство Краљ Александар I. (Бурни узвици: Живео!) Живео народ! Живела велика Краљевина Југославија! (Узвици: Живела!)

Председник Народне Скупштине г. д-р **Коста Кумануди**: Реч има народни посланик г. д-р **Ђура Остојић**.

Д-р Ђура Остојић: Са усхићењем сам слушао прегнантне речи Његовог Величанства Краља, којима је, у Престоној Беседи, дао израза свом југословенском уверењу. Вођа нације и господар земље повукао је, јасно и одлучно, линије националне и државне политике, које резултирају из правилно схваћене и консеквентно примењене југословенске мисли.

Господо, никад не смемо сметнути с ума, како је образована наша држава у данашњим границама. У последњем светском рату дефинитивно је трифовала идеја народности. Велики Вилзон истакао је у први ред циљеве рата: самоопредељење народа, по коме сваки народ има право да образује своју националну државу. И ми смо само на основу југословенске идеје о народном јединству Срба, Хрвата и Словенаца могли добити оволику националну државу. Да није било југословенске идеје, зар би неко и пао на памет, а камо ли да добије државу, која би обухватила Марибор и Ђевђелију, Суботицу и Улцињ; Сушак и Цариброд?

И место да се одмах по ослобођењу изграђивала држава на основу југословенске идеје, стари политичари неспособни да иду са духом времена и са замахом нових модерних идеја, почеше крпити младу државу на туђину прошлости дугогодишњег ropства. И тако држави не могуше дати ни имена правог, већ измислише једну другу формулу: С. Х. С. И у овом самом имену, поред старог менталитета најоше ослоњаца племенске оријентације. Сепаратистичке идеологије увеше маха и доведоше до судара. Тим сударом сепаратистичких идеја доведена је заиста и сама егзистенција државе у питање. Па тако је и морало бити, јер се ни једна држава не може без штете и опасности по се удаљити од идеје, која ју је створила.

Чим се појавила опасност за државу, храбро је иступило вођа нације Његово Величанство Краљ, који је и пред Богом и пред људима најодговорнији за судбину државе и народа, и својим манифестом од 6 јануара отстрано са државног кормила племенске сепаратисте и загрижене партизане. У том значајном манифесту поштенo и отворено увек доследњи Карађорђевић истиче се као следбеник демократске владавине и парламентарног режима: „Парламентаризам који је као политичко сретство по традицијама од Мога незаборављенога Оца остао и Мој идеал, почеле су заслепљене политичке страсти злоупотређавати у тој мери, да је постао сметња за сваки плодни рад у држави. Уместо да парламентаризам развија и јача дух народног и државног јединства, он — овакав, какав је, — почиње да доводи до духовног расула и народног разједињавања. Моја је света дужност да свим средствима чувам народно и државно јединство и Ја сам решио, да ћу ову дужност испунити до краја“.

И, господо, ви сви знате, да демократски режим као такав није крахирао, али је пропао југословенски парламентарни режим ради специфичних својих негативних особина, које је показао за последњих 10 година нашег народног живота. Место праве демократије завладала је код нас партизанска демократија, и та је партизанска демократија дискредитовала и демократију и парламентарни режим у очима свих наших јавних радника у нашој земљи.

И стога, господо, и присталице и противници данашњег режима, у колико су истински поборници начела демократске владавине и парламентарног режима, морају да настану свим силама, да што пре нестане сепаратистичких тежња и племенских оријентација у нашем јавном животу, јер докле год југословенска унитарна идеја коначно и потпуно не ликвидира племенску идеологију, не може код нас завладати пуни парламентарни режим. Модерна демократија не може у јавном животу оперисати са средњевековним елементима, као што су вера, провинција и племе.

3 октобра 1929 године коначно је дато и право име нашој Краљевини: Југославија — и заведена је фундаментална организација државе. Држава је раздвојена на бановине природним границама. Краљ Ујединитељ са првим својим сарадником генералом Живковићем разбио је калуђе старих провинција, чије је границе повлачио наш непријатељ према својим интересима, како би нас што дуже, разједи-

њене, држао у ropству; у самој Аустрији осам управних јединица са четири законодавства.

И чудна је пронија судбине, господо, да су се робови, навикли на окове, којима их је господар окувао, да су почеле многи вођи племенски да истичу ону границу, коју је непријатељ повлачио, да би нас што дуже држао у ropству, као идеал својих политичких стремљења и тежња.

И, господо, на овоме месту имам такође да цитирам један историјски поклич оснивача наше славне династије и првог борца за слободу нашу, Карађорђа, који је рекао: „Дрино, водо племенига, међо Босне и између Србије, ускоро ће и то време доћи, и тебе ћу брзо пребродити!“

Као син из тих крајева на овом месту имам да споменем једну врло важну констатацију, да је иако, да је истом 1929 године, ова граница фактички укинута. И ми свима довикујемо гласно, јасно и разговетно: Дрину као границу између Србије и Босне затрпала су тела и кости јунака и с ове и с оне стране Дрине, и више тамо нема границе, и нека сви упамте; да је никада више не могу повући за зеленим столом и на папиру, и ко хоће да постави границу на Дрини, мора да је постави својим костима. (Живо одобравање).

Депутацији Дунавске и Дринске бановине Његово Величанство Краљ поручио је: „Реците свима и свакоме, да нас никакве границе ни подвојености из прошлости као ни Дунав ни Сава ни Дрина више не раздвајају, већ да нам увек везују и спајају интересе народа и душу народну у нераздвојну целину — у Југославију, коју никада нико развојити неће.“

Господо, нашем Уједињењу стајале су велике запреке, стајале су велике несреће у нама самима. Национални сепаратизам показао је негативне и реакционарне облике. Покојни Јован Цвијић, наш велики научник, пријатељ омладине и проповедник великих и спасоносних идеала, често је залазио међу омладину и указивао на опасности, које прете нашем организму од разних племенских национализма. Он је тада формулисао као највећу опасност југословенске идеје бугарски шовинизам, српски ексклузивизам, хрватски сепаратизам и словеначки партикуларизам.

И, господо, за то смо ми, млађе генерације на супрот ових националних и реакционарних облика истакли модеран и прогресиван национализам југословенски.

Руски социјални писац Михајловски аналишући национализам докле је прогресиван и докле је користан човечанству повукао је линију и рекао да онај национализам који тежи да у једној националној држави организује своје распарчане делове и са тим циљем да створе услове могућности да на свом матерњем језику исказују своју културу. Тај и такав национализам је прогресиван и користан прогресу човечанства.

Према томе наш југословенски национализам који хоће од Срба, Хрвата и Словенаца да образује једну нацију, да формира југословенску националну културу, још увек је позитиван и прогресиван.

Господо, овакве погледе имала је наша омладина још пре двадесет година. Да не говорим о томе ја ћу бити слободан да вам прочитам један део програма, који смо ми саставили одмах иза бугарског рата, сад је управо двадесет година, од тога, и у

тој енунцијацији етајало је ово штампано у прашкој „Југославији“:

„Двије су значајне појаве у развиту нашег препорода, једна у зачетку нашег препорода, друга у последњој његовој фази: Илиризам и бугарски рат. Прва утопистичко — романтички поглед на читав југословенски проблем, друга кулминација сепаратистичког, деструктивног дјеловања. Илирска утопија (кад и не би никакве друге користи добијела) заједничким књижевним дијалектом ударила је основ јединства српско-хрватског. Реална сепаратистичка политика и фанатична пропаганда службене Бугарске довела је бугарски народ до пораза. Значајно је да се Илиризам појавио у оном дјелу нашег народа који је мост међу Србима и Словенцима, значајно је да се бугарски рат заматује због оне честе наше нације, која ствара прелаазни стадиј од Срба к Бугарима. Парадоксалан је факат, да је Илиризам својим позитивним радом и Бугарски негативни сепаратизам највише допринео ријешењу оцњег југословенског питања. Па и кад не би било безброј других аргумената у политичкој и културној историји Јужних Словена, ово двије појаве, екстремне у времену и мјесту, по садржини и форми, за нас би биле довољна аргументација да смело устврдимо: проблем Јужних Словена и културни и политички мора се и може се решити еволуцијом или револуцијом, миллом или силом само у југословенском смислу.

Вјерујемо у снагу, развој и побједу идеја, које су нуждом изазване, дакле логична последица непоколебивом законитости везана за све оно, што је непосредно минуло, а у садашњости се држе попут живог организма у једној цјелини, обухваћајући језгру проблема и све детаље цјелини одређене и с њом хармоничне.

Верујемо у побједу југословенског јединства, у животу силу идеја, које су у свим најнајаснијим етапама нашег развита избиле на површину, у прошлости нејасних контура, исповиједане само од највећих наших генија, сада дубоко увијезжене у мозговима и срцима најширих слојева нашег југа, одређене и објашњене.

Оно, што бјеше за илиризма правна утопија, данас је свих политичких реалних начела најреалније.

Идеје, које нам намријеше генији југословенства: Губец, Гундулић, Гај, Враз, Караџић, Његош, Мажуранић, Прерадовић, Старчевић, Штросмајер и које живог репрезентанта налазе у Мештровићу, својшом су читаве наше интелегенције. Они нам их опоруком оставише, ми ћемо бити извршиоци њихове последње и највише воље.

Окружени гвозденим обручом великих нација, културно јачих и политички организованих, ми би и онда, кад неби постојали сви увјети да створимо једну хомогену снажну југословенску цјелину, морали би да се и као хетерогени елементи удружимо, да сачувамо своју угрожену егзистенцију. Културни наш застој има без двојбе своје разлоге у политичкој несрећености. А што је најтрагичније у нашем проблему, баш у тој политичкој расцјепканости туђински су културни утицаји нашли најбоље услове, да своје елементе унесу у наша раздробљена племена и тим још јаче акцентују разлику, која би међу

нама била и иначе настала већ услед различитих животних прилика.

Сви ти објективни разлози довели су нас до закључка да је скрајње време да наше дивергентне тенденције „ударимо под угао“ и сведемо у једну резултанту.

Уједињени подићићемо зид, који ће одбијати немачки „Дранг нах Сиден у. Остен“ и присилити Нијемце, да животни своје питање ријешавају борбом на фронтама са својим најближим сусједима. Уједињени упозорићемо Италију да источна обала Јадрана може бити само у власти оних, чије је позаје. Мађари ће само с нама, а никако против нас, да траже пут својој индустрији и трговини. Уједињени моћи ћемо да напредујемо, јер ћемо социјалне реформе моћи да удесимо према својему националном карактеру. Културни наш напредак биће тек онда зајемчен, кад и егзистенција наших културних радника и слобода њиховог дјеловања, а опсег њихова уплива, кад буде шири него је данас.

Сепаратистичким тежњама ми постављамо на супрот један живи, силни, активни, синтетички национализам југословенски, који у југословенским племенима налази елементе, да Словенце, Хрвате, Србе означи као једну јединствену нацију југословенску.

Ми смо Југословени, а нијесмо партикуларно Словенци, Хрвати, Срби — ми смо Југословени, јер смо и Словенци и Хрвати и Срби.

Наш је циљ потпуно уједињење Словенаца, Хрвата, Срба у један јединствен народ са свим оним критеријама, који народ као индивидуалност означају, а то све зато, да тим лакше дође до свога потпунога изражаја и као творац своје индивидуалне југословенске модерне културне унесе у оцњечовјечанску свој позитиван живот.“

Ето, драга браћо, како је пре двадесет година југословенска омладина мислила и какав је програм поставила. Ви видите пре двадесет година омладинце из свих наших крајева, из свих наших племена да су братски, споразумно и сложено радили и изграђивали смернице свога рада оним истим речима, којима ми данас говоримо. Ми смо и даље пре двадесет година месецима и месецима са браћом Словенцима разговарали о стварима и културном развиту и јединству јужних Словена и ми смо се тада сложили и слободно одлучили како да остваримо и то културно јединство. Ми смо тада закључили и да сваки Словенац из основне школе изађе са знањем српскохрватског језика, јер би се тај тамо предавао у основним школама. Ми смо се сложили да иза Прешерна мора остати словенски дијалект, у лијепој књижевности и журналистички, али смо се сложили и у томе да научни језик југословенски буде хрватокосрпски. Тада је омладина словеначка у Бечу и Грацу примила ове идеје које сви ми, го-снодо, данас износимо.

Госнодо у истом броју из кога ово цитирам, пок. Алекса Шантић поздравља омладину:

„Браћо! Звездама душе своје оспимо поћ!
Нек плану ватре у тами!
Напред! А с нама ако не хтели Богови поћ,
Ми будимо Богови сами
Нек цун
Лепоте
Сине ко мај,

С наше
Голготе
Васкресе сјај!“

И, господе, југословенска омладинна полетела је као на крилима, полетела је на све стране одушевљено и пожртвовано да се бори за идеале своје младости и идеале своје нације.

На свима фронтовима, на свима пољима, у свима борбама ми налазимо чланове ове југословенске омладине. Они весела и ведра чела улазе у казамате, смелим очима гледају у вешала, јер знају да без жртава и без крви нема слободе и уједињења. И тако је ова омладинна доказала и жртвама потврдила оне своје идеје које је својим чистим срцем исповела и народ позивала да се што пре отресе окова и крене напред ка путу среће и слободе.

Господе сенатори и народни посланици, не треба да се поводимо за опортунизмом, готово да кажемо, професионалних политичара, који су увек уза свако начело и уза сваку идеју додавали једно али, који су увек тобож гледали на неку традицију, јер за ту исту прошлост велики један научник наш, Стојан Новаковић, кога смо консултовали када смо још срицали ове идеје, казао је омладини: „Затворите нашу историју и отворите је само онда кад хоћете у њој да нађете како не треба да радите. Гледајте у будућност и радите по идејама које сте сами себи поставили и које сте сами себи изградили. Ми старији можемо само разумом да схватимо, да сте на правом путу и да сте добро пошли напред, али од нас као старије генерације не тражите да осећамо са вама и да смо са вама потпуно сложни. Ено вам млађег Скерлића, члана ваше генерације, који је толико близак омладини, и радите с њим“. И, занета, ми смо с тим горостасом Шумадинцем ишли напред у борбу за југословенску идеју. Да живи југословенска идеја, да живи југословенски Краљ! (Узвизи: Живео! и плескање.)

Председник Народне скупштине Д-р Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Милан Туковић.

Милан Туковић: Господе народни посланици, у режиму заснованом 6 јануара 1929 године главна политичко-идеолошка основа јесте унитаризам, једно југословенство. Ова је основа ударена знаменитим законом од 3 октобра 1929 године по коме је наша Краљевина, дотле називана Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, добила своје оправдано јединствено име: Југославија, по коме је подељена, без обзира на прошлост и на традиције, на нова управна подручја према нашим схватањима и према нашим географским и економским потребама и приликама. Проводећи строго ту унитаристичку идеју југословенства и желећи да наш читав не само државни него уопште и јавни живот крене у том новом југословенском правцу, одредио је Устав од 3 септембра 1931 године као и закон о удружењима од истога месеца и исте године: да политичке странке, да политичка удружења у нашој земљи не могу имати ни племенски ни верски ни религиозни карактер; да све те политичке струје и снаге морају бити руковођене унитаристичком југословенском идеологијом. Истина, та мисао народнога јединства постојала је и пре и за време рата.

За време рата нама су била пружена сва поли-

тичка факта двеју слободних наших држава као и националних кругова.

И на основу те велике политичке идеје водиље могла је српска Народна скупштина у Нишу, као и велика Црногорска у Подгорици и сва народна већа у бившој Војводини, Славонији, Хрватској, Словенији, Далмацији, Босни и Херцеговини, донети једнодушну и једногласну одлуку да се та мисао унитаристичка, мисао народног јединства, оствари и да добије своје животне, конкретне облике, да добије стварни облик у уједињеној, недељивој нашој националној и слободној држави. Међутим, у току нашег заједничког државног и политичког живота кренуо је наш јавни рад другим правцима него што је био онај идеал на коме је наша држава основана. Било је истина озбиљних покушаја, било је чак и политичких група, странака, које су узеле као основни програм и основну своју идеју јединство и југословенство, али у ствари све наше политичке струје, партије и странке као и групације у току ових 10 година од уједињења па до 6 јануара 1929 године биле су у ствари племенске, биле су верске, биле су регионалне. И у тој недоследности, у тој великој противности између идеолошке основице наше државе и фактичне структуре наших странака, носилаца нашег политичког и државног живота, ја видим једини узрок, једини извор, свих недаћа наших, свих сукоба, свих спорова, узроке свих непоразума и судара. И када је распојасаност и бесомучност распаљених политичких партијских страсти чак и у највишем и најсветијем народном дому, у Народној скупштини, достигла свој врхунац, онда су сви људи добре воље, сви искрени родољуби и патриоти, стекли уверење да све те наше странке нису у стању вратити мир у земљи, ниги повратити народу веру у његову лепшу и бољу будућност, онда је онај човек, коме је милошћу Божјом и народном вољом поверено и досуђено да бди над оштанком, над будућношћу наше земље, над спокојством, над срећом и напредком нашег народа, учинио 6 јануара 1929 године онај одлучни, онај мушки, јуначки гест, којим је прекинуо дотадашње тешко стање и повео земљу и народ новим правцем и новим стазама.

Тај режим, заснован тога знаменитог датума, добио је своју политичку садржину законом од 3 октобра 1929 г. Онда су и они скептици дотадашњи јасно увидели да овај режим нема за циљ само стишавање партијских страсти и умирење народа и земље, него да он инаугурише једну сасвим нову политику, једну нову чисто југословенску оријентацију. У томе духу и са тим циљем владало се у нашој земљи 3 године. Краљевска влада издала је законе и управљала нашом земљом, а повољни резултати видели су се, и данас се осећају на свима странама, на свима пољима нашег јавног живота. Најпрече је било повратити веру народу у државу, у њене органе и пробудити поверење у претставнике државне власти. А ви знате, господе, да то није било лако; ви знате да претставници државне власти, наше чиновништво, којима се није никада могла одрећи ни способност, ни родољубље, ни пожртвованост, ви знате да је то наше чиновништво у партијским режимима и у оргијама партијских борби често се повијало, осећајући своју немоћ и да је оно било подвргнуто којекаквим упливима неодговорних фактора. Народ је почео веровати у правду и

једнакост, почео је поклањати своје поверење и почео је са поверењем приступати државним органима, не гледајући више у њима експоненте ове или оне странке, него гледајући у њима претставнике државне власти, који ће доносити одлуке и који ће кројити правду строго по законима и подједнако свима и свакоме.

И најзад кад је дошло време, кад је мир ушао у земљу и народ, Његово Величанство, наш узвишени Господар и Краљ, остајући веран Својој задатој речи о пролазности онога стања и о привремености привремено предузетих мера, повратио је земљи и народу уставно стање и позвао југословенски народ да изабере слободно, по свом најбољем уверењу и нахођењу, претставнике, који ће у заједници са Краљем доносити законе и који ће заједно са њиме водити бригу о државним и народним потребама.

Изборни резултати свима су нама познати. Народ се одазвао у великом броју у извесним крајевима, у тако огромном броју да је то изненадило оне и највеће општинисте. И одмах се осетило благотворно деловање и практично примењивање нове политичке оријентације. Особито смо ми то осетили у оним крајевима који су насељени разним вероисповестима и у којима су политичке партије проширивале и продубљавале јаз верски и племенски између појединих делова народа. Први случај у историји тога краја, централног краја наше државе, у Босни и Херцеговини, први је случај у историји њиховој да су без разлике сви, и православни и муслимани и католици, схватили да је ово њихова заједничка ствар. Ја, господе, примера ради, наводим да сам, и ако Србину православне вере, изабран огромном већином у једном босанском срезу Врбаске бановине, који има католичку већину. И ја сам поносан да сам народни посланик не само оних 4000 бирача, него да сам народни посланик исто тако и оних 3 хиљаде римокатоличких Хрвата и оних 2 хиљаде муслимана (Пљесак). А као један куриозум, јединствен у нашој политичкој историји оних крајева, наводим овај један детаљ који на први мах изгледа ситница: да су за мене гласали три католичка свештеника заједно са својим жупником, а за другог Хрвата који је католичке вере, да су гласали три православна свештеника. И милина је била видети, господе моја, онај припост, јединствени сељачки свет пре избора и после избора како се, тако рећи, такмично слушајући кандидата, слушајући свога посланика, такмично се је истичући шта би требало учинити за њихову заједницу, за њихово село, шта би требало учинити за њихову општину или за њихов срез. То су појаве које треба нарочито истакнути. Не смемо ни за длаку отступити нити се враћати на нашу проживљену и рђаву прошлост!

У политичком делу, наша Адреса спомиње да ће Народно претставништво помоћи или прихватити иницијативу Краљевске владе у изградње наших самоуправа, како општинских тако и бановинских. То се само по себи разуме, јер ми хоћемо да што већи број народа узме учешћа у јавним пословима, јер хоћемо да наш народ изградимо и уредимо демократски.

И, господе, треба и код овога посла бити опрезан и обратити нарочиту пажњу на финансијску страну наших самоуправа. Ја сам приликом изборне

агитације, а и после избора обилазећи све срезове довољно проверио и сазнао, шта мисли народ о нашој општинској и бановинској самоуправи. Немојмо се, господе, заваравати, народ није том самоуправом одушевљен, јер га та општинска и бановинска самоуправа много кошта, и јер он не види од ње оне користи, које би одговарале материјалним жртвама које он за ту самоуправу подноси. И ти терети, особито у данашње доба тешке економске кризе кад народ и сељак једва носе државне терете, ти терети не смеју бити претешки, макар се они давали за једну тако добру и корисну ствар, као што је општинска и бановинска самоуправа, него у ово тешко доба, за које сам уверен да је привремено и да ће врло кратко трајати, да у то доба у колико се државни послови преносе на општине и бановине, да се у толико смање државни терети, да би могао сељачки свет много лакше сносити своје општинске и бановинске таксе и пристојбе.

У економском делу наша Адреса ограничила се на најважнијем питању данашњице, питању које интересује цео наш народ без разлике занимања у свима крајевима. Ја сам изабран у једном срезу који се сматра сразмерно прилично стојећи у тамошњим крајевима. У том срезу, хвала Богу, нема глади, нема оскудице и народ има жита и стоке, а има и ракије. Али оно што нема, то је новац. Народ је задужен и презадужен исто тако као и у другим срезовима и крајевима, и ја потпуно усвајам оне лепе мисли, које нам је онако јасно и лепо извео колега др. Милорад Костић.

Не могу се сложити са часним претговорником др. Кожуљом, који је казао и навео шта би морало у закону о житу укинути. Овом приликом могу као заступник једнога житнороднога среза напоменути, да је велика грешка и грех учењен према томе крају и ја мислим да то није усамљено, него да и други срезови због тога пате, јер извозно друштво није проширило свој рад и на те срезове. У дрвенском срезу ни један вагон пшенице то извозно друштво није примило.

И онда ви знате шта се ради у таквим случајевима, шта се догађа. Сељак мора доћи до новца. Пшеница се кришом продаје и на крају крајева не би то била никаква несрећа, јер је тенденција била житног закона, да се постигне извесна висина цена, не би, најзад, то била несрећа ако би се жито могло кришом продавати уз повољну цену. То се жито не продаје по 1,60 или 1,50 него највише 1,40 или по 1.— динар.

У нацрту наше Адресе, господе Народни претставници, споменуто је на неколико места реч штедња. Господе, ни код штедње не сме се прегоњити. Штедети се само може у ономе што нам није неопходно потребно. Али била би погрешна политика штедети и онде где се мора трошити. У вези са штедњом, говори се о равнотежи нашег буџета, а одмах затим о ревизији материјалних и личних издатака у нашој државној управи. Ја мислим, господе народни претставници, да се под ревизијом личних издатака не мисли редукција принадлежности државних службеника у сваком случају, него нека остане последња, али заиста последња, мера коју је државна управа дужна учинити у интересу равнотеже државног буџета. Јер, господе сенатори и народни посланици, треба испитати

хоће ли онај сталеж који буде таквом мером погођен моћи живети и хоће ли моћи крај са крајем састављати.

Ја не знам како ће моћи живети и како ће моћи на крај изаћи државни чиновник у Београду који прима месечно 3.000. — динара и мора дати сваког месеца за кућну кирију, не једну петину свога прихода, како то прописују национални економисти, него 1.500. — динара, или половину својих припадљивости. (Одобравање и аплауз). На онда, господо, немојмо заборавити моралну страну тога питања, о чему нећу много да говорим, али ипак морам казати, да ви знате, господо, да је свако пауперизације неминовна крилатица корупција.

Како нацрт наше Адресе у политичком делу потпуно одговара програму нашег рада и наше политичке идеологије, нас који смо изабрани на земалској листи Претседника Владе г. Петра Живковића, а како је у привредном делу истакнуто оно што данас цели наш народ интересује и, најзад, пошто сам ја био и члан Адресног одбора, те узео учешћа у његовој састављању, то изјављујем да ћу гласати за овај нацрт. (Одобравање).

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Др. Милан Секулић.

Др. Милан Секулић: Господо сенатори и народни посланици, изабран у северном делу наше миле и драге отаџбине, као народни посланик желим да укратко изнесем, са каквим осећајима је народ у бившој Војводини пропратио шестојануарски акт Његовог Величанства Краља и какав је одјек изавао Поздрав Њ. В. Краља упућен југословенском народу и првом југословенском Народном представништву.

У најтежим часовима нашег народа и државе, после 1 децембра 1918 године, када је завладала највећа идејна и политичка поремећеност услед заслепљености партијских страсти и услед њихове борбе и када је у највећој мери био угрожен напредак нашег народног и државног живота; и када су биле доведене у питање, најтежим жртвама читавих појасева генерација, историјске тековине нашег народа; Његово Величанство Краљ, имајући у виду спас државе и народа, надахнут генијем свога народа, 6 јануара 1929 године, на мах је пресекао то стање и установио смернице нове државне и народне политике.

Сав народ, па и онај у северним крајевима, са једнаким одушевљењем прихватио је 6 јануар, као спас. Осетио је да шестојануарски режим полаже темеље народном препороду, ствара нов менталитет, осигурава државно и народно јединство као светињу, која је ван погађања и дискусије. Шестојануарски режим почео је стварати нове законе, који важе за целу земљу, нов правни поредак, који је за собом донео унификацију целокупног законодавства.

Важно је споменути један од најважнијих закона, закона који чине част Краљевској Влади, а то је закон о радњама и о обрту. То је један од последњих, али првих закона који обухвата све наше привредне кругове; то је један од првих закона који одише широким социјалним смислом и који баца у заборав оне царске патенте и декрете, оне покрајинске законе и наредбе, на основу којих су били нормирани ти односи. Доношењем нових унифици-

раних закона 6 јануара режим је ударио темеље југословенском правном поретку и много је допринео развијању истог.

Огроман значај шестојануарског акта и режима лежи у његовој динамичности, у његовим развојним могућностима. И акт од 3 октобра, када је наша држава добила њено право име, и акт од 3 септембра, када је народу дат Устав, којим је призната равноправност и једнакоправност пред законима свију грађана у држави, без обзира на веру и народност, и избори од 8 новембра, и Престона Беседа од 18 јануара, — све је то 6 јануар у своме континуитету и еволуцији. Та ће се идеологија и даље развијати према диктату државне нужде и народног благостања. Све у своје време и сваки на своје право место, јер нема принципа због којег се може и сме довести још једном у питање консолидованост једне државе и једног свесног народа.

Држава и народ изнад свега — то ће бити и у будуће врховни принцип, регулативни принцип, испред примена истог више се неће никад устукнути. Та политичка концепција, која је резултат шестојануарске идеологије, као и Престона Беседа, наишла је на радосне изразе у северним деловима наше отаџбине. Бивша Војводина дала је 8 новембра један грандиозан пример беспримерне колективно манифестације, јер је приступила у огромним масама, до сада нечувеним и незапамћеним на биралиште. Око 400.000 бирача је онде гласало, и тиме је јасно документовало: да се слаже са шестојануарском идеологијом и са радом Краљевске Владе, која је умела после 6 јануара смирити духове и водити послове државне у смислу и духу манифеста од 6 јануара, и која је у своме изборном манифесту објавила велики државни и национални програм. Значајно је, и треба нарочито подвући, баш с обзиром на прилике које владају у бившој Војводини, да су у овим огромним бирачким масама учествовали и наша браћа Мађари и Немци, и да су они тиме без икакве резерве гласно изјавили, свесни уставне слободе, да стоје на једној линији, на линији 6 јануара, на линији на којој стоје сви Југословени ове државе.

Господо сенатори и народни посланици, и тамо, у оним крајевима одакле сам ја дошао, жели се, и то се енергично жели, да се пође путевима нове државне политике, која нам је и у Престоној Беседи у великим потезима показао Велики Визионар наше нације, Њ. В. Краљ. Та идеологија, тај програм неће довести до оног стања и до оне концепције, која је довела до стварања Видовданског Устава, који није био резултат политичких и економских прилика и снага онога времена и државничке провидности, него је дошао под тешким утицајима трагова наше прошлости, којих се нисмо могли ослободити. Заборавило се код регулисања важних државних питања на ону историјску дистанцију, која је потребна код формације државе. Заборавило се на чувени социолошки закон: да мртваци често владају живима, и да нема нормалног развика са великим скоковима и са великим прелазима. У идеологији 6 јануара не предвиђају се такви скокови. У будућој изградњи наше државе провиђа се једна поступност, коју резултирају велики државни разлози и принципи народна солидарност, а само такве институције, које су на такав начин доношене, пр-

жају гаранџију за њихову стабилност, за њихов успех.

Господо сенатори и народни посланици, Адреса у своме привредном делу истиче на првом месту, као и Престона Беседа, оне мере које треба предузети као најхитније, при санирању криза и на првом месту спомиње онај сталез који је хитно упућен на помоћ. Мислим на село, на старање о селу.

Село је резервоар наше расне снаге и нашег народног здравља, наше оружане и пореске војске. И у прошлости нашег народа и у данашњици најважнија је улога нашег села.

Селак је најозбиљнији чинилац у стварању социјалне структуре наше државе. Он у огромној мери по закону о интерфункционализму утиче и на физиономију осталих социјалних класа. Пошто је дошао у кобне маказе данашњег привредног поретка и постао жртва једне кризе, чији су таласи заплуснули и нашу државу, то се указала потреба да се њему у првом реду, одмах изиђе у сусрет, да се и он помогне у оној мери, која је оправдана и која одговара материјалној снази наше државе.

Краљевска Влада је приликом изборног манифеста споменула и обећала ревизију целокупног пореског система и ја сам уверен да се на то обећање неће превидети и да се то обећање, ако се не би извела ревизија целог пореског законодавства оно да се бар изведе у погледу парцијалном, у колико се односи на земљарину а специјално да се одреди ревизија ратних пореза, и заостатака. Све се то може остварити на основу оног места у Адреси које гласи: да је прека потреба да порески терети одговарају стварном народном доходу, односно смањеној моћи наше привреде.

Захваљујући Његовом Величанству, донесени су важни социјални и аграрни закони, осигурано је да земља припада нашем селу и треба му и даље омогућити да безусловно остане господар своје земље и да дође до осталих оруђа, која су му потребна, како би на земљи могао да ради, да је задржи и да њоме влада.

Нарочито је потребно да се не сметне с ума и не изгуби из вида и она реченица из нацрта Адресе која се односи на закон о ликвидирању аграрних односа, и извршење којег је суспендовано, да исти не буде даље суспендован, већ има да ступи у живот, али га претходно треба ревидирати, јер оне факултативне откупне цене, које су тамо назначене према коефицијенту из онога доба кад је закон донашан, данас су велике, а треба омогућити и сиромашним селацима и на западу и југу наше државе да могу да дођу до јевтиног откупа земље.

Наша земља у бившој Војводини нарочито је осетила благодети од ослобођења. Народ у Војводини за време Мађара био је не само политички угрожен у својој националној егзистенцији, него је он био и у економском ропству, јер је у старој Мађарској владао феудалистички систем. Тек ослобођењем тај феудалистички систем пада и наш селак из Бачке, Баната и Барање такође постаје господар своје земље благодарећи Његовом Величанству Краљу, који је давао увек видног доказа своје љубави и свога старања према нашем најсиромашнијем, најмоћнијем и најмногбројнијем слоју нашег народа, нашем селу.

Господо сенатори и народни посланици, да одиста живимо у врло озбиљним временима и тешкој кризи то се види и из текота Престоне Беседе и из Адресе. Треба подвући ону јасноћу, ону мирноћу и искреност погледа као и онај оптимизам свеж и здрав, да из кризе ми морамо и можемо наћи излаза. То није стихијска криза, која све коси и која повлачи за собом банкротство једне државе и народа. То је криза коју ће наш народ, благодарећи његовој економској структури, да има ситан посед на којем није развијено више капиталистичко газдовање са моторним снагама, и да је у главном произвођач житарица сам за себе и за своје остале најнужније потребе.

Пребродиће је и за то што наша Влада ради у споруазуму на принципу међународне сарадње, а како је криза свеопшта, то су и други народи позвани, па ће и други народи све учинити да се та криза ублажи, да се нађе мера да не буде дуготрајна. Најзад, пребродиће је наш народ и својим челичним карактером, пожртвованошћу и аскетизмом који позна мере. Народ који је био набадан на колац, народ који је преживео оне муке, који је преживела Србија, тај народ ће преживети и кризу, која је мања и лакша него оне муке што је препатила јуначка и витешка Србија.

Адреса води рачуна још о изградњи социјалног законодавства и тај део ја са нарочитом топлином мога срца поздрављам, јер видим, да су принципи на којима ће се израђивати то законодавство здрави. Оно ће бити постављено на социјалној правди и на националној солидарности. Видим, да се постављају кочнице претераности капитализма, потребно је национални капитал развијати, јер је неопходан, али треба спречавати његове злоупотребе које могу бити на штету народне снаге и народног здравља. Исто тако поздрављам захтев, да је нужна социјална заштита радника, да је нужно осигурати живот свих оних који се налазе у тешком стању, без обзира којем радном слоју припадају и да је потребно извести подједнаку поделу терета.

Имајући у виду конструктивност радничке класе, која је највише упућена на социјалну заштиту, мислим да би требало нарочито пажњу обратити да се наше поједино социјално законодавство, у колико је то могуће, не корегира на штету радничке класе и да се у погледу осигурања донесу нови закони који треба да се прошире за случај беспослице, за случај старости, за случај изнемоглости. Осигурана моћна радничка класа, која је многобројна и конструктивна, сигуран је стуб државе. Наравно, да се има рачунати са принципом народне солидарности, са принципом онога што се може постићи са сретствима која стоје на располагању. Нико не може да поставља максималне захтеве, свако има да се реши на мањи минимум, да смањи свој стандард, да би се и осталима могли једнаки услови живота и рада осигурати. Социјална правда је само она, која се руководи морално мидејом дужности свих према целини, она је само онда правда ако посебни интереси престају пред интересима целине, где ако се посебни циљеви подвргавају циљевима целине.

Господо народни посланици и господо сенатори! На крају свога говора још би желео да се са две три речи осврнем на крај, из којег сам дошао, који

ме је овамо послао. То су крајеви наше бивше Војводине. У нацрту Адресе ја сам са највећом пажњом прочитао оне редове, који се односе на то, да ће се Краљевска Влада старати и водити бригу о свим деловима државе.

И наша бивша Војводина такође заслужује да се и њој укаже пажња и старање. И она је исто тако важан део ове државе као и сви други делови исте. Она је стража на северу, она је житница наше државе. Њезин геополитички положај је значајан. Она је у војном погледу важна, она је и у економском погледу важна с обзиром на високу културу, трговину и занатство које треба унапредити. Међутим, последњих деценија, под туђинском најездом и под свакидањом насилном колониizacionом политиком, тамо су извесна етничка померања снага извршена на нашу штету била, која су за последњих 12 година истина знатно поправљена, али јој ипак потребно обратити велику пажњу етничком, културном и привредном дизању наше Војводине. Она је покрајина која прва трпи најезду туђинску и она је прво огромно подручје наше лепе Престонице. Ја сам уверен да ће Краљевска Влада и томе важном делу наше државе показати исту ону пажњу и бригу као и осталим деловима наше државе.

Желим да завршим овај свој говор са речима: најискреније захваљујем Краљу Краљевине Југославије, првом раднику Краљевине Југославије, крунисаном раднику Краљевине Југославије, који највише ради, који неуморно ради и са беспримерно великим пожртвовањем ради на славу и diku Отаџбине, и са жељом да и прво југословенско Народно претставништво са Краљевском Владом приведе у дело све оно што је могуће из Адресе и Престоног Беседе а тиме ће се уједно највише одужити Краљу и самом народу пружити срећу коју он заслужује. (Одобравање).

Председник Народне Скупштине д-р. Ђоста Кумануди: Има реч народни посланик г. Милан Радоњић.

Милан Радоњић: Господо сенатори и господо народни посланици, када се само сетим последњих месеци 1928 године морам са овог места да узвикнем: Нека је слава Богу и нека је велика хвала нашем дичном Краљу, јер ево доживесмо чист национални југословенски парламент, у коме се и моја маленкост јавља да проговори коју реч.

Као свештеника мене нарочито радује и весели што је и у Престоној Беседи наш узвишени Господар а и у Адреси Народно претставништво сетило се оних који су највише заслужили да се до овог дође, сетили се гробова наших хероја на чијим костима савидасмо ову моћну државу, чији су гробови расути широм целог света, што је незапамћено у историји.

Прошлост оставимо историји. Ораторство нека иде ораторима. Али нас као праве, истинске претставнике свога народа зове народ данас у овим тешким моментима у помоћ, зове нас у помоћ и наш Узвишени Краљ да Га помогнемо да се Он своме народу за његове велике жртве достојно одужи и по заслуги одужи.

Господо, мало је чудновата ствар, да нашу чисту пољопривредну земљу овако притискује и овако дави та неман коју зовемо криза.

Оно што ни једна држава нема, оно што није ни једна фабрика у стању да створи, тога ми имамо у изобиљу. Имамо хлеба, меса, масти, рибе, вејтина, воћа, и свега онога, што је потребно за одржање човечијег живота. И опет нам је тешко, и ако немамо милијоне незапослених радник.

Али изгледа, господо, да је наша криза у ствари криза морала, криза нерада, криза осуства довољног патриотизма. Да је у нашем народу сачувана прадедовска вера, да је у нашем народу сачуван морал, да се није пошло ка задовољавању страсти и незајажљивих прохтева, ка уживању и богаћењу и то са врло мало или ни мало рада, ни половина ових тешкоћа данас код нас не би било.

Као свештеник, улазећи у свачији дом, видео сам, да наш народ и данас у 20 веку прозоре хартијом лепи. Видео сам, да свој стан осветљава малом шкиљавом лампицом. Видео сам да иде искрпљен са по 20 и више закрпа, да му је покривач такав, да ако главу покрије, ноге су му голе. У малом собичку спава цела породица, ту, где кува, где меси и где суши своју обућу и одело, кад је мокар. То све наш народ ради, господо, не зато, што није умео боље да живи, него зато, што нема боље. Ми народ у таквоме стању нити смемо, нити можемо оставити, јер он то није од нас заслужио. Народу се мора помоћи. Чиме? Бар оним чиме ми располажемо, а то је смањењем пореских терета, који га притискује. И морамо му помоћи и нашим озбиљним и напорним радом, да му тиме дамо доказа, да се о њему бринемо, и да тражимо пута и начина, да му што боље помогнемо.

Упрошћавање администрације и довођење личних расхода на најнужнију меру, треба да је прва брига и старање свих нас.

Наш народ, господо, реч бан врло нерадо изговара не зато, што народ мрази бана, не зато што народу смета бан, али дације и таксе, које народ бановинама плаћа, притискују га и тешки су му, зато народу не треба замерити, јер народ због Николе омрзне и св. Николу. Тражимо од краљевске Владе, да одмах изradi закон о преуређењу бановина тако, да бановине буду народу миле, а не скупе бирократске установе. Општинске буџете ставити под најстрожију ревизију и контролу, да би се народу олакшало и на тај начин и да би бар могао своју једину корисну установу, коју село има: основну школу — издржати онако како треба.

Наш је народ, господо, заслужио да му се закон о порезима измени у његову корист, јер је то праведна ствар, пошто је порез разрезавао онда, кад је сељак своје производе продавао два, три или четири пута скупље, него што је данас.

Закрпа у државном буџету, која би настала смањењем порезе на имање и на земљишта, треба поунити порезом на акционарска друштва и на банке у чије су руке ушли капитали који су из сељачких руку несвесно излетели. (Чују се узвици: Тако јел) Та правина може се поунити и једним таксама од динара, два или три по узвишеној господи која после девет сати седе по кафанама. И тај би приход, ја верујем, поунити оно што би нашем народу са његовог имања смањили. Доношењем закона против луксуза поправили би наше финансије али би урадили још и нешто више. Отерали би наш

народ тамо где му је место, упутили би га да живи скромним животом онако како њему и личи, јер свега што нама треба имамо у својој сопственој кући.

Господо, наш је народ делима показао да воли своју државу. Ако држава тражи и у нужди је, ја знам да ће народ и последњу ленту дати на олтар своје отаџбине. Било је то у недавној прошлости, господо, кад је држава апеловала на народ, кад је порез понела са сто на сто, народ је то мирно платио, јер је знао да то тражи држава.

Али је нужно укинути трошарину на вино и ракију и укинути финансије, а попети трошарину на пиво, на коњак, на разне ликере и друга лукузна пића, јер ако се трошарина не укине, она ће нашег сељака деморалисати, јер он данас кришом продаје своје производе а и онај, који за свој новац купује, кришом купује, јер тако мора да ради. Узалуд и велика и моћна Југославија, узалуд је и богата Југославија, ако село буде изгубило морал, ако сељака будемо бацили тамо где су лажови и неваљалци. (Аплауз).

Законом, браћо моја, свести женске чиновнике на најмању меру и омогућити родитељима породица да добију леба, а жену упутити њеној намени, која јој је дата по Божјем закону, кући и материнству. (Узвици: Тако је). Све ниже службенике, које нису сиротног стања, вратити селу одакле су и дошли, пошто имају од чега да живе, а на њихова места поставити сеоску сиротињу. На тај начин постиже се двоје: збрињава се сиротиња и уклања се са села опасан елемент који на нас баца неоправдану љагу.

Задругарство је, господо, у нашем народу ухватило врло јаког корена и постављено на једну здраву и солидну основу, али би моја жеља била да се донесе закон о принудном задругарству, а држава, у колико јој сретства стоје на расположењу, да задругарство помаже до крајњих граница, јер наш народ само преко задруга и у задругама има брзу и најсигурнију помоћ.

И можда ће ко од вас да ми пребаци, што сам свештеник, али ја кажем, да треба да се обрати што већа пажња, брига и старање религиозном васпитању нашег народа. Јер, господо, прост народ, ако нема вере у себи, може бити пуно пута опасан као дивља звер, јер се кроз веру уноси и морал у народ, без чега не може да постоји ни једно солидно друштво и ниједна држава. Најбољи нам је пример, господо моја, историја, јер римска империја није пропала зато што није имала злата и војника, него је пропала зато, што је изгубила веру и морал.

Ја бих, господо, на завршетку, казао још само ово. Са овога места треба казати и трговцу, и кафеџији, и индустријалцу, и банкарку, и свештенику, и учитељу, и чиновнику, да народ не постоји ради њих него да они постоје ради народа, јер су очи целог нашег народа овога пута упрте у Двор, упрте на Нашег Узвишеног Господара и Краља (Бурни усклици: Живео). Очи су нашег народа упрте на краљевску владу и упрте су на нас — његове представнике, да му пружимо што бржу и што бољу помоћ.

С тога, господо, ја поздрављам у име своје све своје другове, да кренемо на посао и то озбиљно, савесно и предано са највећим пожртвовањем и родољубљем, а дух нашег народног светитеља и

просветитеља Св. Саве заједно са господом Богом, нека нам буде на помоћ! (Пљескање).

Председник Д-р Коста Кумануди. — Пристаје ли Народно Представништво да ову седницу прекинемо? (Пристаје). Прекидам ову седницу с тим, да је наставимо тачно у четири часа по подне.

— Седница је прекинута у 13 часова. —

— Наставак седнице у 16 часова —

Председник Сенаџа Д-р Анте Павелић: Настављамо, господо, прекинути рад. Има реч сенатор г. Спира Хаџи Ристић.

Спира Хаџи Ристић: Господо сенатори и народни посланици, као човек из привредног реда и син једнога краја, а то је Јужне Србије, где се мало говори а много ради, где су речи скупе а рад јефтин, где се људи цене не по речима него по делима, ја ћу, господо, бити у своме говору кратак и прецизан.

Престоном Беседом Његовог Величанства Краља нама је показан пут како треба да гредимо у решавању виталних националних и привредних питања наше државе. Из Престоне Беседе јасно се читује са колико искрене љубави наш витешки и добри Краљ прати напоре свога народа да очува своју државу, да је културно подигне и да је доведе у ред најпросвећенијих европских држава. Такву љубав може да има само народни Краљ као што је наш. Имати увек у виду само добро народа, прихватати се мера историјског значаја опет за добро народа, својствено је само народним краљевима. Господо сенатори и народни посланици, историјском одлуком Његовог Величанства Краља од 6 јануара 1929 год. створена је нова ера у политичком и привредном животу наше државе. Док је раније снага државника, политичара и привредника, и то привредника политичара, којих има доста, јер смо у Југославији, док је снага њихова раније трошена у неплодним дискусијама и трзавицама које су кочили конструктиван рад за добро народа, — тек после 6 јануара, као волшебним штапићем јављају се људи из целе земље са конструктивним идејама, одбацујући јалове дискусије и трзавице.

Господо сенатори и народни посланици, народ Јужне Србије, који зна само за позитиван и конструктиван рад, коме је циљ живота работа и работа, т.ј. рад, поздравно је са пуним и искреним одушевљењем акт од 6 јануара. Он је у томе акту осетио да се престане са нерадом и да ће се његова витална питања, која се нису могла решити за време партијских борби, сада решити. И тако је и било. Привредна питања, јер политичких и нема, а која имају да створе од тога лепога краја нашег најбогатији и најплоднији предео наше отаџбине, добила су своје решење после 6 јануара. Узалуд су их дотле стручни и најпросвећенији људи из Јужне Србије израђивали, државници пре 6 јануара нису имали времена да се тим питањима баве.

У место да се у ономе крају не распаљују партизанске страсти и не заводи слепо партизанство, које није одговарало ни менталитету тога народа, у место да се приступило решавању његових виталних питања и избришу некултурни остаци тешког и дугог робовања, државници тога доба губили су драгоцено време у бесплодном партиском

раду. Шта видимо после 6 јануара, бар ми у Јужној Србији. Горућа, неодољива витална питања Јужне Србије узимају се у решавање. Ресорни министри су непрекидно у контакту са привредним организацијама и привредницима у Јужној Србији; држе се по сваком питању конференције у Београду и у Скопљу, срцу Јужне Србије, интензивно се ради, и као круна тога рада у донетим одлукама поставља се здрава база за привредно развијање Јужне Србије. Доносе се закони од капиталне важности за препорођај Јужне Србије. Закон о монополима предвиђа слободну производњу дувана за извоз и тиме се ствара могућност преоријентације, тако потребне, нарочито сад, кад непостоји рентабилност у гајењу житарица. Закон о опојним дрогама национализира извоз и одстрањује експлоатисање произвођача од стране страних капиталиста. Закон о увођењу заштитних царина на извоз семена такође ствара могућност преоријентације и даје нашим фабрикама могућност да могу у земљи да се снабдевају сировинама. Закон о аграру и закон о тапијама решавају имовне односе у Јужној Србији и стварају могућност за редовно кредитирање сељака од стране Аграрне банке. Саи средњовековног себра и отрока, а после турског чивчије и мулка остварен је овим законом, јер је он постао господар земље коју је вековима својом снагом обрађивао за туђ рачун.

Крупна су, господо, ова питања јер су она и социјална и привредна, јер она решавају посед, дукан и опијум. После шестог јануара обраћа се нарочита пажња на безбедност Јужне Србије, која је од пресудног значаја за народно благостање. Резултат је сјајан и позитиван. Нема качака, нема бандита. Безбедност у Јужној Србији је на таквој висини, да многи предели просвећених европских држава могу јој позавидети.

Господо сенатори и народни посланици, Уставом од 3 септембра тај се конструктивни рад, започет 6 јануара, има и даље наставити. Залог за успешан рад јесте у томе што се у Сенату и у Народној скупштини налазе најистакнутији, најопробанији и најискренији претставници народа из целе земље. У овим тешким економским приликама, где је поред знања потребно и искуство, Сенат и Народна скупштина умеће да нађу потребне мере за санирање и олакшање привредне кризе, која је обухватила не само нашу земљу већ и цео свет.

Господо сенатори и народни посланици, народ у Јужној Србији будним оком прати и очекује плодан и користан рад Сената и Народне скупштине. Народ у Јужној Србији радан је и вредан, па би желео да се та вредноћа и радиност зацари у оба ова дома. Верујем, господо, да он нас неће ценити по китњастим и лепим фразама, већ по нашем позитивном раду. Сада у овој тешкој кризи народ вам даје леп пример како се и сваки појединац може снаћи и одржати. Његово је гесло: и у злу само рад, а то значи што мање трошити, а што више радити. Он одбацује теорију да се криза трошењем решава. Он се принципа штедње и рада држи и у доба просперитета, а још више у доба кризе. Он без разлике на професију зна да свој животни стандард прилагоди свакој згоди. Њему криза може само смањити дохотке, а никако да му угрози егзистенцију. Тај је народ реалан и својим реалним погледима одолева најтежим искушењима. У нашој великој Југосла-

вији својим позитивним погледима народ Јужне Србије одиграће значајну конструктивну улогу. Он је свестан тога и зато његова приврженост Југославији, где му се отвара широко поље рада, непобитна је.

Сав одан работи, он гледа у Југославији своју државу, где ће своју урођену способност и радиност развити до максимума.

Зато му је Југославија мила и зато је са пуним пожртвовањем брани и готов је увек бранити и одбранити од туђинских насртаја.

Он зна да је Јужна Србија у Душановом царству имала доминантну историјску улогу. Одатле је силни цар Душан пошао на Цариград. Он осећа да неће проћи дуго време и да ће Јужна Србија и у Југославији у круни нашег моћног Господара Његовог Величанства Краља I (Усклици: Живео!) бити алем камен и засијети истим сјајем којим је сијала у круни нашег највећег средњовековног владара Силног Цара Душана.

Господо сенатори и народни посланици, смишљеним радом Сената и Народне скупштине може се наћи излаз из ове економске кризе. Једним добро израђеним државним привредним програмом, по коме ће се сваки крај, према своме поднебљу, конфигурацији тла и климатских прилика привредно развијати, можемо многим ставкама побољшати наш трговински биланс. Ревизијом државних расхода, и то специјално материјалним — ово нарочито подвлачим, јер личног смањења не може више бити — у велико ће се моћи смањити позиција расхода у буџету. Ревизијом закона о стабилизацији динара решава се горуће питање новчаног оптицаја који кочи свако пословање. Укидањем житног закона о монополу унутрашњег промета, постигава се да се огромне количине пшенице, које се налазе код произвођача, утроше и уновче у земљи. Радећи овако, постојећа криза, и ако се не решава, она се у знатној мери ублажава.

Господо сенатори и народни посланици, кад нам Бог већ неколико година даје родне године и кад су нам амбари пуни свега и свачега, зашто бојазан да ћемо тешко пребродити кризу. Уравнотежимо расходе са стварним могућим приходима, будимо прави домаћини у руковању државним газдинством, оставимо за боља времена увођења и изградњу установа које захтевају и личних и материјалних издатака, — решење кризе само ће по себи доћи. Морамо признати, господо, да смо у току последњих десет година много новаца умртвили и да су нам инвестиције биле изнад наше моћи. Оно што је требало да урадимо за тридесет година, урадили смо за десет. Овако су поступали и појединци, и општине, и бановине, па и сама држава. Крајње је време да у издатцима будемо опрезнији. Спас је наш у штедњи и у раду.

Гласају за нацрт Адресе.

Председник Сената Др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Др. Мића Мићкић.

Др. Мића Мићкић: Господо сенатори и народни посланици, усвајајући нацрт Адресе на Престону Беседу коју је приправило наше Народно Претставништво, мило ми је да и ја могу рећи пар речи. Од 6 јануара 1929 г. до данас Престона Беседа Његовог Величанства је круна свих државничких аката, којима је Његово Величанство обдарио југосла-

венски народ. Ми смо, господо, осетили да је у Народном Претставништву бесједно: Краљ — јунак, државник, родољуб! Док је Адресни одбор спремао ову Адресу некоји од нас смо могли да скокнемо својим домовима, те смо видели родољубно задовољство и душевно уживање које је произвела Краљева ријеч. Али истодобно смо видели како народ ишчекује, дапаче, тако да речем, као у неком ставу строгости, народ ишчекује од Народног Претставништва какав ће одговор дати, али не одговор ријечју већ одговор дјелом.

Од Народног Претставништва ишчекује се много, али ипак то је релативно мало према свим напорима и жртвама, које су се допринеле за стварање, изградњу и консолидацију наше националне државе. Да учиним само пар испоређења, из нашег најновијег живота.

Наш Краљ имао је државничке и личне храбрости да пред народом и историјом преузме одговорност за уклањање племенских имена и да нашој држави даде једино право име — југословенство!

Српски ратници у низу херојских жртава, које допунише у борби за ослобођење и уједињење југословенскога рода, својим познатим херојством допринеше једну нову и још већу жртву на Бањичком пољу: савише своје славом увјенчане и крвљу посвећене српске заставе, (Буран аплауз), да развију југословенске заставе, симболе нових подвига у спровођењу југословенске мисли.

Ми, национални радници и политичари залазимо се пак у завидном положају, зато што не требамо нити да искажемо нарочите храбрости и да допринесемо неке жртве. Ми треба да покажемо да имамо само добру вољу да ступамо оним стазама које су нам утрли наши народни великани.

Дакле оно што се тражи од Народног Претставништва, то је специфично мало; тражи се само добра воља да се кида са старим традицијама и обзирима, пошто Народно Претставништво у свом раду треба да се народу прикаже не као слика пређашњих Народног Претставништва, већ да се прикаже у новом свијетлу, у новом духу, како народ жели да га види.

Ово Народно Претставништво не смије се задовољити да буде парламентарна установа, која ће радити на провађању неког обичног политичког програма; такав парламентарни политички рад био би преувак за народ пуи полета као наш, за народ који је кроз вијекове самојунаштва дошао до остварења југословенске мисли. Наше Народно Претставништво има узвишенији позив; оно мора да буде национални храм у којем су народни претставници, народни проповједници, који проповједају једну вјеру: југословенску мисао. Југословенска мисао је вјера, која не познаје ни запрека, ни компромиса, — вјера која прониче духовно јединство народа, вјера која се темељи на народној равноправности и једнакости, вјера од које једино наши душмани стрепе. (Буран аплауз!)

Југословенска државна и национална мисао има своју врховну догму: „Народно јединство и државна цјелина не могу никада бити предмет никаквих погађања; они морају увјек бити изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“. За наш народ друкчије догме не може ни бити и ко у ту догму не вјерује: анатема сит.

Југословенска мисао из душе народа никла, одињхала се је у мозговима наших најбољих народних умова, да благословена крвљу безбројних југословенских мученика заблиста на Југословенском престолу оличена у најизразитијем носпоцу те велике мисли, Краљу — јунаку, државнику, родољубу.

Југословенска мисао нашла је своје задовољење у Уставу Краљевине Југославије. Обзиром на приговоре који се том Уставу праве, а обзиром на мјесто гдје се ти приговори инспиришу, као некадашњи члан Југословенског Одбора, који је пет година у емиграцији радио, хоћу да подвучем ово: Крфска Декларација склопљена и потписана од претставника Краљевине Србије с једне стране и од претставника пречанских крајева с друге стране, била је од свих — наглашујем од свих — прихваћена као основица за изградњу ове наше државе — па ипак та Крфска Декларација није усвајала онако јасно и онако одрешиито она висока начела југословенске идеологије, која су дошла до потпуног изражаја у Уставу Краљевине Југославије; пак, када је та Крфска Декларација, онима који хоће ову државу, могла бити добром основом за стварање и изградњу Југословенске државе, то може тим више да као таква основа послужу садашњи Југословенски Устав, у којем је југословенска идеологија нашла своје потпуно задовољење.

Господо сенатори и народни посланици, они који нам поклонили своје поверење, они који нас у Народно Претставништво одаслаше, Краљ и народ, ишчекују да виде да овдје влада нови дух; народ треба да осјети да су народни претставници у истини пречистили са старим племенским, покрајинским обзирима. Из цијелокупног рада овог Народног Претставништва треба да избије јасна слика да у овом Народног Претставништву господари југословенски дух и да је зато сав конструктивни рад Народног Претставништва потпуно посвећен културном социјалном и привредном подизању наше земље. Једино оваковим радом даћемо исправни одговор на Престону Беседу, онај одговор који Краљ ишчекује; једино оваквим радом може се завриједити признање да ћемо радити за добро Краља и Југославије.

(Буран аплауз).

Претседник Сепата: Др. Анто Павелић: Реч има народни посланик г. Витомир Видаковић.

Витомир Видаковић: Господо народни претставници, поводом нацрта Адресе, допустите да кажем неколико речи и ја, као српски свештеник.

Као што сами знате, кроз целокупну нашу историју, када је био у питању државни или племенски опстанак, наш је народ свагда умео заборавити на све међусобне трзавице, на све жртве, па пристајао и на политичка попуштања и компромисе, да би спасао оно што му је најмилије и најпотребније. Кадгод га је Отаџбина позивала, у таквим тренутцима, он је подносио незапамћене жртве и самопрегоревања. Безброј пута он је падао и дизао се, и опет падао и дизао се у тој тешкој борби. Па је у тим часовима заборављао и свој дом, и своју децу, и своје најмилије сроднике и пријатеље, јер је то интерес земље захтевао. Ми смо живи и очигледни сведоци таквог исполинског стремљења.

Па и сада, када се од нашег народа очекује и тражи смањење извесних политичких прерогатива за извесно време, док се не нађе поуздан и сигуран пут истинитог југословенског државотворства у сарадњи три братска племена и свију конфесија заступљених и признатих у нашој Отаџбини, — хоће да прими и да послуша апеле свога доброга и милога Краља, својих мудрих старешина и народних вођа.

Народ зна да су то благотворне жртве, које он великодушно подноси на олтар Отаџбине. Он зна како је тешко и претешко бити без своје Отаџбине. Он је видео да му је узалуд и имовина, и породица, и част и достојанство, ако нема сигурне и поуздане заштите, коју му само уређена и снажна Отаџбина може пружити.

Господо народни претставници, Вама је позната одлука Нишке скупштине: да неће престати борба, док се сва три наша племена не уједине. Вама је познато колико је наша света црква уздала својих жртава у темеље ове наше Отаџбине. И ми братски пружамо руке и грлимо нашу браћу сва три племена и свих конфесија, признатих и постојећих у нашој Отаџбини.

У нашем уједињењу, поред животне снаге југословенског народа, победила је и једна идеја, која је једно од главних обележја нашег столећа, која је увела и амерички народ у борбу за право и праву малих и великих, а та идеја, идеја народности, почела је још у прошлом столећу да војује за своју победу. И она је постала мисао водила, идеалисана потреба и тежња и југословенског народа. Нови век прећршио је са духом средњовековним, који је живот људски стављао под туторство ропства. Он је успео раскинути те везе, порушио је најпре у теорији, а затим у животу сталешке преграде, истакао ново учење о држави, теорију народног суверенитета, а од те теорије па до начела народности само је један корак. И кад један народ има право да сам о својој судбини одлучује заједно са својим народним владарем и народним вођама, би ли и како би могао он пристати да буде расцепкан на неколико племена?

Као слободан народ он ће најпре хтети да је сам господар у својој земљи, да његова држава буде национална држава. Један народ не сме бити ни угњетан ни угњетач, ни подјармљен, ни освајач, јер свака држава треба да има народно обележје, треба да се поклапа са народношћу, — докле народ допире, дотле и међе државе и њена права.

Зато је наше народно уједињење једна догма, једна аксиома запечаћена неминовношћу принципа историје и огромним жртвама, које су се морале положити за велику тековину.

Када је потреба за народним уједињењем била очигледна и снажно израсла апостолским култивисањем народних вођа и претставника код сва три племена, — лаћа се извршења овог великог задатка малена Србија, уз духовну, моралну и физичку сарадњу свих братских племена.

Ређали су се победници на крвавим равбојиштима, земља је стењала, народ немилеце гинуо и лио своју крв. И тако су Југословени стали на своје ноге и престали бити жртва сукоба између Истока и Запада, створивши себи земљиште за јединствену Отаџбину, за свој тип културе и цивилизације.

Поред народа заслуга је апостола народног јединства код сва три наша племена и свију конфесија, који су са прорачунском видовитошћу показивали пут, којим треба да гредимо, да би остварили задатак који нам је историја наменила.

Дакле, наше је јединство наша света ствар. Ми не смемо поклекнути пред недаћама, али их морамо брзо и мудро отклањати. Морамо се братски зближавати, упознавати, допуњавати, просвећивати, помагати, лечити заједничке мане и недостатке, стварати духовно јединство, израђивати будуће заједничке идеале.

А сада, и пре свега, у данима тешке економске кризе, морамо учинити све што се може, да се народу тежбе олакшају и ублаже, колико је то више могуће, као што је то и у економском делу нацрта Адресе казано.

У томе циљу треба радити што брже и ефикасније. Са таквим осећањима и жељама народ ће топло примити ову Адресу и поздравити све политичке констатације и економске смерове. Нека нам дакле милостиви Господ Бог буде на помоћи.

Живео Краљ! (Гласови: Живео!)

Претседник Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. др. Отон Гавранчић.

Др. Отон Гавранчић: Поштована господо, моји поштовани предговорници толико су лепога и стварнига кавали о идеји југословенства, о идеји јединства народнога да ја заиста не би имао тој теми ништа више додати. Хтио бих само да упозорим на једну чињеницу. На нашем државном територију постоји од вјекова предата од дједова на унуче и усисана материјним млеком славна и часна државна мисао српска, а постоји исто тако на том нашем територију часна, исто тако предата од дједова унуцима и усисама материјним млеком државна мисао хрватска. И када смо ми, господо, прије 13 година оснивали ову нашу заједничку јединствену државу, чини ми се, да се ова чињеница омаловажавала. Као што се с једне стране мислило, да се државе оснивају и да се стварају као какво добротворно друштво, где се тражи сагласност и пристанак свакога појединца, а заборавило се да не може бити створена држава, ако нема свију елемената, а међу њима и елеменат силе; тако се с друге стране можда заборавило да сила није једини елеменат који ствара државу, а још мање да се уздржи држава само на сили. Ради тога је, господо, и дошло до несугласица, дошло је до трзавица. Није онај отпор, који је настао у Хрватској после Видовданског Устава био намештен, него је био једна по мојем мишљењу еманација борбе двеју државних мисли на једном истом територију. А када се нађу две државне мисли, на истом територију онда мора једна другу или да победи, или да се између две такве мисли нађе један компромис, који ће их или сјединити или ће довести до раздјељења. Хвала Богу господо, тај је компромис нађен, та синтеза између двеју мисли нађена је у југославенској државној мисли. Она синтетизира тако сретно и једну и другу државну мисао, да нема веће Србије него што је Југославија, а Југославија је такођер и велика Хрватска, да је веће није могао замислити ни један хрватски патриота. (Одобравање и плесак). То је, господо једна чињеница и када ту чињеницу закон од 3 октобра 1929 год. санкционира и када нама Краљева Беседа

каже, да о том нема више дебате, чиме се ми сви слажемо, а слажу се и наши изборници, онда доста можемо мислити, да је то питање једанпут за увек решено. (Одобравање).

Господо, ја нећу о политичком предлогу Адресе губити речи. Могу само рећи да се са свим оним што је тамо садржано, потпуно слажем. Дакле, ја сам овлаштен од мојих изборника са многих скупштина, да овде нарочито нагласим, да се народ веселио акту од 6 јануара као акту државне нужде и да је народ с весељем поздравно акт од 3 октобра 1929, као акт државне мудрости и далековидости.

О том политичком делу ја више нећу ништа говорити. Мене више интересира привредни део Адресе. У том привредном делу Адресе, ја би био сасвим задовољан да сам нашао само неколико речи, да је било речено, да ће се Народно Претставништво трудити у заједници са Привредним саветом и са Краљевском Владом, да састави такав програм господарске политике за целу земљу, којим ће се моћи једнаком мером и једнаком љубави збринути сви крајеви, сви сталези, цела привреда и цео народ.

Ја бих с том изреком био задовољан. Са оним што је у Адреси било о том привредном делу речено, ја се задовољавам, али би нашли и боље решење, кад би се дало времена да се може свршити посао око постављања једног таквог привредног програма. Један мој предговорник казао је, и ја се с тим слажем, да не може бити једног ваљаног господарства, да не може бити успешног господарства у једној држави, као што га не може бити нити у поједином гадинству, ако не постоји један ваљано састављени програм који се консеквентно проводи. Наша земља, као што је састављена од седам правних подручја, састављена је од два до три господарска подручја и ми смо се нашли у тешкој кризи, да смо једва саставили једно господарско подручје, које још нема јединствену господарску оријентацију. Ми ћемо се морати трудити да ту јединствену господарску оријентацију нађемо и да тај програм саставимо. Ја узгред спомињем да смо се ми дуго година за време прошлих владавина борили да ли ћемо Јеђејску или Јадранску оријентацију.

У Адреси није споменуто оно што сам казао. Речено је пуно више и речено је и пуно мање. Речено је више, јер се зашло у детаље онога што треба пољопривреднику, а речено је мање јер није речено оно што треба осталим привредницима.

Говорило се у Адреси много о кризи. Овде је изнето једно мишљење да та криза не постоји код нас. Ја мислим да та криза код нас постоји и да она има друге разлоге, који нису они који су називали кризу европску. Наш пољопривредник остављен је голорук и са примитивним стројевима у борби са механичком привредом светском, са пољопривредом Северне Америке, пољопривредом Аргентине и Русије, које пуно јефтиније и боље квалитете цералија производе и бацају на тржиште. Остављени су слободној конкуренцији према тим пуно успешнијим продуцентима и услед тога, да како, та светска производња диктира цене којима се они морају да подвргну. Одакле данас, диспропорција о којој се говори у Адреси, да пољопривредник мора да продаје јефтино своје продукте, а оно што му треба да плаћа далеко скупље. Ми ћемо морати настати,

та Адреса врло добро каже, да настанемо како ћемо пољопривреднику помоћи, да даде продукте бољег квалитета и да их јефтиније производи и да те продукте типизира. Без типизирања продуката не могу да иду на светску пијацу. У томе лежи криза нашега пољопривредника. Не лежи криза у томе што тих продуката не би било, што они не би били многобројни. Ми имамо и превише тога за властиту потребу, него не можемо да извозимо нашу робу на туђинска тржишта. То што вреди за цералије вреди за вино, за стоку и уопште за наше пољопривредне продукте. У томе погледу ми ћемо морати настојати да нађемо једно решење, решење се може да нађе, да се, како каже Адреса, продукти поправе и да се типизирају.

У Адреси се не спомиње изричито ништа о нашем мору. То је приметно и један мој предговорник. У Адреси се не говори ништа о рудницима, не каже се ништа о туризму, о емиграцији. То су све елементи који су нашу привреду и те како помогли кроз прошло време и који су у стању да нам и данас те још како донесу економске користи и помогну нашу националну економију.

И ради тога ћемо морати и у том погледу да урадимо оно што раде сви модерни народи и модерне нације помажући споменуте делове привреде.

Рекао сам, моја господо, да наша привредна криза има други карактер него ли европска. Ми живимо у Европи, а у Европи, па и у целом свету, сада влада капиталистички привредни начин, чија основа лежи у слободној утакмици. У целом свету наилазимо на велике картеле, чија је сврха да одржавају веће цене него што би требале да буду. Ја сам читао једну статистику да је немачки народ за 1930 годину својим картелима платио 20 милијарди немачких марака т.зв. иберпрајзе, т.ј. повећаних цена. Тај исти народ не може да плати репарације од 2 милијарде марака, а својим картелима плаћа међутим 20 милијарди марака за једну годину. Господо моја, ово није мала ствар, ако се узме да је немачка привреда рационализовала своју производњу и да далеко јефтиније производи него раније. И ако она ипак остаје са огромним дефицитом, то је само знак, да је услед великих инвестиција та продукција остала, због недовољног броја потрошача, неискоришћена. Борба против картела почиње у целом свету. Ми не можемо ту борбу да поведемо против великих картела, али ми ипак имамо у својој земљи довољно картела, имамо и државних установа које су у картелима, а ти картели постоје зато да се подижу цене за потрошаче. Ми ћемо се, господо, тим питањем и доцније позабавити; сада га само набацујем.

Не налазим, господо, моја, а желео бих да нађем штогод о просветном питању. Моји предговорници су доста лепо и савршено говорили о томе да требамо својем народу да дамо једну југословенску душу. Биће потребно, да се по томе принципу ради и ја бих волео да је тај принцип у Адреси био садржан.

Најзад, моја господо, још бих једно хтео да кажем. Адреса говори о диспропорцији између цена земљорадничких и индустријских производа и каже да ће се морати та диспропорција да промени. При томе мораће се од стране државних власти, специјално Министарства финансија, да учине извесне реформе,

jer mi ne moremo, gospodo, da sakrijemo, da je sistem oporezivanja u našoj zemlji takav, da neminovno povećava cene onih produkata koji najviše dolaze u obzir. Kad pogledamo u budžet moraćemo da se zapitamo da li su direktni porezi, direktno oporezivanje, u balansu sa indirektnim porezima, što traži moderna finansijska nauka. Da je to tako, ja mislim, da mi ne bismo bili u tako teškoj situaciji, što se tiče državnog budžeta ove godine, u kakvu smo došli.

Moja gospodo, ja sam izneo neke samo moje poglede, po kojima držim da bi Adresa mogla postati bolja nego što jeste, ali zato što to nije unutra sadržano, ja nemam razloga da ne glasam za tu adresu, jer imam poverenja da će Kraljevska Vlada i ove momente, koje sam ovde spomenuo, takođe uzeti u svoj program i da će oni doći do oživotvorenja. Ja bi dakle da glasam za predlog Adrese. (Pljeskanje).

Пойтпрејседник Сенаџа Др. Фран Новак: Реч има сенатор г. Др. Валентин Рожић.

Dr. Valentin Rožič: Gospodje senatorji! Gospodje narodni poslanci! Visoka kraljevska vlada! Visoko odlikovanje in posebna čast mi je, da morem z Najvišjim imenovanjem Njegovega Veličanstva moje osebe senatorjem v skupnem narodnem Predstavništvu kraljevine Jugoslavije govoriti v tem historičnem momentu na tak odličnem mestu v adresni debati prestolnega govora. Njegovemu Veličanstvu Kralju Aleksandru I. izrekam za to Njegovo Najviše priznanje, zaupanje in odlikovanje svojo najgloblje in najiskrenejšo zahvalo.

Gospodje senatorji in narodni poslanci! Kraljevo poslanico — govor Njegovega Veličanstva Kralja moram kot iskren in navdušen Sloven, jugoslovan še prav posebno pozdraviti in počrtati v prvi vrsti njene visoko in globoko etične momente.

Kraljeva beseda poudarja etično misel med plemenskega bratstva v naši jugoslovanski zajednici, misel, ki je živela večno v etičnih elementih jugoslovanskega edinstva in v proroških zavesti najboljših sinov našega naroda — in ta „Etična resnica jugoslovanske zamisli je končno zlomila vse zapreke in ustvarila eno nedeljivo jugoslovansko Kraljevino z enim narodom v eni državi.

Etični moment prestolnega govora prekrasno poudarja sintetični razvoj vseh naših nacionalnih vlin, v neobhodnem notranjem edinstvu in harmoniji. To da, zdi se mi, da bazira kardinalna vsebina Kraljeve besede v sledečih etičnih sentencij:

Premagali smo vse zunanje sovražnike, toda sebe, svoja posebna pojmovanja nam je bilo najtežje premagati, kakor da ono, kar je plemensko, ne dobiva baš v edinstvu in v celosti svoje največje vrednosti in svojega skrajnega cilja. To je globoko parafraza Sokratovega filozofičnega nauka: „Gnothi sauton“, Spoznavaj sam sebi, ki velja za nas vse jugoslovane.

Spoznavajmo v prvi vrsti sami sebi!

Kraljeva beseda poudarja naš narodni in državni prepovedi tekom zadnjih treh let, ki bi ga ja označil s krilatice rimskega imperatorja Cezarja: Veni, vidi, vici. Prišel sem—videl sem—zmagal sem, t. j. prišel sem za aktom in odločitvijo z dne 6 januarja 1929, presekali sem zamotani gorijski vozeli treh bratov: Srbov, Hrvatov in Slovencev — zboljšal upravo — pomiril strasti in okreti med narodom vero v boljšo bodočnost.

Vidi — videl sem — ustvaril sem z zakonom tretjega oktobra 1929 enotno, vsem jugoslovanom enako milo domovino: Kraljevino Jugoslaviju (Burno ploskanje) in zmagal sem z aktom od 3 septembra 1931 odnosno pri volitvah 8 novembra 1931 in 3 januarja 1932 nad vsemi sovražniki naše skupne domovine. Narod je odobril in potrdil naporno delo Njegovega Veličanstva Kralja in visoke Kraljevske Vlade pod predsedstvom energičnega ministerskega predsednika gospoda Petra Živkovića, z veliko, impozantno, blesteči udeležbo pri narodnih volitvah 8 novembra 1931 in pri senatorskih volitvah 3 januarja 1932 in tako dal temu izrazu duška!

Druga kardinalna točka prestolnega govora ima svojo vzvišeno etično vsebino v tem, da Njegovo Veličanstvo Kralj poudarja v decentralizirani unitarni državi svoboden, ravnopraven, nacionalno nedeljiv narod, narod, polu spoštovanja in ljubezni za vero, navdahnjen vsega, kar je lepo in vzvišeno. To konstatiram še posebej zato, ker so zlasti pristaši volilne apstinence v dravski banovini tekom volilne borbe naglašali, češ, da je vera v nevarnosti, čeravno je vsakomur jasno, da je po ustavi vsakomur svoboda vere in vesti zajamčena. Slovenci so globoko religiozen veren narod, in za to prevzvišeno kraljevsko Besedo o spoštovanju in ljubezni do vere še posebej s čutom zadovoljstva, hvaležnosti in sreče toplo iskreno pozdravljamo. (Živahno pritrdjevanje in ploskanje)!

Visoka etična načela prestolnega govora so poudarjena dalje v mednarodni solidarnosti apelu, da je Jugoslavija pobornica miru in reda, prijateljica falsistične ideje in razoroževanja svoboda in pravica naj zmagata na celi črti, t. j. kraljevi odredilni glas za nas vse, za celo človeštvo.

Z veseljem moram pozdraviti prijetno dejstvo, da je kraljeva poslanica še prav posebej poudarila težko gospodarsko stanje našega kmeta ter naglasila nujno potrebo občega varčevanja. Z velikom zadovoljstvom so vzeli na znanje zlasti nižji mali ljudje kraljeve Besede, da naj zemlja pripada tistemu, ki jo obdeluje. Že veliki grčki modrijan in zakonodavec Solon je rekel:

„Največja umetnost je, zemljo pravično razdeliti, a neki drug moderen politik-filozof pravi:“ Največja umetnost je: politične, javne in socialne pravice pravično razdeliti. Obema tezama, obema postulatama skuša naš modri Vlada v polni pravični meri zadostiti in to z izvedbo agrarne reforme in drugih socialnih zakonov.

Naj mi bo dovoljeno, tu bežno, hipno očrtati bedne razmere in gospodarske neprilike našega malega človeka v Sloveniji v Dravski Banovini. Ovržena je bajka, da je morda Slovenija dežela, kjer se cedi med in mleko. Naš mali človek je delavec, vinar v Slov. Goricih, dalje razni kočarji in bajtarji ter kajzarji in v bližini industrijskih mest. To niso kmetji-poseselniki v pravem pomenu besede, temveč delavci, ki žive iz rok v usta, iz dneva v dan. Imamo še posebej industrijsko delavstvo, rudarje in lesne (gozdne) delavce, da ne omenjam poljskih delavcev, ki vsi skupaj s kmetom vred preživljajo težko gospodarsko krizo. Zato je treba v Dravski Banovini pospeševati obrt, trgovino in industrijo, ker Slovenija je po donosu svojih agrarnih pridelkov pasivna pokrajina, a ima vse naravne pogoje in zaklade za osnovo velike industrije. Kmetijski stan pa naj se dvigne,

kakor pravi Kraljeva poslanica: s smotreno gospodarsko politiko, s kvalitetnim vzvišanjem kmečke produkcije in sistematičnim razvojem našega zadržništva.

Poudarjam, da tvori Slovenija in celokupna Dravska Banovina most, preko katerega hoče prodreti nemški „Drang nach Osten und Süden“ na jug in vzhod, — do Jadranskega morja.

Gospod dr. Stevan Kraft, zastopnik nemške manjšine v Jugoslaviji, naj mi oprost, da samo mimogrede sine ira et studio reagiram na njegove pritožbe in izvajanja le v toliko, da smelo konstatiram, da so Koroški Slovenci, 100.000 po številu, v Nemški Avstriji brez vsakih manjšinskih narodnih šol in brez vseh političnih pravic, in nimajo niti svojega zastopnika v dunajskem parlamentu, kjer bi se mogel pritožiti tako kakor g. poslanec dr. Kraft v Jugoslaviji. Nemci v Jugoslaviji pač nimajo povoda se pritoževati o kakem narodnem ali kulturnem zatiranju. Naj le da Avstrija narodne pravice, šole in kulturno avtonomijo koroškim Slovencem, kajti, kar bodo dobili koroški Slovenci v Avstriji, to bode dobila tudi nemška manjšina v Jugoslaviji. (Burni klici: Tako je, živahno pritrjevanje in ploskanje).

Vsi stanovci cele kraljevine Jugoslavije naj pa bodo deležni smotrene socialne zakonodaje in bremena težke finančne in gospodarske krize naj se enakomerno in pravično razdele na vse sloje celokupnega naroda. In to je glavni etični moment kraljeve besede, načelo pravičnosti, solidarnosti in ravnopravnosti, kajti vzvišena in srečna želja Njegova Veličanstva je: Ut omnes jugosloveni unum sint! Da smo vsi Jugosloveni eno, eno po dolžnostih in pravicah. (Burni klici: Tako jel)

Vedno in povsod, na vseh poljih, področjih in panogah naše skupne državne uprave delajmo tako, da bomo vsi eno z delom in dobitkom. To je dalekoviden kraljev program, ki bo, če bo tako izvršen, osrečil vse: narod, državo, kralja in domovino. (Klici: Živeo in ploskanje).

Privatorum oblii — curate publica — je bilo zapisano na rektorjevi palači v jugoslovenskih Atenah, v svojedobnem Dubrovniku.

Pozabimo nase, na svoje osebne interese, skrbimo za javni narodni obči blagor! Salus rei publicae suprema lex Tibi esto. Državni-javni blagor Ti hodi najvišji zakon! (Burno odobravanje in ploskanje).

Slovanski učenjak Měrežkovsky je napisal v svoji razpravi ekonomskega (historičnega) materijalizma sledeći aksiom:

„Lažje je spraviti solnce z njegovih tečajev nego ustvariti atom.“

Uničevanje, podiranje in razbijanje ekonomsko-kulturnih vrednot je lahko delo, a ustvaranje težko. Zato kličem v tem slovenskem trenutku vsem našim notranjim neprijateljem: Ne uničujte, ne razbijajte, ne podirajte, če ne znate ustvarjati. (Burni klici: Tako jel)

Mi svi jugosloveni smo matica živih in mrtvih: Ustvarajmo, delajmo za žive, a ne pozabimo naših tilih in mrtvih junakov!

Politika držav in narodov je odvisan od njihovega zemljepisnega položaja, od gospodarskega kulturnega in nacionalnega razvoja, od njihovih bodilnih idej odnosno voditeljev od njihovega števila, sosesčine in zgodovine, t. j. od svote dobodkov, ki tvorijo nardo-

dovo preteklost in s tem določajo njegovo sedajnost ter so se nanizali drug na drugega po načelih, iz virajočih iz naštetih prvev in pravcev. In slavni meški geograf in antropolog Friderik Ratzel je zapisal v svojih „Politični geografiji“ izrek: „Država se mora ohraniti z onimi sredstvi, s katerimi je nastala,“ to se pravi, da je prirodni nastarek in razvoj države ustvaril tudi njene predpogoje, to je take pogoje in smernice, ki določajo državi normalno kulturno življenje in naravni razvoj pod Svobodnim solncem ter jej dajejo gotove impulze.

Gospodje senatorji! Gospodje poslanci! Naravni postanek in historični razvoj naše države nam je podan in vsem znan. S Kraljevim prestolnim govorom so nam podane smernice bodočega razvoja naše kraljevine Jugoslavije.

Gospodje narodni predstavnici! Delajmo vsi složno kot en mož na to, da postane naša zemlja dožela solca in luči da postane naša gruda zemlja tehničkomodernega pljuga, lastnin racionalno gospodarečega oratarja, zemlja zadovoljnih srečnih ljudi, da postane naša zemlja znova romantično polje naše narodno-junaške in umetne pesmi, glazbe, literature, arhitekture in umetnosti sploh, pa tudi, če treba, zemlja junaške slave in časti. (Burno odobravanje in ploskanje).

Gospodje senatorji! Gospodje narodni poslanci! Mi smo sol kvas naše zemlje, mi smo luč, ki se postavlja na mernik, da sveti vsem. Mi smo apostoli-evangelisti, ki moramo iti med narod, ga učiti, ga prekvasiti z energijo in vero ter samo zaupanje v samega sebe. Ustvariti moramo iz našega naroda močno četo, neprodirno falango, neprobojni kordon, avantgardov kulturno-nacionalno, državno in patriotično zavednih in ponosnih jugoslovanov.

Pri vsem našem idealnem narodnem delu naj nas pa vodi znani izrek:

1. In dubiis libertas.
2. In necessariis unitas et in
3. Omnibus — caritas!

„V dvomih svoboda,
v potrebah edinost
in v vseh rečeh ljubezen.“

Ker pa je dvom o pravem obstoju naše države s kraljevo modro politiko in prestolno besedo kot izključen odpadel, za to naj nas vse in povsod vodi edinostvo in ljubezen, svoboda pa naj bo rezultat, — komponenta obeh.

Gospodje senatorji in poslanci! Naša naloga, briga in skrb je, da svetopisemske kraljeve besede postanejo v nas meso in kri, meso in kri pa tudi v celem našem narodu: Et verbum Regium Caro pactum est et habitavit in nobis. (Viharno pritrjevanje in ploskanje). In beseda kraljeva je meso postala in med nami prebivala.

Končujem: Kraljevo poslanico in na njo naslovljeno adresu pa pozdravljam s pozdravom srednjeveških slovenskih vitevov,

Županov in starejšin ter kmetov:

„Bog Vas primi, gralva Venus!“

„Bog Vas primi, kraljeva Venus!“

(Burno odobravanje i ploskanje).

Прейседник Сенајта Др. Анто Павелић. Реч има народни посланик г. др. Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Господо, сенатори и народни посланици, говорим из краја сиромашног

материјалним богатством и благом али богато оним што нас је довело до овога да можемо заједно говорити и разговарати, на подлози чега смо се ујединили; говорим од краја који је био богат благом — борбености и тежње ка уједињењу и оснивању наше лепе и велике Југославије. Од првог камена темељца, који је положен у ову нашу данашњу земљу, учествовала је била Црна Гора до њезиног свршетка увек достојанствено увек са чашћу.

1918 године пре прокламације уједињења, велика Народна скупштина у Подгорици прокламовала је без икаквог интереса оно што је тек после 6 јануара усвојено као здрава подлога и основица, казала је без икаквих услова, без икакве погодбе присаједињује се сестри Краљевини Србији и осталим покрајинама ове земље. Није се обазирала на своју сувереност, на своју вековну самосталност, она је, кад је свуда била буктиња слободе погасла, ту буктињу, коју је држала кроз пет стотина година, и ако је сиромашна материјалним благом, не стиди се тог свог доприноса, и са чашћу је војевала и војује и даље се држи тих принципа.

После уједињења готово икаквих награда, ничега није учињено што би могло да помогне ту покрајину, ништа није учињено за њу. Као уклетва нека, жељезница дође близу наше покрајине и застави се. Ни један метар није прешла преко те границе. Ми који не можемо да живимо без колских путева, немамо их, где нема извора живе воде нема ни обичних цистерни; ми који вечито имамо делимично перодично увек се морамо обраћати за туђу помоћ. Не гледајући на те велике невоље и недостатке народ је из Црне Горе једнодушно најодушевљеније прихватио 6 јануар и где год дођете изјављују и данас сваки, од обичних сељака, да је од 6 јануара на овамо почео да друкчије гледа, јер да су га партијске теревенке већ биле поколебале, и да би то потврдио још јасније доказао бројним цифрама у процентима, којима је изашао 8 новембра на изборе да то мишљење и убеђење тим доказом и потврди.

Сви су готово, без изузетка, одушевљени оним, што је прокламовано шестог јануара и што је овде тако јасно и тако одређено речено у Престоној Беседи, где свака реч има тачно одређено своје место и не може се ни једна тумачити двосмислено. Јасно и одређено спомиње се на сваком месту и указује тачан програм нашег рада, указује на све оно, што је било потребно и што се овом дебатом и оним што је у пројекту адресном указано, паралелно потенцира још више.

Кад говорим о општем политичком делу, као што је један од предговорника рекао, толико је речено и поновљено, да више нема потребе да то понављам, али мислим, да, ипак, и ако је то понављано много пута од свих говорника, има места да се још то подвуче, да је југословенско уједињење наш спас, једина линија, којом имамо да идемо. Те нове идеје прокламоване од шестог јануара, јесу једино идеје водиле, по којима се морамо управљати, па хтели не хтели. Ако ко још у то не верује, нека узме и чита новине, паћи ће где још о томе, да је Далмација насељена некима, па да треба њима јасно напоменути као опомену Задар, Трет и Ријеку. И једино, господо, ако идемо за тим, што је прокламовано од шестог јануара и од Устава наовамо, у Краљевој Беседи, у адресном програму, онда тек можемо доћи

до тога, да ова наша земља напредује, да цвета и иде путем, који ће довести успеху народ. Народ је осмог новембра био јасан и одређен. Он је не само потврдио шести јануар и његов програм него је осмог новембра онај рад, који је дошао од тада од оних људи, којима је било поверено вођење ове земље, он је тим самим одобрио и признао као добар, тачан и једино правilan.

Па кад су ти људи, поред све своје невоље и беде и поред све своје сиротиње, могли да се интересују и питањима и да сматрају за своју дужност да 8 новембра у онако огромном броју дођу на изборе, то могу и сви остали, што мора бити и њихова дужност. Јер ако се овде налазе претставници из богатих крајева, као најотпорнији на економске кризе и тешкоће које осећају, колико те тегобе и кризе тек осећају они крајеви код којих су ове кризе обична појава и колико је тек пута у тим крајевима ова криза јача и тежа. Па кад су ти људи, који су десет пута јачи, нашли за сходно и потребно да изврше своју грађанску дужност, да докажу да су људи који имају грађанску част, јер само они који имају ту част, имају права и да бирају, кад су ти људи то своје право потврдили на изборима од 8 новембра, онда и нама не остаје ништа друго него да идемо за тим људима, који су нас послали овамо, да се држимо онога програма, које су нам велике народне масе одобриле, као претставници народа, који нас је изабрао. Ја сматрам то као част и као одговор свима онима који тврде да је неко некога натерао да иде силом на изборе. Ја питам вас, ко је могао слободног Црногорца натерати да иде на изборе. Они су ишли на изборе од сазнања да је ово једина здрава политика и јака политика, којом ова земља мора да иде. (Пљескање).

Ја осећам и тегобу овога поверења, које је народ мени и свима вама овде дао, али кад знамо да смо се пре 13 година иза жица кржавили и једна половина била е једне, а друга половина е друге стране тих жица, а да данас овде сви заједно разговарамо и идемо истим путем као браћа, онда ни једноме од нас не може доћи у главу та идеја да би то и данас могло бити могуће. (Гласови: Сачувај нас Боже од тога!) Сачувај нас Боже од тога, али замислите колико смо отерали далеко за ових 13 година. Једини спас је у овоме раду и економском програму који је у Престоној Беседи и у скупштинској Адреси обележен. Ја ту обавезу коју осећам да ми је народ ставио у дужност, испунићу на тај начин што ћу уложити све своје силе да допринесем да се овај програм оствари са што више успеха, а на корист народа, Краља и Отаџбине. (Узвици: Живео! и одобравање.)

Прејседник Сенаџа Др. Анто Павелић: Подељујем реч народном посланику г. др. Санту.

Др. Гавро Санто: Југословенска маџарска мањина је за минуле три године у безброј махова у свима местима у којима живи, у читавом низу манифестација дала доказе своје лојалности, своје безграничне љубави и оданости према нашем узвишеном Владару и свога поверења према режиму инаугурисаном историјским актом од 6 јануара 1929 године.

При свем том сматрам се необично срећним што ми се као једином претставнику маџарске народне мањине у овом Високом Дому данас пружа

прилика да и овде, пред овим одабраним скупом народних претставника посведочим да мађарска мањина једнодушно стоји уз свога Владара и Његову Владу и да је дубоко тронута очинским старањем, које су Његово Величанство Краљ и Његови сарадници у Влади показали не само за минуле три године, него и у Престоној Беседи, којом су отворене седнице Народнoг Претставништва. Из ње су Маџари Југославије видели, да ће се и у парламентарном режиму водити политика реда, рада законитости и потпуне равноправности, како је она уведена 6 јануара, да се и они сматрају равноправни грађани. А то је оно, што они једино желе и за чиме теже.

То је главни разлог што је мађарска мањина тако једнодушно дала израза своје оданости и верности у својим манифестацијама прошле године, због тога је она у тако огромном броју узела учешћа и приликом избора народних посланика.

Да би се то правилно разумело, не треба заборавити, да је за време ранијих партијских режима баш мађарска мањина била у врло мучном положају и на себи осетила све лоше стране партијског прогањања и самовоље, као што је осетио и цео југословенски народ. С тога је и она осетила неизмерно олакшање, кад је учињен крај томе несносном стању, и када је осетила благодетне последице сређивања прилика у земљи у свима правцима. И када су јој преко мене упућене речи симпатије и наклоности од стране господина Претседника Владе, и почело се излазити у суерет њеним оправданим културним захтевима, она се је осетила одиста равноправном и још већма приврженом. У иностранству су многи — неки из необавештености, а још више они из пакости — назвали 6-јануарски режим диктатуром и хтели да га претставе као негацију основних грађанских права. И са овога места, ја смело тврдим, и уверен сам да тако мисле и сви југословенски Маџари, да се никад раније нико није осећао тако безбедан и спокојан на своме послу и заштићен у својим правима као после 6 јануара. (Аплауз).

Због тога и сада мађарска мањина са пуно поверења гледа у будућност, јер је са Највишег места кроз Престону Беседу чула и уверила се, да ће и у будуће главна брига владина бити старање за добро народа.

У Престоној Беседи су набројани сви важни и неодложни задаци и проблеми, који се морају решити у интересу отклањања привредне кризе и у интересу стварања бољих услова за наш привредни просперитет и благостање.

Мађарска мањина од свега срца жели да се успешно што пре реши и ово животно питање, као што се искрено радује и спроведеном сређењу прилика.

Са овог места једнодушно је константовано да је новим уређењем ударена чврста основа државном и народном јединству. Са своје стране слободан сам додати, да је мудро политиком објективности и равноправности и мађарска мањина потпуно задовољена за ову државу.

С тога сам уверен да ће се у будућности са још више поверења излазити у суерет оправданим културним и социјалним захтевима мађарске народне мањине. Она је својим досадашњим држањем доказала своју апсолутну лојалност и готовост за актив-

ном сарадњом на решавању свију питања. Она ће са још више полета узимати учешћа у тој сарадњи, ако се задовоље њене оправдане жеље за развијањем њене националне културе.

У вези с тим, слободан сам да већ овом приликом скренем пажњу на једну хитну културну потребу мађарске мањине. На територији бивше Војводине има преко 300 одељења основних школа у којима се деца предаје на њиховом матерњем мађарском језику. И ако у томе погледу немамо никакве замерке, ми морамо страховати за будућност, јер нисмо у стању, да из својих средстава издржавамо приватну учитељску школу, из којих би излазиле нове учитељске генерације. Због тога апелујем на све вас да се при једној државној школи учитељској оснује паралелно одељење у којем би се спремао учитељски подмладак способан да нашој деци пружи наставу на матерњем језику.

Никада нико није могао порицати племенитост југословенске народне душе у широкогрудости и толеранцији, те сам с тога уверен, да ће се у будуће равноправност свију грађана још више поштовати, тим пре што је и Његово Величанство Краљ у Престоној Беседи истакао да се закони имају подједнако примењивати у свима деловима земље и према свима грађанима без разлике, и без разлике на веру и народност.

На основу тога вредне, а сиротне масе мађарскога земљорадничтва надају се, да ће и оне уживати благодети аграрне реформе, која је не само ликвидирала остатке феудалне прошлости, него и остварила једно велико начело социјалне правде и хармоније.

Ако је равноправност био цемент који је учврстио темеље југословенског народног јединства, она ће и мађарску мањину нераздруживо везати за нашу државну заједницу и учинити је још моћнијом.

То је искрена жеља мађарске мањине, која одбија од себе сваку помисао придентизма и која сматра да ће најбоље одговорити и својој националној и својој држављанској дужности, ако буде мост за споразум између наше државе и суседне Мађарске у којој данас многи угледни државници такође истичу потребу зближења, а не повод за раздоре и сукобе, како би то желели наши заједнички непријатељи. (Бурно одобравање).

Претседник Народне скупштине Др. Коста Кумануди: Реч има сенатор г. Милан Симоновић.

Милан Симоновић: Господо сенатори и господо народни посланици, несумњиво је, да је светски рат ставио на дневни ред питање нашег народног и државног јединства. Из области још снова и тежњи, ми смо се почетком тога рата на мах нашли пред његовим конкретним решењем. И када је охоло двојна Монархија отпочињањем познате казнене експедиције премореној Краљевини Србији у два претходна Балканска рата наметнула и трећи рат, званични претставници Србије прихватили су борбу, али су још септембра 1914 год. у Нишу објавили целоме свету да наметнуту борбу Срби прихватају, али да оружје неће положити пре него што буде постигнута слобода и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца у једну националну државу. (Бурно одобравање). И није, господо, да је се само код званичних претставника ондашње Краљевине Србије

појавила таква тежња и жеља, већ је спонтано и на другој страни избило тако исто расположење. Зар претставници емиграције из двојне Монархије нису почетком рата почели да делају на истом делу и да развијају исте тежње?

Зар борци из југословенских дивизија нису онако херојски гинули по Добруци и на Солунском фронту за исти велики и светли идеал: ? Зар Крфска декларација, која је дошла у најтежим моментима великог светског рата, није имала баш за задатак то, да објави целом свету, да смо ми само један јединствен народ и да смо чврсто решени да уз своје велике савезнике истрајемо у борби до краја, доклегод наше народно и државно јединство не буду приведени у дело? (Бурно одобравање и плесак).

Ја се, господо, и сада са особитим задовољством као и увек сећам једног предавања Др. Анте Трумбића, које нам је по објави Крфске декларације, нама, ондашњим избеглицама у Женеви, одржао. И тих тешких дана његове су нам речи падале као мелем на рану. Он нам је говорио о значају Крфске декларације. Говорећи о њој, задржао се дуго баш на самом називу и објашњавао нам је, зашто је дат и узет наслов „декларација“, а не „уговор“ или „пакт“. Уговор или пакт, говорио нам је од прилике онда он, значе и претстављају постојање две различите странке, два разна уговорача. А две различите странке и два разна уговорача претстављају и постојање двеју различитих воља, које теже тек тим уговорима да постану нешто заједничко и да се на нечем заједничком сагласе. А ми, ми нисмо две различите странке. Ми смо једно исто, ми не претстављамо две воље, него једну; ми смо један исти јединствени народ и као такав ми немамо што да уговарамо, него да само своју јединствену вољу објавимо и ставимо до знања целом свету. (Плесак).

Па не само, господо, да се у току рата код ових незваничних представника појединих делова нашега народа из других крајева такво расположење и гледање на ствари манифестовало, него по окончању великог рата и званични представници тих делова, како из двојне Аустро-Угарске монархије, тако и из Краљевине Црне Горе, било на њиховим скупштинама или у њиховим Народним Већима, донели су одмах спонтано закључке и објавили нашу заједничку тврду решеност да оснујемо своју, једну, недељиву националну државу.

Велики светски рат, пораз централних сила, победа наших савезника и наша, омогућили су стварање ове државе, али су њу, то стварање управо, довршили наша заједничка и национална свест и решеност, да у једној националној земљи живимо.

И, господо, после завршетка рата настало је било време мировних конференција, а кад су и наше државне границе биле утврђене, онда је настајало и приближавало се време унутрашњег сређивања и консолидовања нове државе. И уколико смо се удаљавали од свршетка рата, на жалост, изгледа као да су се првобитно одушевљење и првобитни занос почели да хладе, да стишавају и да уступају места навесним погледима и тежњама, који нису имали за циљ нашу заједничку будућност, већ су више били везани за ситне, посебне, племенске, покрајинске и верске интересе. И превага таквих погледа и тежњи није, господо, била ретка.

Ја ћу ради потврде да вас потсетим само на једну чињеницу, потсетићу вас на ону одредбу Видовданског Устава, по коме је било чак и Уставом забрањено, да се не могу наћи у једној области крајеви са једне и друге стране Дрине, на случај административне поделе земље на области.

Господо, ти такви погледи, такве тежње, несумњиво су дело наше прошлости. Она, наша прошлост садржи моменте који су збиља веома лепо, сјајни и славни и које ћемо се моћи вада са поносом да сећамо. Али та наша прошлост била је несумњиво испуњена и разним мукама и патњама и тешким искушењима. Ја мислим да нема ни једнога родољуба, ни једнога правога Југославена, који би нашем целокупном народу пожелео, да се он врати и прође кроз иста искушења, кроз која је прошао. Та прошлост, то што смо били потчињени разним политичким, верским и културним утицајима и живели под различитим животним условима и погодбама, морало је да остави трага у нашој души, морало је да се на нама изрази, јер су у току прошлости стечене навике, којих се нисмо могли лако после ослободити. И политички људи, и политичке организације, затечене ослобођењем и уједињењем, баш под утицајем те прошлости, врло често имали су у виду више ситне племенске, покрајинске и верске интересе, а превиђали су оно што је веће, што је узвишеније, оно што је заједничко. Политичка делатност нашега народа до ослобођења и уједињења његовог и борба за егзистенцију, за народност, она је збиља изражена у ондашњим политичким организацијама, а где није било могуће имати исте, кроз верске и школске организације. Не желим да се бацам каменом на нашу прошлост и на нашу политичку делатност. Сви смо до рата и уједињења служили нашем народу како смо знали и умели, неко са више успеха неко са мање, али увек смо имали на уму тај циљ, да му помогнемо. Али кад смо се нашли у новој држави, ми смо испустили из вида то, да су се прилике из основа измениле. У разним покрајинама база наше политичке делатности и идеологије морала је бити према разноликости прилика подешавана и друкчија. Прилике су се измениле, али људи са својим навикама нису се могли за то изменити, и ја налазим, да је збиља ту била основна грешка нашег политичког живота до ослобођења до 6 јануара. Место да се нађемо окупљени у својој уједињеној и великој земљи, на једном сложеном раду око сређивања и консолидовања наше заједничке отаџбине, ми смо се постепено све више и више удаљавали, почели смо и да се мрзимо, а од таквог нашега рада било је толико штете да је, господо, донеста и наше народно и државно јединство било доведено у питање. Ја не мислим да вам не пружим никакав доказ, зато вас и молим да ми дозволите да вас на неколико ствари из наше блиске прошлости потсетим.

„Neue Freie Presse“ од 12 августа 1928 године била је донела ову изјаву г. Др. Мачека:

„Ми смо се разочарали, разочарали су се и они који су створили ову државу, верујући, да је један народ логична последица једног језика. При стварању једног народа долазе у обзир и друге околности: култура и што је још важније географско-политички положај. Земље које су потпадале под бившу Аустро-угарску монархију имале су кроз векове западњачку

културу, а Србијанци, како ми зовемо становнике предратне Србије, на супрот западњачкој култури имају византиску културу. Ми Хрвати гравитирамо Јадрану и њему нас упућују наши привредни интереси, док Србијанци нагињу Солуну — Егејском Мору... Религиозне супротности играју при томе малу улогу, јер су православни Срби из Хрватске једнодушни са нама.

Даљи развој ствари зависи од Београда и од његовог држања. Ми хоћемо самосталну Хрватску, међутим, из равлога спољне политике противни смо цепању. Али Југословенска држава није за нас појам националности, већ само државни појам, који ми још треба да израђујемо, и који треба да приме сви југословенски народи подразумевајући ту и Бугаре. И Радић је тако схватио тај појам. У томе оквиру сваки део, сваки историјски део, мора да има своју индивидуалност. Велика је грешка била, што су збрисане све историјске индивидуалности и границе.

У коликој ћемо мери имати федерацију зависи од прилика. У колико буде више слободе и самосталности, у толико боље. Заједничке границе, заједничке царине, заједничка претставништа на страни, то — добро; али да ли је потребна и заједничка војска, о томе би могло да се дискутује.

... ..
Да би остварили своје захтеве, имамо разна средства која су још тајна.

... ..
Целокупни хрватски народ, без изузетка, налази се уједињен на линији С.Д.К. Ми се надамо да ћемо за то придобити и оне „с ону страну“. Не пође ли нам то за руку, онда ћемо ми Хрвати сами извојевати право на независност“.

Касније, господо, на дан 30 децембра 1928 год. на једном збору, приликом извесне светковине у Крижевцима, г. Др. Мачек био је казао: „Шта хоће Хрватска сељачка странка. Хоћемо пре свега да буде наша Хрватска домовина потпуно слободна, да буде и хрватски и српски народ, који у Хрватској живи, једини и искључиви господар своје домовине. Хоћемо да та слобода буде осигурана на вечита времена, а то ће бити онда, када буду слободни и остали државни и културно-историјски територији. Ако уз слободну Хрватску буде слободна Словенија и Босна и Херцеговина и Војводина и Црна Гора, онда се никада она клика у Београду неће више усудити дигнути против слободе старе Краљевине Хрватске“.

На дан 1 јануара 1929 године пред новинарима у Загребу г. Др. Мачек био је изјавио: „Према закључку од 1 августа не признаје С.Д.К. ову Народну скупштину, па ни Владу из те скупштине. Према томе се разуме, да не могу чланови С.Д.К. учествовати у консултовању о њиховим кризама. Али како С.Д.К. стоји на становишту: народ и Краљ, само се по себи разуме, да су вође С.Д.К. били приправни увек, а тако и сада изложити Краљу своје гледиште на решење не парламентарне, него државне кризе“.

Г.Г. Мачек и Прибићевић били су, поред осталих шефова ондашњих политичких партија, консултовани од стране Њ. В. Краља поводом настале министарске кризе, на дан 4 и 5 јануара исте 1929 године и поводом резултата тога консултовања

Претседништво Владе било је објавило следеће саопштење:

„Приликом аудијенције које су имали 4 и 5 ов. мџа. г.г. Др. Мачек и Прибићевић у име С.Д.К. изјавили су: да се има извршити потпуна ревизија Устава, којом би се успоставиле историјске земље са њиховом *легислацијом* и *извршном владом*... ..

Пошто су упознати са овим захтевом С.Д.К., претставници осталих политичких странака изјавили су, да их не треба примити“.

Господо, као што из овога видите, доиста је наша нова држава била запала у стварну државну кризу. Партије, које су требале после рата да послуже њеном сређивању, оне су и оно што није смело да буде предмет партијских борби и партијских прегоњења, увукле у своју борбу народно и државно јединство. Партије су биле неспособне да, према измењеним приликама, изврше адаптирање једном преоријентацијом и регруписавањем. — Било је покушаја, али безуспешних. Ја ћу вас само потсетити на покушај извршен тако званом Бледским пактом између покојног Вукићевића и г. Др. Корошца. Покушало се било, господо, да се те две партије ближе нађу на једном терену, па евентуално можда у будућности и споје, али се покушај завршио само једном клупском заједничком седницом и једном заједничком вечером, па су се разишли и свако је остао на своме, јер му је прошлост била јача и преча од будућности. Па не само те две партије, него и демократска и југословенско-муслиманска партија покушале су да створе демократску заједницу, да изврше такође једно регруписавање. Господа, која су припадала демократској странци знаће мало боље чиме се то свршило, али свима нам је позната чињеница, да су обе странке остале и даље посебне и одвојене. И када, ми, господо, нисмо били у стању да ту преоријентацију, регруписавање, промену база и идеологија сами изведемо и кад смо догурали збиља до једне државне кризе својим партијским радом, онда када је свако од нас морао осећати и у души признати да смо отишли тако далеко, да се даље не може тим путем да иде и када је свако од нас очекивао, да настане, и знао, да мора настати извештан преокрет, како нисмо знали тачно какав ће бити и како ће потећи, када смо ми политички људи били неспособни да га изведемо, онда је он дошао од онога чија је највећа дужност, а самим тим и несумњиво право, да ову тешким мукама створену нашу заједничку отаџбину сачува и за будућа покољења (Живео и плескање и усклици: Живео Краљ!). И благодарећи, господо, тој иницијативи са највишег места, благодарећи манифесту од 6 јануара 1929 год., као и Уставу од 3 септембра 1931 год., а одајући пуно признање и Краљевској Влади, која је уложила сву пожртвованост и сву ревност у извршење интенција Њ. В. Краља (Пљескање и узвици: Живео Краљ!) за три године у нашем политичком животу извршене су збиља тако крупне промене, које су нам, господо, омогућиле и отвориле нове путеве и нове правце. (Одобравање.) Ми данас више не можемо да свлачимо у партијске борбе оно што мора да буде свето за све нас, за све политичке људе, а и за све политичке формације. Наше државно и народно јединство мора остати изнад свих нас — свих политичких странака. Оно

мора бити ван политичких борби и ван дискусије. (Гласови: Тако јел) Па ипак, господо, како ја дубоко верујем да се ми не можемо враћати старим путем има још људи, који не деле моје мишљење. Али не само да је њих народ у огромној већини на дан 8 новембра и 3 јануара демантовао, него ја верујем, господо, да ће их будућност још боље демантовати. (Гласови: Тако јел) Сутра или прекосутра они ће се уверити да ми не грешимо, што смо пошли овим путем и они ће морати да нам се придруже. (Гласови: Тако јел) Ипак, господо, нове политичке организације, којима ми морамо поступити и образовати их, имаће широко и велико поље рада, нарочито данас у овако тешким привредним приликама у целом свету.

Радећи на привредном и културном бољитку целокупног нашег народа, те ће се нове партијске организације, па биле оне ма каквог правца, најбоље одужити своме народу и најбоље задужити будућа покољења. Господо, наши бирачи несумњиво да скоро од свакога од нас очекују да чују по штошта и о једном питању, које је на дневном реду данас не само код нас, него несумњиво у целом свету. Реч је о такозваној привредној кризи. Господа, који су већ пре мене говорили, они су напоменули да та привредна криза није наша, да је она не само европска, него да је постала светска. Код данашњег промета добара међу народима, код данашњих саобраћајних сретстава и повезаности интереса између народа, врло је тешко, управо је немогуће, да се пертурбације у привредно-економском животу једног народа не изразе и у приликама и других народа. И ми, господо, ниемо могли бити поштеђени. Ми смо по својој структури агркултурна земља. А изгледа да се светска криза показала и отпочела баш падом аграрних продуката. Као што вам је свима познато, до 1924 године биле су неobicне коњуктуре за пољопривреду. То су биле изузетне поратне прилике, али од 1924 године постепено настаје пад тих продуката. Ја нећу да се упуштам у изналагање узрока и препоручивање лекова којима би се та светска криза имала да отклони. Ја само могу да нагласим то, да су, по моме скромном мишљењу, узроци светске кризе многобројни, да их има како материјалних тако и психолошких. Остављајући позванијима, који буду позвани да та крупна питања решавају, ја бих желео да се само у неколико задржим на тој кризи, у колико је у вези с нашим народом и са нашом земљом. Казао сам, господо, већ да смо ми, као агркултурна земља, морали одмах да осетимо кризу. Пад пољопривредних продуката осетио је наш народ, а како је наша земља, као што је поменуто од ранијих предговорника, састављена од четири петине из пољопривредника, то је наша земља ту кризу одмах морала оштро осетити. Наш сељак у колико су му се приходи смањивали; смањивала се његова куповна, његова потрошачка моћ, морао је мање трошити. Разуме се, последица тога била је, да су од тога почеле да страдају занатлије, па и трговци, а можда и неке врсте наше домаће индустрије.

Ми смо у нацрту Адресе изразили извесне жеље односно ублажавања кризе, у колико смо могли да их Адресом обухватимо. Ја ћу се само задржати на извесним стварима, за које мислим да их Адреса није обухватила. Речено је, господо, да ми сматрамо,

да у овако тешким приликама треба да буде с наше стране учињено све ради отклањања, ако не потпуног, а оно бар ублажавања, те привредне кризе. Ја верујем, господо, у будућност човечанства и верујем да ће се наћи лека и светској кризи и да ће свет успети да постави ипак једну економску равнотежу, која ће бити заснована колико на потребној размени добара, толико и на међународној солидарности.

А зато време ми морамо да се позабавимо својом муком. Ја верујем да је потребна ревизија финансијског и пореског законодавства; верујем да се морамо забавити тиме да беспоштедно и немилостиво спроводимо штедњу како у држави тако и у бановинама и у општинама; ми морамо, господо, смањити број чиновника на најмању меру. Онима који буду остали ми морамо у знатној мери смањити дохотке, јер ови дохотци које ми данас имамо — а и ја долазим у ред пензионера — одређени су онда кад су прилике биле теже и живот много скупљи. (Буран аплауз).

Можда изгледа да је то велика жртва која се од чиновника тражи, али ја мислим да је то само једна нужна и привремена жртва. Ако спустимо ниво и стандард нашег живота, ми ћемо, кроз кратко време, осетити да стварно ниемо ништа изгубили. Ја мислим, ако желимо да идемо ка појевтњавању живота, да морамо поћи тим путем. Јер, смањивши државне издатке, ми ћемо олакшањем терета помоћи не само земљораднику, већ и трговцу и занатлији, и свима осталим и тиме постићи и јевтинији живот. По мом најдубљем уверењу финансијска и пореска реформа неће нам саме по себи, много донети. Ја сам вада био за то да се не смео у привредним односима руководити оним познатим принципом „laissez faire, laissez passer“. Ми не смео пустити да се привредни друштвени односи данас регулишу слободно и по сили познатих економских закона. Држава, нарочито у овако изузетним приликама какве су данас, после рата, мора интервенисати: она се мора енергично умешати у регулисавање привредних и социјалних односа. (Буран аплауз и живо одобравање).

Господо, позната је ствар да је егонизам био увек јачи од алтруизма. И ако увиђамо да су жртве потребне, да би се живот могао учинити могућим, ипак ће се, по моме уверењу, сви слојеви, све класе, сви друштвени редови напрегнути да жртве и терете пребаце на другог, а они да прођу са што мање штете.

Господо, ако се држава не буде умешала у привредне односе, моје је дубоко уверење да ми много успеха нећемо постићи ни са финансијском ни са пореском реформом. Ја мислим, ако је икада био моменат и потреба да се што пре донесе један закон о сузбијању недопуштених спекулација, да је то данас. То је данас једна од најпречих потреба, с тога и молим Краљевску Владу, да, у реду законских пројеката, које мисли да поднесе Народном претставништву, буде што пре и предлог закона о сузбијању недопуштене спекулације. Радећи само тако, господо, дакле, не само на праведнијој расподели пореских терета, већ и на подједнаком наметању и других жртава; недопуштајући да економско јачи у друштву пребацују терете на економске слабије, — радећи само у томе правцу, свом енергијом

и истрајношћу, ја се надам да ћемо само на тај начин испунити своју дужност и остварити наде и очекивања које у нас полажу Његово Величанство Краљ и целокупан наш народ (Буран Аплауз и живо одобравање).

Поштрејседник Сенаја др. Фран Новак: Има реч народни посланик господин Стеван Тиркић.

Стеван Тиркић: Господо сенатори и народни посланици, ја видим да се ова дебата веома разгранала, и дуго сам се ломно због тога, дали, да и ја ступим у ред говорника. Али, пошто слутим шта је узрок томе што се говорници јављају један за другим, пријавио сам се за то, јер мислим да је ово спонтана манифестација, што господа сенатори и народни посланици желе да дођу у непосредну везу не само у име своје, него и у име својих бирача и својих срезова, са Престоном Беседом; желе да непосредно одговоре Његовом Величанству Краљу, и тој спонтаној манифестацији, господо сенатори и народни посланици, ја се придружујем. Поред свега тога, имаћу стално у виду, господо сенатори и народни посланици, да не понављам оне ствари, које су већ речене, и да не уносим у свој говор оно што би можда више приличило или доликовало у расправи о буџету. На тај начин нема сумње, да ћу се једног великог комплекса својих мисли морати одрећи. Нема сумње да ће структура читавог говора испасти друкчија. Најзад, то није важно. Мени је стало само до тога, да новим аргументима обрађим ово, што смо ми у нацрту наше Адресе утврдили.

Господо сенатори и народни посланици, полазна тачка за све нас био 6 јануар. Допустите да се изразим једним народним изразом, који је можда у овој кући необичан, али који ће веома прост и разумљив. Полазна тачка свих нас је то, да дамо на Престону Беседу одговор, т.ј. да одамо Краљу признање. Проста реч, али је употребљавам зато што видим да је ова дебата већ прешла управо свој циљ, и да се иде за много већим: да ово Народно Претставништво не жели само одати Његовом Величанству Краљу признање, него да Му се жели најтоплије и свесрдно захвалити за оно што је шестим јануаром учинио. (Аплауз): Према томе, Престона Беседа би се можда могла назвати мало друкчије него обичним именом, а то је: Беседом за венац, јер ови одједи, који се одавде чују, нису ништа друго, него плетење венца Ономе, који је то заслужио, не само својим, објективно уверши, великим делом, него — ја то искрено признајем — да сам ступио у друштво говорника и зато што волим Његово Величанства Краља и што осећам, поред оне објективности и величине дела, да сам дужан и својим осећајима и своме срцу, да то у име свога среза учиним.

Господо сенатори и народни посланици, ако је полазна тачка 6 јануар, онда је тежиште читаве ствари: да ли је било потребно учинити тога дана оно дело. Тежиште је ствари, кажем, оно време непосредно пред 6 јануаром. Ако сте оназили, господо другови — допустите да Вас тако назовем — наш нацрт Адресе прелази веома дискретно преко тог времена непосредно пред 6 јануаром, готово отмено, и ако је био врло примамљив задатак за ону господу што су била у одбору за нацрт Адресе,

да пластично оцртају то време, које је шестим јануару непосредно претходило.

Замислите ону безначаљност странака, замислите оно срозавање на најнижи ниво Народног Претставништва, замислите како је дошло до оне страшне усијане атмосфере, кад је морала наступити експлозија, кад су затрованости између појединих људи и странака могли потенцирати још само револверски метци.

Наш нацрт Адресе дискретно прелази преко тог и сматрам да је то добра страна наше Адресе, јер се ту опажа тежња за објективношћу. Па и ја зато, господо, нећу на томе да се задржим. Хоћу у стилу наше Адресе озбиљно, објективно да кажем главну карактеристику тога времена и да у кратко само овако изразим главну карактеристику тога времена. Главна карактеристика тога времена била је то да смо за 10 година потрошили врло много људи, најбољих људи, најбољих снага, најбољих вредности, најбољи су чак побијени и напоследку смо потрошили и сам парламентаризам.

Господо, кад се запитамо за узрок томе, ја ћу Вам казати отворено, да мислим, да главни узрок лежи у томе што су све наше странке дотле биле вођене сепаратистичким идејама, које су биле неостварљиве. Оне су биле толико неостварљиве, господо, да сам ја дубоко уверен да би тако оптерећење било штетно и по развијенији на пр. енглески парламентаризам и да је наш млади парламентаризам под оптерећењем тих неостварљивих идеја морао животарити, петљати и напоследку потпуно пропасти.

Господо, у вези са Престоном Беседом сматрао сам ово за потребно да кажем због тога, што смо ми нови посланици дужни да дамо са овога места у овој свечаној прилици, кад заједнички држимо седницу са г.г. сенаторима, да дамо сатисфакцију оним нашим друговима, који су били народни посланици и пре 6 јануара. Господо, ти наши другови нису криви што нису могли да зауставе пропаст парламентаризма, јер нема те надчовечанске снаге, која би била кадра да спасе и да одржи оно што је неприродно. Они нису криви, али је велика заслуга те наше госпоре посланика од пре, — само се по себи разуме да међу ту господу у првом реду госпору министре у влади рачунам, што су у оном тренутку кад је Краљ покушао да спасе ситуацију и да постави све на своје место, ставили се Његовом Величанству Краљу на расположење, да Краљев покушај буде потпуно успешан. С тога гледишта, господо, ја Краљев акт од 6 јануара сматрам извесним одабирањем селекцијом. То је било једно одабирање људи између оних снага које су деловале до 6 јануара. Требало је одабрати све оно што је конструктивно од онога што је деструктивно. И, господо, при томе одабирању испали су сви разорни елементи, испали су они страначки тактичари и, ако хоћемо да их тако назовемо, окорели догматичари, који нису могли да изиђу из уских оквира својих станака, који нису хтели да се посвете заједничком раду на добру целине.

Господо сенатори и народни посланици, ту сатисфакцију смо били дужни да дамо и на томе ме је нарочито навео говор мога непосредног претговорника господина Симоновића, који је и сам у томе погледу нешто набацио и ја сам сматрао за своју

дужност да му у име нових људи, нових народних посланика одговорим.

Поштована господо сенатори и народни посланици, ако се запитамо, због чега је морало доћи до овога геста Његова Величанства Краља, видећете, да је поред осталих грешака које су г.г. предговорници споменули једна нарочито ту, коју морамо утврдити.

Господо, обећао сам вам, да ћу бити објективан, па хоћу да будем објективан и према онима који нису овде, не само да нису овде, него су најогорченији противници наши и хоћу да кажем, да су југословенску идеологију делом и они створили. Хоћу да нагласим, али одмах и то да додам, да они нису имали оне упорности која је била потребна, да нису умели да за ту идеологију отрпе оно, што сви пионери морају да отрпе, нису имали отпорности, да се одрекну владе, да се одрекну мишистарских фотеља, да једу, како се просто народно каже, само горки хлебач опозиције, па да тако чувају југословенску идеју до онога времена, кад би цео народ или бар већина народа пристала уз њих. Зато је морало до овога доћи, и ја не могу доста да се начудим упорности тих идеолога, којима не чувам ја венац него су га сами раскинули, не могу доста да се начудим данас кад они раде против владе, која је њихову идеологију не само остварила, него је кроз уста Његова Величанства унела и у Беседу оне речи, које смо ми чули толико пута, да народно уједињење и народно јединство не могу бити предмет никаквога погађања. (Бурно одобравање и плесак).

Господо, ја сам био објективан, и према про-противницима да смем наставити, јер имам да укажем и на друге погрешке, јер видите, да то излажем *sine ira et studio*, уместо те њихове упорности, они су требали стојати и падати с том југословенском идеологијом, али они су учинили нешто друго, учинили су то, да су непосредно пред 6 јануаром о државном јединству говорили тако као о каквој вициналној железници или о каквоме среском питању. Господо, у јавности је била обична реч ампу-тација, и о њој се говорило као о некаквој разумљивој ствари. Било је у јавности говора о цепану, нећемо више да идемо у Београд, и то су говорили они, каква проија! и тиме су се огрешили о Народно Претставништво, који данас сматрају најважнију ствар борити се за демократију. Сетите се оних времена, када сте читали новине, да ли сте тако читали новине, како ће други данас читати, са извесном мирноћом, или сте били узнемирени и питали се, што ће сутрашњи дан донети. Ја при-знајем, да сам ја онда са великом узнемиреносћу пратио новине и јако сам се бојао, што ће други дан донети. И у том тренутку, када је била у опасности сва наша тековина, коју смо постигли после толиких напора и после толико проливане крви, зар је у том тренутку Круна, онај највиши фактор у држави, зар је Његово Величанство Краљ могао слећи раменима и кавати, да ме се ништа не тиче, када се то тичало свакога од нас малих, када је свакому од нас срце куцало са зебњом?

Зар је могао Његово Величанство Краљ у томе тренутку стојати на становишту да Он не носи никакву одговорност, јер ту је Краљевска Влада, ту су Министри. Оканимо се легенди, господо. Ми

знамо да Краљ не носи никакву правну и политичку одговорност, али ми знамо добро да Краљ носи једну много већу одговорност, а то је историјска одговорност. Пред историјом која велича једног Краља, која му даје име Велики Ослободитељ и која једног Краља може чак и да осуди, Он је одговоран. И сасвим је природно, поштована господо, да је Краљ у томе тренутку осетно одговорност и да је, кад је то већ осетно и кад је видео да је Он још једини спас, да је Он морао учинити све за Отаџбину. Господо, ако се што може пребацити, може се пребацити једино то, да је Он то урадио већ у дванаестом часу; али тако је морало бити. Јер кад данас после проливане крви у Скупштини, још има људи који то не разумеју, који не разумеју тај најшлеменитији гест Његовог Величанства, шта би било да је Краљ тај гест учинио пре проливане крви у Скупштини? Није се могло друкчије, него се морало у дванаестом часу тако урадити и због тога, господо сенатори и народни посланици, тај се гест Његовог Величанства може сматрати спасом Отаџбине, и ја се апсолутно никако не могу сложити са оном господом претговорницима који о томе акту говоре као о државном удару, или који о томе режиму говоре као о диктатури, или који о томе истом режиму говоре као о апсолутизму, јер, господо, нема идејне везе између апсолутизма и диктатуре и између овога акта. (Један глас: То није говорио нико). Ако мисли ко да на некога циљам, ја изјављујем да ни на кога не циљам али сам те речи чуо. Никома ништа не подмећем. Ја се не могу сложити с тим. За таква акта свагда су у историји њихови учиниоци и извршиоци добијали најславнија имена: *pater patriae*, спасилац Отаџбине. То је права суштина тога акта и ја мислим да због тога Његово Величанство заслужује истинску нашу хвалу коју смо у нацрту наше Адресе Њему дали и да ће поред једног личног имена „Велики Ослободилац“, у нашој историји имати још једно друго велико и лепо име, које ће можда прећи и у званичну тигулу да је наш Владалац постао заточник народног јединства. (Бурно одобравање).

Ја мислим, господо, да Његово Величанство Краљ поред свих успеха које је постигао као победоносни вођа своје победоносне војске, да ће Он живети у историји баш овим делом које, то желим да истакнем, људи рђаве воље неће да разумеју, а за коју Му ми највећу хвалу одајемо.

Господо, ако узмете мотиве који су могли Његово Величанство Краља навести на ово дело, видећете још један, може бити најузвишенији мотив. То је ово. Да се господо која се много заносе демократијом запитају: шта ви мислите, како би они људи који су положили своје животе за своју Отаџбину и за Уједињење велике наше Југославије, како би ти људи гласали да су живи?

Мртва уста не говоре, најмање пак гласају. Али она проливена крв, оне расејане кости, то су, господо, сведочанство које уме сваки да чита па и онај који није писмен само ако има родољубљиво срце.

Ја, господо, тврдим, кад се Његово Величанство одлучило на велики корак да је читао ту књигу развејаних костију и књигу проливане крви и то зато што је и Сам ишао преко те Голготе, од Албаније до Добруце. И ако је ко пован да интерпре-

тира ту књигу, свакако је Његово Величанство Краљ и Његови јунаци, које је и саме дух смрти додирнуо својим крилима, позванији него они који су у том добу, док су ови за отаџбину гинули, изабрали да је боље у сигурној заветрини за отаџбину живети. (Аплауз).

Господо народни посланици и господо сенатори, насупротив свих ових великих идеала, насупротив свих ових моралних побуда, које су имале извор у највишој савести, противници овога режима, коме ми служимо, имају свега једну једину ствар, имају један једини разлог да се супротставе, то је: демократија је у опасности.

Господо, два претговорника врло су лепо о томе говорили, један научно, г. Дошен, образложио због чега је демократија страдала у читавој Европи, други г. Томашић који је изложио несразмеру циља и средстава те политике, па ипак сматрам да се та резоновања још нечим надопуне. Господо, свако доба има свог израза и у књижевности и у науци и свуда, па и у јавном животу. Ако би ово наше доба хтели да упоредимо са неким одговарајућем раздобљем којег поглавља историје, онда би смо га могли да упоредимо са оним страшним временом узбуђења, оним временом тридесетогодишњег рата, што беше једна човечанска катастрофа као што је Светски рат, са оним временом кад је беснела реформација и контрареформација и кад је у Енглеској беснела револуција, и када то време налази свог одраза и у књижевности, — имате тад најбоља драмска дела (Шекспир!), исто тако у сликарству, где је свака линија узнемирена, па чак и у архитектури имате узнемирене линије, да и стубови који су ослонац зграда, такође подлеже узнемирениости. Данашње доба, по свима својим појавама и у књижевности, уметности и у самој архитектури, личи на то доба, јер ако само погледамо у теорије, које се крећу тако далеко и тако обимно како их никада није било од болшевизма до фашизма, и у добу кад се уопште питамо да ли је парламентаризам последња реч, пошто неки мисле, да је потребно стварање стручно сталешких тела, кад је чак и материјална физика, која је рачунала са математичком прецизношћу ствар кроз хиљаду година у напред, Ајнштајновом теоријом о релативитету поколебана, ми имамо догматичаре, који се заклињу и који ништа друго не знају него своју демократију. Господо, нећу да спадам у оне који ће за ноћ бацити на њу дрвље и камење.

Ја сам децу као наставник гимназије учио, да је од свих могућих форми најбоља демократија, али никад нисам то чинио са одушевљењем, јер сам увек образлагао да је то најмање зло. Не желим сада да бацам дрвље и камење на демократију, која је свакако најморалнија, зато што сваки народ има судбину коју заслужује. Али хоћу само ово да кажем, да у доба кад се може о томе говорити је ли то уопште последња реч, да ли има смисла све тежине политичког живота ставити само на овај систем, кад је у питању јединство нашег народа и наше Отаџбине. Господо сенатори и народни посланици; нисам случајно прешао на демократију, јер хоћу да узмем тај систем за везу, да пређем са политике 6 јануара на политику 3 септембра. Господо, каже се да овај прелаз није потпуно демократски. Из онога што сам малочас казао видите

да то само по себи и није велика погрешка али, поштована господо, ја сматрам да је овај прелаз као што нацрт наше Адресе каже најбољи оквир из кога се права демократија, онаква каква треба, може развити. Ја уопште сматрам овај наш изборни систем једном цензуром, каквих је у историји било више пута, а то је да је поред цензуса материјалног, којим је било ограничено право гласа сиромашнима, био с времена на време у појединим државама и цензус родољубља. Ово је цензус, који је казао: ко хоће да иде у Скупштину зато да чува народно јединство и да га негује, има сва права. А ко то неће, него хоће да дође у Народну Скупштину да кида народно јединство, нема та права. Па ако се на тај начин тобож статуирају грађани другог реда, то није истина. Ја, не изазивајући никога, али, ако хоћете, отворено кажем: ти који мисле да су грађани другог реда, нека се радују што носе часно име грађана, јер ако би хтели да анализирамо право државе, онда би требало да их назовемо издајцима, — ако не издајцима саме Отаџбине и народа, а оно издајцима народног и државног јединства.

Поштована господо сенатори и народни посланици, ја стојим на томе становишту да свако ко хоће да заслужи име родољуба, чак и у томе случају ако се на слаже са политиком Краљевске Владе, мора имати извесну границу преко којих не може више прећи. А која је то граница преко које се не сме ићи на лево, ако допустите да се тако изразим, која је у овом случају дата? Докле се сме ићи? Дотле, да се стави на своје становиште неодобравања из формалних разлога, али жељама Његовог Краљевског Величанства и Краљевске Владе мора се желити успеха. Дакле, граница та мора бити бенеvolentна и наклоњена, да се постигне успех. Ко хоће да осујећује те напоре да се постигну ови успеси, тај, по моме мишљењу, не заслужује име родољуба.

Господо, с тим у вези нећу да спомињем имена — *Nomina sunt odiosa* — али хоћу да кажем да ту греше многи људи. А кад су посреду питања спољне политике, и кад се не одобрава политика коју Влада води, има граница преко које се не сме прећи, јер се жели успеха спољној политици чак и у томе случају кад се она не одобрава. Тако се бар ради у целом образованом свету. У вези с тим приморан сам да кажем неколико речи о нашој спољној политици иако сам вапе стрпљење можда и сувише злоупотребио. (Узвизи: Нисте злоупотребили.) По аналогiji тако треба радити и у унутрашњој политици када су витални интереси у питању. Ни у унутрашњој политици не сме опозиција прећи све границе.

Господо, о томе говорим радо; говорим радо зато, што, насупротив наше унутарње политике, у којој су се показали утицаји који су врло неповољно на њу утицали, у спољној политици ми до сада можемо да покажемо само успехе захваљујући Његовом Величанству Краљу и Министрима спољних послова. Господо, ми смо скоро у светском рату били сведоци како ни најбоља дипломатска виртуозност, која се може бити састоји из прављења пактова заокружења, уговора ит.д. не вреди ништа, ако оно што се хоће да постигне није природно. Две моћне царевине са великим традицијама су

пропале, јер су мислиле да се арсеналом спољашње политике може постићи оно што није природно. У томе погледу запазио сам један говор Министра спољних послова г. Маринковића пре него што је и постао Министар, у коме је говору нагласно смернице којих се држао за време свога министровања. Ми смо, господо, као главну основу наше спољне политике узели само у толико пакт пријатељства и остале савезе, у колико су то потребна техничка сретства, а оно што нам обезбеђује поуздан успех у спољној политици, то је њен дух. У ово доба, кад је славенска душа дошла скоро до пуног изражаја, и кад је оно што су некада само велики философи сивали постало делом, постало стварност, па кад видимо да се људи састају да осигурају вечити мир, у то доба, ми радимо у духу тога вечитог мира, јер смо ми најозбиљнији ослонац Лиге Народа. Ми у нашем нацрту наглашавамо, да се са оном великом идејом мира потпуно слажемо. И ја сам уверен, господо, да наша војска, којој такође сматрамо да је потребно у оквиру Престолне Беседе са овога места дати један најсрдачнији поздрав, (Пљескање и узвици: Живела војска!) ја сам уверен, господо, да наша војска никада неће бити стављена ни пред какве друге задатке и чине него пред оне који су најчаснији за војника и човека, а то је да конкретизују, и ништа више.

Поштована господо, још једна ствар спомиње се у Престоној Беседи и ја ћу у најкраћим потезима да пређем преко ње, и ако је то, може бити, најглавнији задатак наш; због чега смо овамо дошли. То је привредна криза. Само две речи. Да је било среће, о привредној кризи у Престоној Беседи не би било говора. Нема привредна криза са политичким концепцијама Његовог Величанства и Његове Владе никакве органске везе. Ми можемо казати да смо се нашли у том несрећном положају, да морамо, санирајући уз Његово Величанство и Краљевску Владу политичке прилике наше земље, које је већ сама Краљевска Влада свршила успешно, да морамо да предузмемо одговорност за тешку привредну кризу, за коју нисмо ни криви ни дужни. То је стил наше историје, господо: четири пута смо морали да освајамо Косово да би било наше; морало смо да пређемо Албанску Голготу, да бисмо се ујединили.

Господо, ја се нисам ни за један тренутак лomio да ли ћу поћи овим путем, што имам да савлађујем привредну кризу; напротив најављујем ово: чак и да нисам био пријатељ политичког режима и данашње Владе, него да сам ма из каквих било разлога њихов противник, у тренутку кад је отаџбина по други пут у опасности — први пут је била са наше луде главе, а други пут због светске кризе — чак и у том случају, ја бих био пришао овој Влади, да је помогнем, и да са своје стране допринесем да спасемо оно што се још може спасти. И тако, поштована господо, примајући у детаљима нацрт Адресе, само се по себи разуме да га примам и у његовој целини. (Одобравање и пљескање.)

Председник Сенајта Др. Анте Павелић: Реч има народни посланици г. Методије Ципушевић. *Методије Ципушевић:* Господо сенатори и господо народни посланици, говорим у име Вардарске бановине и у име народа у коме су очувани трагови наше средњевековне велике државе.

Вардар је у сва времена играо велику улогу у историјском и економском животу нашег народа, и ако водом тече у Егејско море. Вардар наставља моравску долину и са Моравом чини једну артерију, нашу јужну артерију и нашу снагу. Ми, народ е југа, исто се тако везујемо са нашом браћом на северу и та веза иде са Вардара на Мораву. Ми смо једно били и остајемо и за вечна времена бићемо једно. (Бурно одобравање). Преко Саве ми се везујемо и са другом браћом дуж Саве и чинимо једну народну целину, један Југословенски народ, у нашој једној и недељивој Југославији.

Ми двоструко прослављамо Југославију: Прослављамо је кроз велико и славно име нашег Краља Александра, нашег славом овечаног Ослободиоца, који је петвековном робљу донео ослобођење, спасење и живот.

Наше ослобођење на Вардару је и ослобођење свих поробљених Југословена. Када је дошло ослобођење нама на југу, после Кумановске битке, синула је нада на ослобођење и свима вама под Аустријом и Маџарском. Велики наш Краљ везује нас историјом у једну душу, а једна душа то је наша мила Југославија. (Бурно одобравање).

За ових 12 прошлих година сви смо ми имали, сваки у свом крају, своје невоље. И ми на југу такође. Нас су растрзале и одвајале партије. Оне су нас делиле, завађале и ми смо били плен њихових партијских страсти. Зато је 6 јануар за нас био ослобођење, друго грађанско ослобођење.

И то ослобођење подарио нам је наш мудри и Велики Краљ. Никад се ми нисмо осећали раздвојени од наше државе.

Злочинци из Бугарске, који су покушавали и после ослобођења, да нас од миле Отаџбине одвоје, наишли су на живи отпор у самом народу и наше народне пушке биле су јаче од њихових злочиначких бомби. Народ је тиме доказао своју преданост и љубав према Краљу и држави. Злочиначки снови и празне наде бандитима већ су разбијене. (Бурно одобравање).

И на изборима 8 новембра 1931 године и 3 јануара 1932 године, народ Јужне Србије показао је колико је прихватио срцу политику од 6 јануара. Народ је сад спокојан, предао се сад раду и сваки на својој љиви у зноју лица свог мучи се и неуморно труди, да свој дом исхрани.

И ми доле на Југу имамо исте привредне невоље као и сви други. Али народ верује да ће се помоћу Краљевске Владе избавити ове невоље, као што се избавио петвековног робовања, и свакојакних других невоља.

Ми увек имамо вере у нашег народног Краља. Зато је Краљевска Престона Беседа прошла кроз народ као реч Господња, реч нашег Ослободиоца и Спасиоца. Изјављујем да ћу гласати за нацрт Адресе. (Бурно одобравање).

Председник Сенајта Др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Васо Глушац.

Сенајтор Васо Глушац: Господо сенатори и господо народни посланици, пошто су многи предговорници анализирали нацрт Адресе и подвукли многа пезина места, то се ја у то упуштати нећу, него унапреди изјављујем, да ту Адресу у целости примам и за њу ћу гласати.

Слободан сам подвући овом приликом значај 6 јануара и то не само за читаву Краљевину Југославију, него нарочито за мој родни крај, моју Босанску Крајину. Наша лепа, поносна, национална и јуначка Босанска Крајина од увек је тежила за народним ослобођењем и уједињењем. Дивали су се у њој многи устанци и моји дедови и прадедови, дикући те устанке, увек су упирали своје погледе у свој пијемонт — Краљевину Србију. Од тих устанака један је понајзначајнији, а то је онај од 1875 године, када су се дигли сви виђенији и трезвенији Крајишници, а на челу им је дошао Принц Карађорђевић, Петар Мрковић. (Општи поклици: Слава му!).

Та Босанска Крајина од онога часа, од када је имала у својим редовима усташа Петра Мрковића, од тога часа није се више умирала, него је и за време Аустрије дивала устанке, у души својој протествовала свуда и на сваком месту, што је неправедно дошла под аустријски јарам. Та Босанска Крајина застрепила је онога часа, када је 1912 године српска војска прешла границу Турске и пошла да ослободи Јужну Србију и Македонију. Ми смо у оно доба у неослобођеним крајевима гледали у Србији свој спас, гледали, хоће ли она да победи, а кад је она са својом јуначком војском извојевала победу, ми смо тада били свесни да ће убрзо доћи и наше ослобођење. И збиља то ослобођење дошло је 1918 године, после многих мука и терета, што их је поднео српски народ. Српски народ под вођством свога великог Краља Петра Ослободноца (општи поклици: Слава му!) и под вођством свога Престолонаследника, јуначког данашњег Краља Александра Првог, извојевао је слободу и ми смо дочекали да смо се ујединили. Али то наше уједињење, које је изведено војнички, јуначком снагом српске војске, није било до краја уједињење, јер смо били разједињени у много држава, под много утицаја и наше душе нису биле уједињене.

Кад се састало Народно Претставништво 1918 године, ми смо мислили да ће то наше уједињење ићи глатко, али оно није ишло глатко, него смо почели да се гложимо партиски, верски, племенски и на све могуће начине, и кроз десет пуних година нисмо учинили готово ништа на унапређењу наше државе, на унапређењу нашег народног јединства. То гложење, та несрећа која је завладала у Народном Претставништву међу разним странкама, која је завладала међу верама, међу племенима, та несрећа — велим — угрожавала је нашу државу, угрожавала је њен опстанак. И наш витешки Краљ, Њ. В. Александар Велики, — можемо га назвати Великим — прекинуо је то исто онако јуначки како је јуначки војевао за наше ослобођење и наше уједињење. Исто онако како је јуначки ступио у прве редове своје јуначке војске, исто онако јуначки је прекинуо онај јад и невољу која је сналазила његову и нашу државу. Његово Величанство наш узвишени Краљ показао се тога момента не само јунак, него и велик државник. А за њега једном приликом рекли су велики француски државници Поенкаре и Бриан да је то најумнији владар Европе, и тај наш умни владар Европе створио је 6 јануар, створио је ново стање, и то ново стање донело је за прве три године своје владавине више користи

нашој држави, него сви они режими пре десет година. Нарочито се то, господо, опажа на пољу безбедности. Јер од онога часа од кад је завладао режим од 6 јануара, од тога часа нестало је свих оних немира који су се јављали у Јужној Србији, нестало је немира и нестало је свих оних радова субверзивних елемената који ову државу не воле. Нестало је свега тога и почело се радити на сређивању законодавства, почело се радити на просвећивању народа, на подизању школа, на подизању економије, почело се радити на свему ономе што је једном народу и једној држави требало. И данас кад су се прилике средиле, кад је наша држава дошла у колотечину, наш узвишени Краљ је видео, да не треба више да буде без парламента, него је дао држави Устав, и тај Устав предвиђа два дома: дом сенатора и дом народних посланика.

Ово треба, господо, подвући, јер да је дом сенатора био раније, да је био у оном првом Народном Претставништву, без сумње, регулисале би се многе ствари и не би дошло до онога до чега је дошло. Сенат је био и пре у Краљевини Србији једно време, али је касније укинут, али данас Сенат постоји у свима великим државама и свима великим монархијама и Сенат је регулатор између народних посланика и свога владара. Стога, господо, ја се надам да ће Народно Претставништво и једног и другог Дома, схвативши оне интенције нашег узвишеног владара, учинити све у смислу оне Адресе коју ћемо упутити Његовом Величанству на Његову Престону Беседу и да ћемо на тај начин учинити, да ће наша држава, наша јединствена и недељива Југославија, бити напредна, срећна и моћна на корист нашег народа и да ће бити на задовољење нашем узвишеном владоцу. Са овога места ја у име свих Крајишника из најдубљег срца узвикујем: Нека живи Његово Величанство наш узвишени владоц Александар Први. (Живео!)

Председник Сенаја Др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Крета Смиљанић.

Крета Смиљанић: Господо сенатори и народни посланици, писам имао намеру ни помислио да приликом овом говорим, кад је реч о Престонуј Беседи, која је сјајна и о пројекту наше Адресе. Повод ми је дао да узмем реч и да проговорим мало нешто о уједињењу, јер видим да један велики број говорника говори о прошлости и јединству као да је то нова ствар. Поменућу можда мало нешто историју, што ће можда ушлаштити неког мислећи да ћу бити дуг, али напротив изјављујем да ћу баш због тога бити кратак. Има петнаест векова како смо нали у ову земљу у којој живимо. Земљу коју и војници и дипломати сматрају као мост између Истока и Запада. Нашој земљи, у положају у коме се налази, било је додељивано час ведрих и добрих дана, а час тешких и чемерних, али ни онда, кад је судбина додељивала тешке и чемерне часе, наш народ није изгубио веру нити клонуо духом у борби за своју слободу. Највећи наши људи из историје, узмимо Часлава, који је нешто мислио, и Томислав који је нешто мало и створио, па узмите Душана Силног, који је фактички нешто створио, али ни један није успео да Словене уједини и зато је морало то све брзо да пропадне.

Приписивала се наша борба највише можда томе што смо на томе мосту за који се говорило да тај

мост није можда добро саграђен, а други су можда опет помишљали да је то због тога да су они брањаци и становници слаби, и тако је било прелаза преко нашег моста и са севера на исток и са истока на север, а било и са запада, било је борби од времена када смо дошли, умирало се највећим мукама, умирало се од копља, мача, у тамници и на коцу. И свака је смрт била достоја слободе, свака је смрт била достојна дана и достојна Бога. Наши прадедови нису само водили физичку борбу, него је дувао нечастиви дух са свих страна, и кроз кости и кроз језик и кроз осећања и кроз родољубље ит.д. Све то ипак није успело да ишчупа из срца Југословена онај расни осећај, ону љубав према слободи.

Господо, борбе су се водиле вековима и на крају крајева дошло је наше уједињење. Нећемо се хвалити да ли смо били добри војници на овоме месту што се зове Балкан, где је наша домовина, али стоји историјски тачно да је једна најезда или једна империја сломила кичму на Балкану у нашој домовини, а друга империја сломила и кичму и врат. (Бурно одобравање и пљескање). И тако ми смо дошли до свога ослобођења о до свога уједињења. (Гласови: Тако јел) Уједињење је можда пало у један тежак момент, када је Европа тонула у својој сопственој крви, кад је била исцрпала све резерве, кад јој је био пољуљан морал, уништен новац и наравно под тим тешкоћама ишло је мало теже и са нашим уједињењем. А можда смо и ми били мало нестрпљиви. Кажите ви мени, ја не знам добро историју, какве су тешкоће имали Срби док су се ујединили, па кажите ми кад је дошла у чврсту везу Далмација са Хрватском, па кажите ми колико је било потребно борбе да се уједине, рецимо, црногорска племена. (Тако јел) А ми сада тражимо одмах да у Југославији све буде готово и да иде како само може да се замисли. Међутим, има ту доста послова који треба да се сврше. Ја нисам познавао Југословене пре 1918, 1919, 1920 године. Погледајте ви наше неке особине! Ја сам имао прилике да командујем и Словенцима и Хрватима у борби. Хрвати су старо ратничко племе, ту се нема шта да говори, Словенци су храбри, то су посведочили и на Солунском фронту, а Срби? Њима треба само да кажете пут, да пружите руку. (Живо пљескање). Даље, ми смо подједнако вредни и подједнако лењи; подједнако распикуће и подједнако штедише. У свима домовима ја сам био, и по Словенији и по Хрватској и свуда сам подједнако тврдоглавог видео, подједнаку каприциозност и пркос и подједнаку љубавност, подједнаку гостопримност и доброту. Ипак тај нечисти дух који је вековима дувао и кроз језик и кроз кости није могао да промени основу наше расе.

Има нешто мало, оно што зову култура, цивилизација ит.д., — можда неко има бољи стандард живота, можда је неко живео у аристократској средини и имао бољи шиф у понашању, али основне црте су ту.

Кад смо се, господо, ујединили и пребродили све тешкоће, сад смо наједанпут дошли до готовог дела и почели о томе да разговарамо, како је то готово дело дошло у опасност! Због чега? Је ли зато, што су почели да говоре после рата, да смо три народа, да смо десет племена ит.д.? Да није због тога? Не знам шта се хтело. Мени изгледа,

да нико нема куражи да ставља у питање уједињење, него су по средини личне ствари, тежња за временом, јер смо и подједнако амбициозни, а подједнако и индиферентни.

И господо, ја мислим, да ту нема шта да се говори, да смо ми у једној чистој и јасној ситуацији. Наша је домовина моћна и њена будућност је сигурна и она мора да постоји. (Бурно одобравање). Ми морамо да водимо рачуна, ако је некакав спор око администрације, или рецимо око закона или Устава, о томе се може дискутовати. Треба да решавамо заједнички онако, како је најбоље. Немојте изгубити из вида, да и данас има нечастивих духова, који троше снагу на нашем разједињавању. (Аплауз). Имате непријатеља, који се као змије вију око ногу и гледају да се увуку у недра. Имате орлушине над главом, који гледају да направите крунну погрешку и да опет вас баце у ропске ланце.

Ја сматрам, да је домовина у сигурним рукама (Бурно одобравање: и узвици: Тако јел). Јер ако је икоме владаоцу историја доделила ту судбину, да најтеже проблеме политичке, стратегијске, војничке и националне решава, то је несумњиво нашем Владоцу (Аплауз). И да је наш Владалац, Његово Величанство Краљ све те проблеме успешно свршио, и ти су успеси заузели већ позлаћене стране у нашој историји и имају скромно место и у међународној историји. (Бурни узвици: Живео Краљ!) Па кад је домовина у сигурним рукама, подметнимо сви плећа сложано, да уздигнемо домовину на ону висину, коју је заслужила својим мукама и својом борбом, а Адресу поздрављам. (Одушевљено одобравање).

Председник Сенаџа Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. Гавра Милошевић.

Гавра Милошевић: Господо сенатори и господо посланици,

Што се нехтеје у ланце везати,

То се абјеже у наше планине.

Од синова из тих националних збјегова, од Цетиња тог гордог мјеста што је родило првог Југословенског Краља, од Ловћена где вечно бдије наш велики геније Његош, од Румије, те стародревног Бара и Улциња доносим топли и мушки поздрав Првом Југословенском Краљу и Првом Југословенском Претставништву. (Живо одобравање).

Поводом Беседе Њ. В. Краља, те Адресе Првог Југословенског Претставништва, они из кршне Црне Горе, рекли су да вам могу рећи:

Још од најстаријих времена синови Црне Горе задојени су духом и мислима великог генија Његоша. Он нас је научио да љубимо браћу из Љубљане као најчвршћи хрид у чије груди ударају двоструки таласи. Да љубимо браћу из питомог Загорја онако топло као што је Његош Јелачића, храбрећи га у својим писмима да очува северне националне границе. Да волимо Далмацију и Босну онако како је он топло волио свог учитеља Симу Сарајлију. А браћу Муслимане како је он везиру Соколовићу писао: „Брат је мно, које вере био“.

Круну тих осећаја и љубави излио је Његош према Дому Карађорђевића и Србији. Сав бисер окупљен по гудурама Црне Горе, све чојство и јунаштво, сипео је у „Горски Вијенац“ и то је предао у аманет: „Хероју Тополскоме Карађорђу Бесмрт-

номе“. Тако проричући који ће Дом повести југословенски род к срећи и напретку.

Ето таквим мислима и идејама запојени, Бесједа Њ. В. Краља и Адреса Југословенског Претставништва, налази најтоплији одзив код свију синова Црне Горе, који су готови за ове мисли и идеје поднети највећу жртву.

Господо сенатори и народни посланици, синови Црне Горе верују, да ће у овом Претставништву нестати реч „пасивни крај“. Јер кад је требало бранити крст часни и слободу златну, у оним часовима кад пред олтаром плакаше каиђело, а на гусле се струне побијале, тада не бијасмо пасивни крај. Тада ханџари и цефердари синова испод гордог Ловћена доказали су нашу активност. Његош, Мажурашић, Змај, Бранко и други овековечили су то легендарно доба.

Долина Зете, колевка српских владара, оправдано очекује да ће фијук железнице открити и природна њена богатства и она отворити невиђену ризницу мајци Југославији.

Прастаре шуме највеће на Балкану претстављају милијардску вредност, док регулација Бојане осигурала би исхраном бројно становништво. Оживео би стародревни Бар и постао наш најзначајнији центар на Јадрану, док Улцињ и сва ова ривијера постали би значајни у целом свету. Ловћен са лепотицом Боком и данас при оваквим приликама привлаче десетине хиљада странаца.

Синови Црне Горе изашли су на изборе 8 новембра 1931 године бројније него икада пре, а упркос и спољним и унутарњим утицајима. Они су дали највеће поверење Господину Петру Живковићу, првом сараднику Његовог Величанства Краља и његовој влади. Они су то учинили са дубоким уверљем, да ће се привредним препородом оспособити овај крај, да реч „пасиван“ за навек изчезне. (Одобравање и аплауз).

Господо, саглашавајући се са Адресом, апелујем на сву господу сенаторе и господу посланике, да се апостолски приме посла, израженог у Беседи и Адреси и да ово прво југословенско Претставништво буде у истину најбоље по речима песника: „Ко почиње, биће најбољи“. Ми смо започели са вером у Бога и у коначну победу југословенске мисли и привредног напретка наше домовине. (Живо одобравање).

Председник Сенаја **Др. Анте Павелић**: Има реч народни посланик г. Др. Кунтарић Анте.

Др. Анте Кунтарић: Господо сенатори и народни посланици, и ако је малопре пала реч да ова криза нема никакве везе са данашњом дебатом и са Адресом, ја држим да она стоји у једној чврстој и органској вези. И можда ни једна криза задњих пар деценија није била снажнија и већа, нити са јачим потресима него што је ова криза у години 1931. И баш ова 1932 година започиње са тешким ауспицијама, с обзиром на ову тешку привредну кризу. И, господо, ако погледамо целу нашу аграрну производњу, ми морамо констатирати да су цене у толикој мери пале да оне не покривају ни трошкове производње; у великој већини и код великог дела народа те цене не пружају ни минимум потребан за егзистенцију нашем земљораднику. Ако погледамо индустријску кризу, ми ћемо видети, не само

код нас, него свуда, да су се димњаци угасили, да незапосленост расте и да је она из дана у дан све већа. И ако доведемо у везу ту тешку аграрну кризу са индустријском кризом, ми морамо констатирати да се због тога развила и финансијска криза која руши све вредности свих папира, — и да папири падају у свим државама, те се велика већина држава бори да успостави равнотежу између својих примитака и издатака. И кад видимо овако тешко стање које влада не само код нас већ у целом свету, онда се не смемо чудити кад свакодневно читамо по новинама, часописима и осталим списима управо фантастичне наслове: Пронаст Европе, Пропаст цивилизације, Сумрак Запада. Оваква перспектива јасно нас пука на размишљање и позива нас да се покажемо на висини, те да можемо да решимо тешке економске проблеме.

Господо сенатори и народни посланици, ја бих рекао да није исправна реч, кад се говори да данас у целом свету влада привредна криза. То није исправно због тога, што ја држим, да у свету данас влада не само привредна криза већ криза свих материјалних и интелектуалних добара. Ја ћу, господо, покушати да за то пружим доказе. Ми смо најпре запазили неповерење у међународним односима; опазили смо да се отказују краткорочни кредити и да се показује неповерење према страним валутама. Кад је енглеска фунта доживела слом, та чињеница била је фатална за цело европско тржиште, и она је повукла у депресију и све остале светске валуте.

И господо, са кризом поверења и у новчарству и у целокупној економској привреди развијала се и криза поверења у материјална добра, а такође и у интелектуална добра. И баш зато су покушале државе да интервенцијом ублаже ту кризу, да дјелују у интересу социјалне правде, и ми видимо да се тим путем полази не само у оним државама, које су после великог светског рата биле побеђене, него и у државама победилачким; да се тим путем мора да пође, јер човечанство нема застоја; оно иде напред путем прогреса и путем будућности коју историја човечанству полаже. И баш овом интервенцијом државе моћи ће се решити многобројни привредни погледи. Ми видимо у Немачкој да влада задире у витална питања, у онаква питања, у која пре 10 до 15 година не би се могло ни помислити да би се могло, рекао бих, управо оскрнавити оно старо римско начело неограничености слободе властито-сти. Ми видимо да држава задире у питање најамнине, у питање каматњака, у питање радничких дневница и у питање висине живежних намирница. Ето и ми, као један дио ове целокупне светске привреде, имамо један тежак задатак, да радимо не само на законодавном пољу, него тај наш рад, баш и на томе законодавном пољу, треба да буде у складу са великим принципима који данас у свету владају.

И господо, читајући напрт наше Адресе, ја сам запазио једну ствар, а то је, са колико је снаге обрађено питање нашег сељака-земљорадника. Но држим, да савезно с овим питањем треба решавати и питање радног народа, то јест оног нашег сељака који нема земље и који не може да живи на тој земљи. Ја овде имам на уму цело подручје нашег крица, то јест горе од Сушака па до крајњих јужних граница наше државе, заједно са целим својим залеђем

јер тамо живи такође наш сељак, али тај сељак не може да живи од прихода свога домаћинства, и могао бих устврдити, да можда на целом том подручју не може народ сам себе својим господарством да прехранити. И баш зато дужност ће наша бити у законодавном погледу, да ми доведемо у склад и тежњу земљорадника, који живе од своје земље, и оног радника, који треба агрикултурне производе. И баш зато је од особите и управо историјске важности данас, у време ове светске кризе, данас кад знамо да у Европи и на целом свету гладује 70 милиона, а са породицама можда и више од 100 милиона људи, — када Његово Величанство Краљ у својој Престоној Беседи наводи: „да ћемо се побринути и постарати да прехранимо и оне наше пасивне крајеве“.

Иако је наш народ у почетку био доста скучен свима овим формалностима, да би нам одмах могао дати прилике за властиту иницијативу, ми посланици из тако званих пасивних крајева, кад смо се првог дана овде састали, настали смо, да решимо питање народне прехране.

Јер данас у време те кризе, ако сачувамо главу и живот нашега народа, у таквим приликама, када по свету умиру народи од глади, ја мислим да смо ми већ тиме заслужили и одужили се нашем овом историјском позиву.

И, господо, баш на томе питању, на питању прехране пасивних крајева, ја мислим додуше да је данас само једно палијативно средство, да се ублажи она беда, оно сиромаштво. Јер, господо, по селима, ја их познајем, имаде доста велики број људи који немају ни динара, ни киле брашна, али ипак тај народ свестан је да је припадник једне велике југословенске нације, једне велике Краљевине Југославије, и кажем, то су палијативна сретства и, што лепо рече мој претговорник, неће бити пасивних крајева, јер ми ако уредимо наш економско привредни програм ми ћемо створити од ових пасивних крајева можда најактивније крајеве у нашој држави. Ја ћу овде да споменем наше море.

Ево, то море, као што је земљораднику поље тако је нама оно море, и као што земљорадник вади плодове из свога поља, плодове свога труда, тако и поморац вади плодове из нашег мора, и, кажем дакле, и са привредног гледишта наше море је извор нашег благостања, а осим тога то море има и друго значење. Оно имаде значење у погледу нашег туризма и ја бих вас и сувише замарао овим програмом, али хоћу само да напоменем главну идеју која ме при томе води, а то је да ми можемо од наших данас пасивних крајева, једном здравом привредном политиком, да створимо активне, најуносније крајеве наше државе, који ће чинити главу и темељ активне наше трговинске билансе.

Осим тога рекао сам у почетку ових својих речи, да је ово економско питање у уској, управо у органској вези са нашим националним питањем. То питање југословенске националне свести није питање од јуче, и ми смо, задојени том свести, још пре рата били и ми никада нисмо изгубили веру да та југословенска свест може икада да замре у нашим срцима. А кад је дошло време ослобођења и кад смо ми створили једну јединствену државу, онда је јасно да је припајањем делова морала настати нека борбеност. И као што се у хемији, спајањем атома, развија топлина, тако исто, разуме се, спајањем наших пле-

мена требало је борбе; да се створи нешто новoga, великог и јакога, јер се ни једна нација није ујединила само на темељу неких аката, на темељу неког нацрта, него су се нације уједињавале борбом, јер само борбом могу да се постигну велики циљеви и велики успеси.

И зато држим, да у овој великој нашој југословенској идеји, којом смо ми напajани и коју замишљамо као синтезу свега оног што је најлепше, најплеменитије и најавишеније у нашем народу, да ту југословенску идеју носимо у својим срцима. И онда, кад је дошао 6 јануар, онда смо ми ту идеју поздравили, зато, јер је била пренесена из наших срца у слова закона. И, господо, овим актом, кад је та југословенска идеја проглашена као државна идеја, ми смо добили законе који су нам дали оквир у који можемо дати југословенску идеју изградимо у нашем народу. Јер не би било довољно само да се законски узакони једно начело, једна идеја, него ту идеју треба спроводити и у пракси и треба јој дати живот, треба јој дати садржај.

И онда, тиме, што је та југословенска идеја постала темељ наше државне политике, ми смо омогућени да радимо на тој идеји, да створимо у истину једну велику уједињену југословенску националну свест.

Господо сенатори и народни посланици, време одмиче, и ја сам хтео да се осврнем само на један момент који је такође наглашен у Адреси. Тај је момент међународна сарадња. Колико је то питање деликатно и комплицирано, мислим, да није потребно да наглашујем овде, јер је то питање већ данас овде пертрактирано. Али цео наш положај почива у главном на Версаљском уговору, почива на принципу, да народи који су допринесли за велика начела слободе и за велика начела правде, да ти народи, који су за те велике идеале донели највеће жртве, морају да добију и примерну задовољштину. Јасно је, да они народи и оне државе, које су изашле у Светском рату дају све оно што нас тишти, само на темељу на којем се данашња међународна сарадња оснива.

Господо, ако узмемо у обзир сва ова три момента т.ј. и наш привредни и наш национални и наш државни и наш међународни, онда можемо бити свесни оне велике одговорности коју смо преузели, како рекох у време, које се назива пропаст Европе, сумрак Запада, ако смо преузели одговорност да наш народ изведемо правим путем, ја мислим, да ми пуним поверењем можемо бити поносни, јер смо свесни, да смо дошли овамо, не ради својих личних користи, него да своје снаге, да своје идеје дамо своме народу, да му ми притекнемо у помоћ. Ја зато у целости прихваћам текст ове наше Адресе и у свим појединостима. (Бурно одобравање и пљесак).

Прејседник Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. Јован Довезенски.

Јован Довезенски: Господо сенатори и посланици, нисам имао намеру да реч коју рекнем, јер налазим да нема потребе после толиких лепих објашњења и говора, које су предговорници господи сенатори и посланици дали о нашем нацрту као одговор Његовом Величанству на Његову Беседу. Али сам запазио, да су многи говорили и износили и лепе и идеалне и смишљене речи у смислу нашега јединства и на-

шега националног духовног јединства и о жртвама сва три племена.

Као што рече г. сенатор генерал Крста Смиљанић: није спонтано и моментално дошло Уједињење, него је то била вековна тежња, која је с времена на време искреавала, па се гасила, тако док није дошла до врхунца своје моћи да напослетку победи наша југословенска идеја уједињења.

У нацрту нашем, који подносимо на Беседу Његовог Величанства, све што је могло да се рече речено је, све што је могло да се каже, казано је. Господа сенатори и посланици изнели су у својим лепим говорима све оно што су запазили да треба да се каже. Речено је од стране г.г. посланика и о дуговима и о сељачким невољама и о народној беди и о општем економском стању целе наше државе и целог народа. Ја сам само једну омашку запазио а то је ово: тамо у нашем нацрту није ништа унесено о земљорадничким задругама, а Његово Величанство изнело је у својој беседи баш ту ствар (Др. *Славко Шећеров*: Има и о задругама). Не може се замислити помоћ сељаку, земљораднику, ако му се та помоћ не пружи преко земљорадничких задруга. Само на тај начин, и на основу тих задруга, сељак ће бити способан да се увек снађе у беди и невољи. Задруга је за сељака школа, вечита школа, јер наш народ сеоски мало се школује основном школом, који после школу тако рећи заборави. Али кроз земљорадничке задруге он се вечито школује и усавршава тако, да постаје

способан, да буде свој сопствени домаћин и добар држављанин и грађанин наше миле Отаџбине. Иако сам запазио то као недостатак један, ја ипак у начелу примам наш нацрт и гласам за наш нацрт, онакав какав је од стране Скупштине и Сената примљен. (Гласови: Живео!)

Наше племе поднело је велике жртве за своје Уједињење. Наше племе је постепено досељавано у ове земље, постепено је губило своју самосталност, постепено се ослобађало и уједињавало, док напослетку није постало овако, како се данас у нашој великој Југославији налази. Нама свима, и господи сенаторима и посланицима, и народу и Краљевској Влади и свима осталима лежи на срцу да подигнемо наше племе, да подигнемо нашу државу и наш народ на ниво културе, на ниво среће и благостања, онако како је изнело Његово Величанство у Својој Беседи нама свима.

У то име кличем: Да живи Његово Величанство Краљ и Краљевска Влада и цео наш народ! (Бурно одобравање, плесак и гласови: Живео!)

Прејседник Сената Др. Анте Павелић: Господо народни претставници, ако је са вашом вољом да за данас завршимо и да сутра у осам и по часова наставимо претрес, али уз један увјет: да тачно почнемо, јер имамо још много тога посла.

Седница је закључена у 20 часова.